

Likestillingens individualiserte fundament?

*En studie av hverdagslivets mening i et
segment arbeiderklassefamilier*

Lotte C. Andersen

Masteroppgave ved Institutt for Sosiologi og
Samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

1. desember 2011

Likestillingens individualiserte fundament?

*En studie av hverdagslivets mening i et segment
arbeiderklassefamilier*

© Lotte C. Andersen

2011

Likestillingens individualiserte fundament? En studie av hverdagslivets mening i et segment
arbeiderklassefamilier

Lotte C. Andersen

<http://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

I oppgaven er jeg på jakt etter hverdagslivets mening blant et segment arbeiderklassefamilier, der begge foreldrene jobber heltid mens barna er små. Utgangspunktet for studien er narrative dybdeintervjuer med fem par, der partene i parene er intervjuet hver for seg. Partene i parene har ikke utdanning utover videregående skolegang og de jobber i faglærte eller ufaglærte yrker. Det er parenes utdanningsnivå og type yrke som ligger til grunn for min klassemessige posisjonering av dem. Parene har også minst ett felles barn som er 4 år eller yngre. Det faktum at både mannen og kvinnen arbeider heltid samtidig med at de har barn i småbarnsfasen, gjør at de skiller seg fra majoriteten av par med samme bakgrunn. Bare i et av fem par av foreldre med videregående skole som høyeste fullførte utdanningsnivå jobber begge foreldrene full arbeidsuke når de har barn under 6 år (Kitterød 2005). Det jeg har vært ute etter å undersøke i oppgaven er hva som for disse parene fremstår som meningsfullt i det daglige livet hjemme og på jobb. Hva er de opptatte av å få til hjemme? Hva betyr jobbene deres for dem? Hva er de opptatte av i de nære relasjonene til hverandre og til barna? Sagt med litt andre ord har jeg vært på jakt etter hva som for parene fremstår som gode familie- og hverdagsliv.

Ulike versjoner av hva som er det gode livet i familien, har dannet utgangspunkt for en kritikk av det norske likestillingsprosjektets ”klasseblindhet” (Stefansen og Skilbrei 2009).

Sosiologene Kari Stefansen og May-Len Skilbrei argumenterer for at det å erfare livet fra arbeiderklassen er noe annet enn å erfare det fra en mer privilegert middelklasseposisjon, og at de ulike erfaringsverdene har ulike implikasjoner for hvor godt norsk likestillingspolitikk passer overens med den enkeltes livsanskuelse. Implisitt i kritikken mener jeg å se at det ligger en forbindelseslinje mellom en kollektivt orientert arbeiderklasse og en verdsetting av kjønnsstradisjonelle familieformer, og motsatt mellom en individualisert, eller selvskapingsorientert, middelklasse og optimale forutsetninger for likestilling ute og hjemme. Om man snur på det kan det se ut til å være et motsetningsforhold mellom en kollektiv familieorientering og likestilling i familien. Denne forbindelsen tydeliggjøres i tidligere forskning og teori på feltet. I tidligere forskning (Skilbrei 2003) tegnes et bilde av arbeiderklassekvinner som finner mening i kjønnsstradisjonelle praksiser, og som konstruerer seg som ekte kvinner gjennom å ta vare på mann, barn og hjem. Likeledes beskrives kjønnsstradisjonelle praksiser av Stefansen og Farstad (2010) som meningsfulle i arbeiderklassefamilier, fordi de synes å ha et bestemt syn på barnets omsorgsbehov, og helst

vil ha det hjemme til det fyller 2 år. Aarseths (2008a) studie av kunnskapsbaserte middelklassepar tegner et ganske annet bilde av hva som er meningsfullt for parene hun har intervjuet. På grunn av en orientering, både blant de mannlige og de kvinnelige intervjuerpersonene, mot å skape, eller utvikle, seg selv gjennom arbeidslivet og hjemmets gjøremål, fremstår en likedelt arbeidsdeling både som ønskelig om som en forutsetning. I teorier på familieforskningsfeltet knyttes selvskapingsorienteringen til noen samtidsspesifikke trekk ved det senmoderne samfunn, og beskrives som å ha endringspotensiale, blant annet i form av likestilte relasjoner (Giddens 1992). Selvskapingsorienteringen som fordrer et refleksivt selv, beskrives imidlertid også som bare å være en mulighet for folk fra middelklassen, fordi det krever noen bestemte klassede og kroppsliggjorte disposisjoner (Skeggs 2004a og b). Et tredje perspektiv, som danner oppgavens forståelsesramme, tillater imidlertid en form for endringsbærende refleksivitet, med utgangspunkt i ulike kroppsliggjorte meningsskjemaer og tilhørende kreative strategier i konkrete møter med nye samtidsbetingelser (McNay 1999).

I studien ser jeg avslutningsvis nærmere på hvordan implikasjonene fra debatten, tidligere forskning og teori, kan forstås i lys av det som fremstår som hverdagslivets mening blant parene jeg har intervjuet. Bryter norsk likestillingspolitikk med deres versjoner av gode liv? Og hva med det tilsynelatende motsetningsforholdet mellom en kollektiv familieorientering og manglende likestilling – hva kan mine funn si om den? Det jeg finner er at parene synes å være kollektiv orienterte, men at de like fullt praktiserer en likedeling av arbeidet både ute og hjemme. Likestillingspolitikken synes ikke å bryte med deres versjoner av gode liv, tvert i mot kan den se ut til å passe godt overens med det de erfarer som meningsfullt i hverdagslivet. Familieorienteringen synes dessuten å motivere en svært involvert farsfigur, og stilt ovenfor mangelen på en kvinnelig hjemskaper synes den også å motivere en likedeling av arbeidet hjemme.

Forord

En lang og intens periode med masteroppgaveskriving er ved veis ende, og det er mange som på hvert sitt vis har bidratt og fortjener en takk.

Aller først vil jeg rette en takk til intervjupersonene mine, som åpent og ivrig delte sine fortellinger om hverdagslivene sine med meg, og som gjorde denne oppgaven mulig å skrive.

En stor takk fortjener veilederen min, Helene Aarseth, som har vist et upåklagelig engasjement for oppgaven helt fra starten av, og som har bidratt med nyttige faglige innsikter og innspill underveis. Takk også for de øvrige mulighetene arbeidet med oppgaven har gitt meg.

Jeg vil også takke min nærmeste familie, svigerfamilien, og alle de fine vennene mine. Takk for tålmodigheten dere har vist, og for at dere har latt meg stenge meg inne i min lille boble over en så lang periode. Nå har jeg stukket hull på den, og jeg gleder meg masse til å tilbringe mer tid med dere alle sammen!

Til sist vil jeg takke samboeren min, Karl. Vi har skrevet masteroppgave begge to dette året, og har dratt stor nytte av forståelsen vi har hatt for hverandres situasjon. Takk for de faglige diskusjonene, for all oppmuntringen underveis, og for alt du har bidratt med siste tiden. Jeg er heldig som har deg.

Lotte C. Andersen,

Oslo, 30.11.2011.

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
	Klasset likestillingspolitikk?	2
	Kollektiv kjønnsradisjonalitet og individualisert likestilling?	5
	Problemstilling	6
2	Tidligere forskning og teoretiske perspektiver	9
	Innledning	9
	Tidligere forskning	9
	Kollektivt orientert og kjønnsradisjonell arbeiderklasse	10
	Selvskapingsorienterte og likestilte middelklassepar	13
	Teoretiske perspektiver	14
	Refleksive selv og rene relasjoner	14
	Overdreven handlingsfrihet og mangelfull habitus?	16
	Bourdieu's habitus og praktiske sans	19
	Refleksiv dissonans?	21
	Oppsummering	22
3	Metode	25
	Utvalgsriterier og intervjupersoner	25
	Likestilte arbeiderklassepar?	25
	Rekrutteringsprosessen	28
	Narrative intervjuer som kunnskapskilde	29
	Praktisk gjennomføring – intervjufortellingenes gang og hjemmet som kontekst	31
	Troverdige data?	32
	Analyseprosessen	34
	Bekreftbare tolkninger?	36
	Etske betraktninger	37
4	Relasjoner mellom jobb og hjem	39
	Innledning	39
	Kvinnenes forhold til jobben – sosial selvrealisering	39
	Mennenes forhold til jobben – ”det er en jobb”	42
	Hjertet er hjemme	43
	Relasjoner mellom jobb, hjem og klasse	47

	Selvskapende jobber versus jobben som sosialiseringsarena	48
	Ulike arbeidsliv og ulike prioriteringer	49
	Oppsummering	51
5	Avkjønnet arbeidsfellesskap og familien som skjermet rom	53
	Innledning	53
	Tidsklemma.....	53
	Viktigheten av rene hjem - ”husmorkompetanse” eller kroppsliggjorte ”husmorkrav”?	54
	Ambivalent ryddighet	58
	Familien som skjermet rom – en bekymringsfri sone fri fra plikt og må	62
	Tilbake til tidsklemma	63
	Rasjonalisering av hjemmets gjøremål	64
	Rasjonalisering versus romantisering av hjemmet	66
	Likestilt arbeidsfellesskap.....	67
	Oppsummering	71
6	Relasjoner og idealer	73
	Innledning	73
	Utenomhverdagslig forholdspleie	73
	Kjærestetid som rasjonalisert kvalitetstid/tredje skift?.....	76
	Klasserelaterte forholdsforventinger (?) og betydningen av barn	78
	Nærværende fedre	82
	Faderskap og klasse	86
	Oppsummering	88
7	Avsluttende diskusjon.....	91
	Kollektiv- og selvskapingsorientert hverdagsmening	91
	Likestilte arbeiderklassepar.....	92
	Likestillingspolitikken nedslagsfelt	93
	Kollektivt fundert likestilling	95
	Litteraturliste.....	97
	Vedlegg 1 – Intervjuguide	101

1 Introduksjon

Folk lever ulike liv, og veien til det gode liv er ikke den samme for alle. Innsikten fremstår kanskje som banal, men den skal vise seg å bli svært sentral etter hvert som denne oppgaven om hverdagslivets mening i et segment arbeiderklassefamilier tar form. Utgangspunktet for studien er narrative dybdeintervjuer med fem par, der partene i parene er intervjuet hver for seg. Personene jeg har snakket med er lavt utdannede og jobber i faglærte eller ufaglærte yrker, og det er dette som danner utgangspunkt for min klassemessige posisjonering av dem¹. Både mennene og kvinnene i parene jobber heltid i sine respektive yrker, samtidig med at de har minst et barn under 4 år. På bakgrunn av dette skiller de seg fra majoriteten av par med samme bakgrunn. Blant par av foreldre der begge har videregående skole som høyeste utdanningsnivå er det bare i om lag ett av fem par at begge parter jobber full arbeidsuke når de har barn mellom 1-6 år (Kitterød 2005). Parenes valg om at begge skal jobbe heltid mens barna er små, kan forstås som et likestilt valg; de deler likt på arbeidet ute. Som jeg senere vil komme tilbake til, kan det også tenkes å være et valg som handler om økonomi, i den forstand at det er økonomisk nødvendig at begge partene i parene jobber fullt. Uansett innebærer kvinnenens heltidsarbeid at parene i prinsippet mangler bakkemannskap hjemme til å ivareta hjemmets som organisatorisk og emosjonell sfære. Hvordan parene håndterer mangelen på en kvinnelig hjemskaper, er et av temaene jeg kommer inn på i oppgaven. Det som imidlertid er min hovedambisjon, er å finne ut mer om hva parene er opptatte av i hverdagslivet hjemme og på jobb.

Hva synes å være viktig for disse parene å få til i hverdagslivet hjemme? Hvilken betydning har jobbene deres for dem? Hva fremstår som mer og mindre lystbetont i livet hjemme og på jobb? Og hva er de opptatte av i de nære relasjonene til hverandre?

Sagt på en litt annen måte kan man si at jeg søker økt innsikt i hva som utgjør disse familienes versjoner av gode hverdagsliv i familien. Eller: *Hva synes å representere hverdagslivets mening for dem?*

Selv om klasse de senere årene er blitt reaktualisert som tema i norsk sosiologi, finnes det få studier fra norsk kontekst som har sett på hvilken betydning klasse har for familien, og livet som utspiller seg der (Stefansen 2011: 13). Det betyr at vi vet for lite om hvilken rolle sosial klasse spiller for hva som erfares som meningsfullt for ulike folk i det daglige livet i familien,

---

¹ Jf. Stefansen og Farstad (2010). Se kapittel 3 for en grundigere redegjørelse av utvalgsriterier.

men også om hvordan dette motiverer ulike familiekonstellasjoner og praksiser. Enda mindre vet vi om hva hverdagslivets mening innebærer for ulike segmenter fra ulike sosiale klasser. Både kvalitative og kvantitative studier tyder imidlertid på at dagens norske samfunn er et klassesamfunn. Hvor man kommer fra synes langt på vei å styre hvem man opplever at man er og hva slags liv man får (Stefansen 2011: 13). De få studiene som er gjort på forholdet mellom ulike aspekter ved familielivet og sosial klasse, viser også store forskjeller i praksiser og idealer mellom arbeiderklasse- og middelklassefamilier². At ulike folk synes å være opptatte av ulike ting når det kommer til livet i familien, er et tema som de siste årene er blitt viet (likestillings)politisk oppmerksomhet.

Klasset likestillingspolitikk?

I Norge har vi en velferdsstat der målet om likestilling mellom kvinner og menn står sentralt. Den norske likestillingsmodellen beskrives gjerne som å ha en dobbel karakter – den omfatter både samfunnslivet og livet hjemme (Ellingsæter og Leira 2006). Det vil si at den norske stat ikke bare legger til rette for økt kvinnelig yrkesaktivitet, men også for at denne skal kunne følges opp av menns økte innsats hjemme. Tiltak som full barnehagedekning og en egen permisjonskvote satt av til far, skal gjøre intensjonen realiserbar. De senere årene er det imidlertid flere som har spurt seg om likestilling er et ideal som deles av folk fra ulike sosiale lag, eller om det er slik at ulike muligheter når det gjelder utdanning og jobb fører til ulik oppslutning om likestillingsprosjektet (se f.eks Ellingsæter, Noack og Rønsen 1994). Veldig mye har tydet på det siste. Både kvantitative studier av holdninger til likestilling (Ellingsæter, Noack og Rønsen 1994) og av praksiser i familie og arbeidsliv (f.eks Kitterød og Rønsen 2010) viser at folk med høy utdanning er de som er mest positive til likestilling, og at det også er de som deler likest på arbeidet ute og hjemme. Fra fagfellehold er det dessuten blitt rettet kritikk mot at den norske likestillingsmodellen er laget av middelklassefolk for middelklassefolk.

Blant dem som har engasjert seg, er sosiologene May-Len Skilbrei og Kari Stefansen. Sammen og hver for seg har de skrevet kronikker og fagartikler som tar til orde for å innlemme et klasseperspektiv i norsk likestillingsdebatt. De mener debatten, slik den lenge har vært ført, i for stor grad har fokusert på kjønn og integrering av innvandrere, og at den dermed har bidratt til ” å tilsløre en svært viktig dimensjon som på en helt fundamental måte

---

² Disse gjøres rede for i kapittel 2.

former folks liv, nemlig klassesdimensjonen” (Stefansen og Skilbrei 2009). At likestillingspolitiske tiltak har ulike konsekvenser for folk fra arbeiderklassen og middelklassen, synes i følge Skilbrei og Stefansen å henge sammen med to forhold; på den ene siden reelle forskjeller i familielivets rammer – blant annet knyttet til ulike arbeidslivsbetaingelser (Stefansen og Skilbrei 2009), på den andre siden at det å erfare verden med utgangspunkt i den ene eller andre klassen innebærer ulike ting (Stefansen 2010, Skilbrei 2004).

Det første illustrerer de med kontantstøtten som eksempel. De peker på at arbeiderklasseforeldre, oftere enn middelklasseforeldre, befinner seg i yrker med faste arbeidstider, og med krav om tilstedeværelse hele arbeidstiden. Om begge foreldrene skulle jobbet fullt, ville det kunnet bety hele dager i barnehagen for ettåringen hver dag. Innenfor disse rammene, mener de at kontantstøtten i en overgangsperiode kan gi en viss fleksibilitet for arbeiderklasseforeldre (Stefansen og Skilbrei 2009). Barnet vil slippe lange dager i barnehagen, og for mors videre yrkesliv betyr det ikke så mye å gå hjemme noen måneder ekstra, fordi hun likevel ikke har en jobb hun skal gjøre karriere i, slik som middelklasseforeldrene kanskje skal (Stefansen og Skilbrei 2009). Middelklasseforeldre tilhører derimot oftere et mer fleksibelt arbeidsliv, og da gjør det ikke like mye at begge foreldrene arbeider fullt. De kan benytte seg av fleksible arbeidstider på jobb ved at de veksler på hvem av foreldrene som henter og bringer. I praksis betyr det at barnet vil kunne få en noen timer kortere dag i barnehagen hver dag, og Stefansen og Skilbrei (2009) mener barnet på denne måten ”får det beste av begge verdener: Mye tid med mor og far og nok tid i barnehagen til å bli inkludert i det sosiale fellesskapet der”. I motsetning til i bildet som tegnes av arbeiderklassefamiliers (arbeids)hverdag, har ikke kontantstøtten noen plass her.

At likestillingsprosjektet får ulik betydning for ulike folk, handler også, i følge Stefansen (2010), om at politiske tiltak leses ulikt av ulike familier. Hun viser til at mens middelklassefamilier gjerne ser på fedrekvota som en anledning for far til å danne en selvstendig relasjon til barnet – hvilket også er statens intensjon – ser arbeiderklassefamilier oftere på fedrekvota som en anledning for hele familien til å tilbringe tid sammen. I disse familiene er det derfor vanlig å ordne det slik at mor tar ut ferie eller ulønnet permisjon mens far tar ut sin del av permisjonen. Arbeiderklasseforeldre, skriver hun, er opptatte av barnas behov for trygghet innenfor en fast ramme, og ser ikke på omsorg som noe som kan stykkes

opp og deles ut til ulike aktører, slik som middelklasseforeldre ofte gjør. Omsorgen er for dem familiens anliggende (Stefansen 2010).

De tilsynelatende kjønnsstradisjonelle valgene arbeiderklasseforeldre gjør handler altså ikke bare om at det praktisk sett er vanskeligere for dem enn for middelklasseforeldre å være hjemme med barnet etter tur. Men ikke minst om hvordan det å tilhøre dette sjiktet av befolkningen — former ens forståelse av hva et godt liv innebærer, for barn og for voksne (Stefansen 2010).

Kulturelle forestillinger om hva som er barnas beste og foreldrenes ansvar, spiller dermed inn på hvordan familiepolitikken tolkes og erfares.

Skilbrei (2004) er også inne på ulike kulturelle forestillinger, når hun skriver at heller ikke idealet om likedeling av arbeidsoppgaver hjemme har nedslagsfelt i alle grupper. Blant kvinnene hun intervjuet i forbindelse med doktorgradsavhandlingen sin – kvinner som arbeidet i renholds- og dagligvarebransjen – ble denne dimensjonen ved likestillingsprosjektets ambisjoner gjort narr av. Kvinnene i hennes materiale ville ha seg frabedt mannlig innblanding i husholdsoppgaver og barneomsorg (Skilbrei 2004: 85). Skilbrei beskriver dette som å henge sammen med at utøvelsen av hjemlige oppgaver er viktige for disse kvinnenes konstruksjoner av selvet. For dem er det meningsfylt å ta et hovedansvar for hjem og barn, for gjennom å gjøre det konstruerer de seg som ekte kvinner. Ekte kvinner er kvinner som setter barn og familie i førersetet, og som bare jobber om det er nødvendig for familiens økonomi. Det dreier seg for disse kvinnene om å vise hvor de har hjertet (Skilbrei 2004: 84). Blant arbeiderklassekvinnene i hennes studie, skriver Skilbrei (2004: 90), er ”kvinnekamp eller likestillingsbestrebelse kommet i vanry, fordi den forstås som fiendtlig innstilt til deres måter å være kvinne på”.

Det Skilbrei og Stefansen peker på er altså at likestillingspolitikken verken har samme praktiske betydning for, eller erfares likt av, folk fra arbeiderklassen og middelklassen. Mens middelklassefolk velger i tråd med statens intensjoner, fordi deres individualiserte livsprosjekter passer med likestillingsprosjektet som ”hånd i hanske” (Stefansen 2010), synes likestillingsprosjektet tvert i mot å stå i veien for arbeiderklassekvinner og -familiers versjoner av det gode liv (Skilbrei 2004: 90). For å ta hensyn til at versjonene av hva som er gode liv ikke er den samme for alle, og samtidig beholde et likestillingsspor i politikken, argumenterer Stefansen og Skilbrei (2009) for at likestillingspolitikken som bør føres er en

der man bevarer en viss valgfrihet, gjennom for eksempel å beholde kontantstøtten, og gjennom å videreføre en versjon av fedrekvota som ikke er for lang. Stefansen (2010) skriver om det siste:

Å fjerne øremerkingen helt innebærer at det (mildt) grensesettende elementet forsvinner. Resultatet kan bli kjønnsmessig backlash — at menn igjen knyttes sterkere til forsørgelse, og kvinner til omsorg. Å øremerke halve permisjonen til far innebærer på sin side å gjøre middelklassefolks omsorgsmodell til normen. Alle andre tilpasninger blir dermed til avvik som må korrigeres. Med andre ord det motsatte av inkludering og anerkjennelse.

Med en likestillingspolitikk som tar hensyn til at folk tillegger arbeidslivet og livet i familien ulik betydning, men som likevel ikke fører til kjønnsmessig backlash, mener de altså at man også får inkludert og anerkjent arbeiderklassefamiliers versjoner av meningsfylte familieliv, og overkommer problemet med en likestillingspolitikk av og for middelklassefolk (Skilbrei 2004). Spørsmålet er om bildet av likestillingspolitikken nedslagsfelt i arbeiderklassen og middelklassen behøver å være så svart-hvitt som det Stefansen og Skilbrei synes å tegne i debattinnleggene. Noe av det jeg skal se nærmere på i oppgaven, er hvorvidt det jeg tolker som hverdagslivets mening blant parene fra to-heltidsinntektssegmentet av arbeiderklassen som jeg har intervjuet, synes å bryte med det norske likestillingsprosjektets intensjoner;

Står norsk likestillingspolitikk i veien for disse parenes versjoner av gode hverdagsliv?

Eller kan valget om at begge foreldrene skal jobbe heltid mens barna er små tyde på en annen orientering blant representanter fra dette segmentet av arbeiderklassen?

Kollektiv kjønnsstradisjonalitet og individualisert likestilling?

En annen ting som vil være sentralt i oppgaven er koblingen jeg mener implisitt gjøres i debattinnleggene mellom en kollektiv familieorientering i arbeiderklassen og en tilhørende verdsetting av kjønnsstradisjonelle familieformer, og motsatt mellom en individuell selvutviklingsorientering i middelklassen og et optimalt utgangspunkt for likestilte familiekonstellasjoner. For eksempel trekker jeg i en av passasjene over frem et eksempel der Stefansen og Skilbrei (2009) antyder at det ikke spiller noen stor rolle for arbeiderklasse mødre å gå hjemme med barnet i en tid etter at permisjonen er over, ettersom de

likevel ikke skal gjøre karriere i jobben sin, og fordi orienteringen mot at omsorgen for barna er familiens anliggende er viktigst. Når orienteringen mot familien som omsorgsyter er så sentral, og man ikke skal utvikle seg selv gjennom jobben, er det angivelig ikke like viktig for arbeiderklassekvinnene å komme seg ut igjen i arbeid like raskt som for middelklassekvinner. Dette er en slutning jeg mener det er mulig å problematisere. Kan ikke jobben tenkes å ha noen betydning utover å være et sted hvor man skal utvikle seg selv gjennom å gjøre karriere? En annen ting er den tilsynelatende selvsagtheten i at det er kvinnene som skal gå hjemme på deltid eller ulønnet permisjon før barna begynner i barnehage. Om fedrene tilhører det samme arbeidslivet, og heller ikke skal gjøre karriere i jobben sin, bør det ikke da være like naturlig at de skal kunne gå hjemme, dersom vi tar utgangspunkt i slutningen jeg mener Stefansen og Skilbrei (2009) gjør? Altså; behøver en kollektiv orientering nødvendigvis å forutsette kjønnsstradisjonelle løsninger, slik det antydes?

Når det gjelder beskrivelsen av middelklassen i debattinnleggene, synes likestilte praksiser nettopp å gå sammen med deres orientering mot å utvikle seg selv gjennom å gjøre karriere i jobben – noe som gjelder både mannen og kvinnen - og med fars orientering mot å utvikle seg gjennom en selvstendig relasjon til barnet. Den individualiserte orienteringen passer altså angivelig som ”hånd i hanske” med den norske likestillingspolitikkenes intensjoner (Stefansen 2010).

Om man vrir litt på det kan det dermed se ut til å tegnes et bilde av et motsetningsforhold mellom kollektive idealer og likestilte familiepraksiser. Dette er et bilde jeg mener går igjen i tidligere forskning og teoretiske perspektiver på feltet, noe jeg vil komme tilbake til i neste kapittel. Og som jeg antyder, er dette en kobling jeg er ute etter å undersøke om mine funn synes å underbygge, eller om det er en kobling de kan bidra til å problematisere.

Problemstilling

Om vi sammenfatter spørsmålene og de potensielt problematiske aspektene jeg trekker frem i avsnittene over, kan vi komprimere ned til følgende tredelte problemstilling som vil danne oppgavens utgangspunkt;

Hva fremstår som hverdagslivets mening for representantene fra to-heltidsinntektssegmentet av arbeiderklassen? Hvordan samsvarer deres versjoner av gode hverdagsliv i familien med

den norske likestillingspolitikens intensjoner? Og hva vil dette kunne si oss om koblingen som gjøres mellom en kollektiv familieorientering og manglende likestilling i familien?

Det er hovedsakelig den første delen av problemstillingen som danner utgangspunkt for de kommende analysene. De to siste vil jeg på bakgrunn av funnene jeg gjør med utgangspunkt i den første diskutere mer eksplisitt i oppgavens avsluttende diskusjon.

2 Tidligere forskning og teoretiske perspektiver

Innledning

I dette kapitlet tar jeg opp tråden der innledningen slapp. Jeg skal diskutere og problematisere koblingen som jeg mener mer eller mindre eksplisitt gjøres mellom individualisering og endring - eller mellom individuell selvtutfoldelse og likestilte relasjoner - i tidligere forskning og teori på feltet om familieliv og klasse. Samtidig er hensikten med kapitlet å komme frem til et rammeverk som skal danne utgangspunkt for den videre forståelsen av oppgaven.

Utgangspunktet mitt er at jeg ønsker et perspektiv som tar hensyn til sosial klasse som erfaringsverden, men et som også gir muligheten til å gripe endringer i handlingsorienteringer og motivasjoner når det kommer til livet i familien i et senmoderne samfunn. Jeg kommer inn på flere teoretiske perspektiver³ som har ulike implikasjoner for slike endringsbetingelser.

Blant disse er Giddens (1992) teori om refleksive selv og rene relasjoner i det senmoderne, Skeggs (2004a og b) klasserelaterte kritikk av Giddens utgangspunkt, Bourdieus (1995) mer statiske teori om habitus og felt, og, til sist, McNays (1999) forslag om en form for endringsbærende refleksivitet med utgangspunkt i ulike kroppslige disposisjoner, spesifikk for det senmoderne samfunnet vi lever i. Aller først skal jeg gjøre rede for tidligere forskning på feltet, og komme inn på det jeg mener er noen helt sentrale implikasjoner av disse.

Tidligere forskning

Norske studier som ser på ulike aspekter ved familielivet i lys av klasse, kan i følge Stefansen (2011: 14) telles på en hånd; vi har to klassiske studier – Holters (et al. 1975) *Familien i klassesamfunnet* og Gullestads (2001) *Kitchen table society*, samt tre studier av nyere dato – Skilbreis (2003) studie av kvinner i renholds- og dagligvarebransjen, Aarseths (2008a) studie av kunnskapsbaserte middelklassepar, samt Stefansens (2011) egen studie av småbarnsforeldre med arbeider- og middelklassebakgrunn. Særlig interessant med disse studiene i denne sammenheng, er at alle synes å trekke forbindelseslinjer mellom kollektive

---

³ Flere av koblingene som gjøres mellom teoriene, deriblant mellom Giddens teori om økt selvrefleksivitet og rene relasjoner i det senmoderne og Bourdieu-inspirerte perspektiver, har klare paralleller til koblingene Aarseth (2008a) trekker i sin avhandling.

familieorienteringer og arbeiderklassen, og mellom middelklassefolk og mer individualiserte livsprosjekter. Den samme forbindelseslinjen trekkes også i internasjonale studie på feltet (se for eksempel Vincent og Ball 2007 eller Lareau 2002). Dette henger sammen med ulike kontekstuelle forutsetninger og ulike mulighetsbetingelser, men også – og kanskje særlig – som vi skal se, med hva som fremstår som viktig i livene til representanter fra de ulike klassene. Hvordan dette siste kommer til uttrykk gjennom studiene, og hvordan dette ses i sammenheng med likestillingspolitikkenes nedslagsfelt, vil jeg komme nærmere inn på i avsnittene som følger. Hovedfokuset vil ligge på de studiene som kommer til å bli brukt aktivt i de senere analysene.

Kollektivt orientert og kjønnsstradisjonell arbeiderklasse

I avhandlingen *”Dette er jo bare en husmorjobb: Ufaglærte kvinner i arbeidslivet”*, har Skilbrei (2003) observert og intervjuet kvinner i renholds- og dagligvarebransjen med fokus på livet hjemme og på jobb. Et sentralt tema i avhandlingen er hvor tett det hun mener er et bånd mellom kjønn og klasse henger sammen med kvinnenes erfaringer og forestillinger (Skilbrei 2003: 201). For disse arbeiderklassekvinnene synes familien – hjemmet, ekteskapet og moderskapet - å ha en helt sentral betydning i livene deres. De snakker om seg selv som husmødre, og når de gjør det, skriver Skilbrei (2003:215), henger det ikke sammen med praksiser som ikke å være yrkesaktive – de er heltidsarbeidende alle sammen – men det dreier seg om hvor de har hjertet. Familien kommer først. For dem handler det å være husmødre om ”hverdagsmiddager, å ha det rent og å være hjemme når de ikke er på jobb” (Skilbrei 2003: 215). Gjennom å ivareta de tradisjonelt kvinnelige oppgavene konstruerer de seg som ekte kvinner, og kjønn blir noe positivt de kan spille på. Kvinneligheten er for dem deres kompetanse (Skilbrei 2003:152). Jobben, derimot, fremstilles av kvinnene i Skilbreis studie som noe de gjør av økonomisk nødvendighet. De vektlegger pengene som den viktigste grunnen til at de har lønnsarbeid i det hele tatt (Skilbrei 2003: 148). ”Kvinner som arbeider mens de har små barn, til tross for at det ikke er en økonomisk nødvendighet, er egoistiske”, mener de (Skilbrei 2003:148). Skilbrei (2003: 214) peker på at yrkesaktivitet i samfunnet generelt fremstår som en sentral del av kvinners selvrealisering. Slik synes det altså ikke å være for disse kvinnene i renholds- og dagligvarebransjen. Hun mener deres måte å tenke om kvinners yrkesaktivitet på sannsynligvis skiller seg fra middelklassekvinnens vektlegging på jobbens verdi i seg selv. For middelklassekvinner synes jobben oftere å forstås som en individuell utviklingsmulighet og som en helt sentral del av livet (Skilbrei 2003: 214).

Forholdet mellom jobb og hjem, er også det disse kvinnene opplever som den største forskjellen mellom seg selv og middelklassekvinner (Skilbrei 2003: 213). De opplever at de selv er mer opptatte av, og i større grad tar ansvar for barn, mann og hjem (Skilbrei 2003: 215), og skaper på den måten en distanse til det de synes å erfare som mindre familieorienterte måter å leve på. Skilbrei knytter orienteringen mot familiens utvidede betydning til kvinnes lavstatusyrker. Hun mener hva slags type jobb man gjør, og hva slags belønninger man får for det påvirker forholdet mellom familieliv og lønnet arbeid. ”Når arbeidet gir utøverne lite på flere nivåer, er det klart at familielivet kan bli desto viktigere” (Skilbrei 2003: 214). Arbeidet i dagligvarebransjen og renholdsbransjen er lavtlønnet, og yrkene befinner seg langt, kanskje lengst nede i et norsk yrkeshierarki. Derfor er det heller ikke rart, i følge Skilbrei, at familien for dem øker i betydning. Den kollektive og kjønnsstradisjonelle familieorienteringen kvinnene synes å legge for dagen, henger altså sammen med at disse arbeiderklassekvinnene finner ”mening og verdighet gjennom arbeidet i familien og måten de kombinerer dette med lønnsarbeid” (Skilbrei 2003: 222).

Forholdet til yrkesaktivitet og til prioriteringen av livet i familien som Skilbrei finner i sin avhandling, har mange likhetstrekk med det Gullestad (2001) fant i sitt doktorgradsarbeid fra 1980-tallet (se også Skilbrei 2003:214). Gullestad (2001) intervjuet arbeiderklassekvinner i forsteder utenfor Bergen, og også blant dem var vektleggingen av familie og husholdsoppgaver sterk. For kvinnene Gullestad studerte representerte for eksempel rene og ryddige hjem noe sentralt i deres konstruksjon av seg selv som husmødre (2001: 116). Tradisjonelt kvinnelige husholdsoppgaver hadde dermed en viktig kulturell verdi for disse kvinnene, i form av at de underbygde deres kvinnelige identitet. Forholdet mellom husarbeid og kvinnelighet synes altså å være svært likt mellom kvinnene Gullestad intervjuet og kvinnene - både de eldre og de yngre - Skilbrei intervjuet nesten 30 år senere.

I Kari Stefansens (2011) avhandling om foreldreskap i småbarnsfamilien, er ulike omsorgsmodeller i arbeiderklassen og middelklassen et av temaene som tas opp. I en artikkel, skrevet sammen med Gunhild Farstad, identifiseres to slike modeller; et ordnet løp, og et skjernet rom (Stefansen og Farstad 2010). Arbeiderklasseforeldrene i deres materiale sogner først og fremst til den siste. Det som står sentralt i denne modellen, er at omsorg ikke forstås som noe som kan stykkes opp mellom ulike omsorgsyttere. Omsorgen for barnet er familiens anliggende, og barnets behov for å være hjemme i trygge omgivelser er viktigere enn å ordne permisjonstida slik at far får tid alene med barnet mens mor jobber (Stefansen og Farstad

2010: 128). Ofte benyttes fedrekvota i disse familiene som en mulighet for hele familien til å være sammen samtidig, i motsetning til hva som er den statlige likestillingspolitikken intensjon, nemlig at far skal etablere en selvstendig relasjon til barnet. I denne omsorgsmodellen ligger en forståelse av barnet som sårbart vesen. Barnet har behov for trygge rammer og faste omsorgspersoner, og det er familiekollektivets ansvar å ivareta denne omsorgen. Derfor bør barnet heller ikke begynne i barnehagen før det er modent nok, hvilket flertallet av arbeiderklasseforeldrene i Stefansen og Farstads studie (2010: 130) synes å mene at de er i to års alderen. Det de forsøker å legge til rette for, er derfor at mor skal kunne gå hjemme med barnet til de opplever at det er klart, for eksempel ved å gå hjemme i ulønnet permisjon, og ved å ta i bruk kontantstøtteordningen. Middelklasseforeldrene i Stefansens avhandling studie er derimot mer opptatte av å prioritere sin egen og barnas optimale muligheter for selvutfoldelse hjemme og i verden utenfor (Stefansen og Aarseth 2011). For dem synes det å være viktig at far etablerer en selvstendig relasjon til barnet, og at barnet begynner i barnehagen ved ett års-alder, slik at det får muligheten til å utvikle viktige sosiale ferdigheter gjennom å sosialisere med jevnaldrende, samt gjennom det pedagogiske opplegget barnehagen tilbyr (Stefansen og Farstad 2010: 125). Det er dette Stefansen og Farstad (2010) betegner som et ordnet omsorgsløp – et der mors permisjon etterfølges av fars, før omsorgen på dagtid altså overlates til barnehagen mens begge foreldrene går tilbake i jobb. Og denne omsorgsmodellen samsvarer altså med likestillingspolitikken intensjoner; det er et avkjønnet løp der både mor og far får anledning til å utvikle en selvstendig relasjon til barna, men også til å utvikle seg selv gjennom arbeidet.

I de tre studiene av ulike aspekter ved livet i arbeiderklassefamilier jeg trekker frem her, hvorav to av dem – Skilbreis (2003) studie og Stefansen (2011) studie – danner utgangspunkt for debattinnleggene i oppgavens innledning, synes det å være en forbindelseslinje mellom kollektivt orienterte familieprosjekter og kjønnsstradisjonelle praksiser. Det er imidlertid litt uklart for meg hvorfor kvinnene i Skilbreis (2003) studie fokus på ekte kvinnelighet, og arbeiderklasseforeldrene i Stefansen og Farstads (2010) studie syn på barnet som sårbart vesen, *nødvendigvis* må gå sammen med kjønnsbasert praksis. Jeg kan forstå at en likedeling av arbeidsoppgavene hjemme vil kunne sette kvinnene i renholds- og dagligvarebransjens kvinnelighets-, eller verdighetsprosjekter i fare, og at det vil være vanskelig for dem å leve opp til idealer om det gode kvinneliv realisert gjennom lønnsarbeid (jf. Skilbrei 2003: 222). Men det er ikke like tydelig hvorfor en kultur der hjem og barn står så sentralt skal være uforenelig med mannlig involvering. I det minste er uklart hvorfor det å ta del i

familiefellesskapet på lik linje med kvinnene eventuelt ikke skulle være fordelaktig for mennene, som kanskje heller ikke ser på jobben som en individuell selvutviklingsmulighet eller får noe stort utbytte av den. Likeledes kan jeg forstå at synet på barnet som sårbart vesen gjør det problematisk å sette ut omsorgen for barnet til barnehagen når barna er ett år gamle. Men om synet på barnet er det samme blant begge foreldrene, er det ikke like klart hvorfor dette nødvendigvis må innebære en kjønnsstradisjonell familieform. Kanskje ene og alene fordi dette er mest praktisk med tanke på at likestillingspolitikken som har vært ført frem til nå gir kvinnene størst andel av permisjonen i utgangspunktet?

Selvskapingsorienterte og likestilte middelklassepar

I Aarseths (2008a) studie av kunnskapsbaserte middelklassepar, tegnes et ganske annet bilde av hva som er viktig i livet i familien og på jobb. Parene i hennes studie jobber i det Aarseth (2008a) betegner som kreative og krevende jobber, med store krav til optimalisering og kontinuerlig utvikling. For dem er jobben, i motsetning til hva den er for Skilbreis arbeiderklassekvinner, nettopp en arena for individuell utvikling og selvrealisering, og den har en helt sentral plass i livsprosjektene deres. Gjennomgående beskriver de jobbene sine som et ”karaktertrekk” ved seg (Aarseth 2008a: 79). Aarseth mener dette handler mindre om hvem man er enn om hva man gjør – det handler om å være involvert i en prosess der man skaper sitt eget selv (2008a: 80). Og jobben er altså en sentral arena for denne selvskapingen. Et viktig poeng hos Aarseth er at jobben er like sentral for begge to – både for mannen og kvinnen i forholdet. ”Dermed er det to jobber som skal gjøres og to selvskapingsprosjekter som skal ha like gode vekstvilkår” (Aarseth 2008a: 80). Kjønnsnøytrale betingelser er en forutsetning for at det skal kunne være slik. Det er et brudd på ”pakten”, skriver hun, å la den ene jobben og det ene selvskapingsprosjektet gå utover den andre (Aarseth 2008a: 80).

En forutsetning for at begge skal kunne forfølge sine jobbprosjekter ute på lik linje, er også at begge tar et løpende ansvar på hjemmebane. ”Det fleksible samarbeidet er dermed ikke bare basert på en likes stor grad av forpliktelse i forhold til jobbens ”må”, men også til familiens ”må” (Aarseth 2008a: 81). Som et motsvar til det hun betegner som jobbens magnetisme, og til mangelen på en kvinnelig hjemskaper som følge av at begge parter jobber lange dager ute, finner Aarseth (2008a) at parene trekker på arbeidslivslogikken også i livet hjemme. Kravet til optimalisering og selvskaping på jobb blir trukket inn i hjemmet gjennom en prosjektorientering til hjemmets gjøremål. Det kan dreie seg om oppussing hjemme, om å

gjøre middagen til et prosjekt i seg selv ved å lage all mat fra bunnen av, eller om byggeprosjekter og bæring av stein og sement i tonnevis. Gjennom å kombinere arbeidsmessige investeringer med lyst og skaperkraft i utøvelsen av hjemmets gjøremål, blir også hjemmet en arena for selvskapning. Det handler om å gi familien tiltrekningskraft, skriver Aarseth (2008a: 158). ”Og jo tyngre jobbmagnetismen er, jo tyngre må også hjemskapingsprosjektene være, kan det se ut som” (Aarseth 2008a: 158).

For at begge parter i parene skal ha samme muligheter til å realisere seg hjemme og på jobb er altså en likedelt arbeidsfordeling en forutsetning. Orientering mot selvutfoldelse, eller selvskapning, synes dermed å være en helt sentral motivasjon for en likedeling av arbeidet ute og hjemme, og dermed for likestilte relasjoner i Aarseths (2008a) studie. Hun trekker altså en forbindelseslinje mellom mer individualiserte måter å leve sammen i familien på, og likestilling, som dermed komplementerer hun på sett og vis forbindelseslinjen mellom kollektive familieprosjekter og manglende likestilling i studiene over. Jeg mener imidlertid at det ikke synes å være noen gode grunner til at en kollektiv familiekultur basert på felles arbeidsmessige investeringer og samhørighet ikke skulle kunne danne en tilsvarende motivasjon for likedeling av arbeidsoppgavene ute og hjemme. Burde ikke nettopp en kultur der familien står i sentrum i det minste også kunne være en motivasjonsfaktor for økt mannlig involvering og en likestilt arbeidsdeling?

Teoretiske perspektiver

Refleksive selv og rene relasjoner

En teori som nøt stor anseelse – og delvis rokket om på - familieforskningsfeltet da den ble lansert, er Anthony Giddens teori om familiens individualisering og rene relasjoner (se for eksempel Aarseth 2010: 13, Jamieson 1999). I Giddens rammeverk befestes koblingen mellom likestilte relasjoner og individualisering, men tendensene han beskriver regner han for å være en allmenngyldig samtidsdiagnose. Individualiserte livsprosjekter og tilhørende likestilte relasjoner er altså ikke spesifikt knyttet til middelklassen i Giddens teori.

Utgangspunktet for hans teoretiske utlegninger er at vi for tiden gjennomlever en ”sosial revolusjon” preget av et massivt oppbrudd fra den industrielle ordens ”enkle modernisering” (Giddens 1994: 78). Tradisjoner som tidligere styrte hvem vi var og hvem vi ble forvitret, og erstattes av et mangfold diskurser og valgmuligheter som stadig endrer seg. Det er for

eksempel ikke lenger slik at Ole som vokser opp på gård nødvendigvis blir bonde. Han kan like gjerne bli siviløkonom, journalist eller frisør. Samtidsendringenes hurtighet og natur fører nemlig til at tidligere strukturerende faktorer som klasse og kjønn mister sin betydning, og til at individet involveres i en prosess der det må skape sitt eget selv (Giddens 1991). Det må navigere seg gjennom et mangfold av diskurser, og finne ut av hvem han eller hun ønsker å være. Begrepet ”det narrative selv” fremhever den pågående prosessen av selvkonstruksjon;

Each of us not only ‘has’, but lives a biography reflexively organized in terms of flows of social and psychological information about possible ways of life. Modernity is a post-traditional order, in which the question ‘How shall I live?’ has to be answered in day-to-day decisions. (Giddens 1991: 14).

Den økte selvrefleksiviteten fører ikke bare til at individer bevisst må arbeide med hvem de er, men også hva slags type personlige forhold de vil ha. Menn og kvinner er nødt til refleksivt å konfrontere sine emosjonelle behov. Jamieson (1999:37) peker i en utlegning av Giddens teori på at økt selvbevissthet øker behovet for selvbebyggende relasjoner med andre, og dermed gjør en dypere forståelse for hverandre mulig. Denne gjensidige forståelsen fremstår hos Giddens som noe dypere enn empati basert på forhåndgitte og delte forståelser av felles kultur - det er en måte å lære hverandre å kjenne på som skapes gjennom intens interaksjon (Jamieson 1999: 37-38). Hos Giddens (1992) betegnes denne typen relasjoner som *rene relasjoner*. En forutsetning for rene relasjoner er at parforholdet og livet i familien ikke lenger baseres på kjønnsarbeidsdelingens gjensidige avhengighetsforhold, men på emosjonelle bånd. Giddens mener altså at en slik fristilling fra økonomiske avhengigheter, kollektive forpliktelser og tradisjoner er tidstypisk for samfunnet vi lever i. Om rene relasjoner, skriver Giddens;

It refers to a situation where a social relation is entered into for its own sake, for what can be derived by each person from a sustained association with another; and which is continued only in so far as it is thought by both parties to deliver enough satisfaction for each individual to stay within it (1992: 58).

Rene relasjoner er altså forhold for forholdets skyld, og partene i paret (eller vennsforholdet) blir bare værende i det så lenge det gir begge tilstrekkelige mengde gjensidig tilfredsstillelse. Det er med andre ord en likestilt relasjon, som undergraver eller bryter ned kjønnsulikhet mellom kvinner og menn.

Det som altså fremgår av Giddens teori, og som er sentralt i denne sammenheng, er den nære forbindelsen mellom individualiserte livsprosjekter, eller selvskapende individer, og likestilte relasjoner. Det er først når familien som arbeidskollektiv brytes ned, at kvinner og menn kan utfolde seg uavhengig av kjønn. Det samtidsspesifikke kravet om selvutfoldelse bidrar dermed til endring i kjønnsarrangementet.

I sin avhandling skriver Aarseth (2008a:23) at trekk i hennes empiriske materiale tyder på at Giddens teori om økt selvrefleksivitet egner seg godt for å forstå produksjon av nye investeringer i de kunnskapsbaserte middelklasseparenes familieliv⁴. Med referanse til Lash betegner hun middelklasseparene i de kunnskapsintensive yrkene som ”refleksivitetens vinnere” (1993, i Aarseth 2008a: 27). Spørsmålet er om tesene utgjør et like godt utgangspunkt for å forstå motivasjonene og handlingsorienteringene jeg vil komme til å finne blant parene fra segmentet av arbeiderklassen jeg har intervjuet. Er det en orientering mot kontinuerlig selvskaping som ligger bakenfor det de erfarer som meningsfylt når det kommer til livet i familien? Skal man tro de massive innvendingene Giddens samtidsdiagnose er blitt møtt med de senere årene, er ikke sannsynligheten for det spesielt stor.

Flere sosiologer har siden Giddens lanserte sin teori anklaget ham for å generalisere med utgangspunkt i den vestlige middelklassens livsprosjekter, og pekt på at orienteringen mot selvutfoldelse først og fremst eksisterer i middelklassen (Skeggs 2004a og b). Allerede for flere tiår tilbake trakk Harriet Holter (1975) den samme forbindelseslinjen. Hun pekte på at individualiseringen var noe som først og fremst kjennetegnet middelklassefamiliens orienteringer, mens arbeiderklassefamilier på grunn av nødvendighet var bundet sammen av felles arbeidsmessige investeringer (Holter 1975, se også Aarseth 2010: 15).

Overdreven handlingsfrihet og mangelfull habitus?

Blant de som kritiserer individualiseringsteoriene med utgangspunkt i klasse, er Beverley Skeggs (2004a og b). Deler av hennes kritikk tar fraspark i en større diskusjon om teoretiske konstruksjoner av selvet, der innvendingene mot det refleksive selv er et ledd i en kritikk av et akkumulerende selv som Skeggs mener dominerer samtidsteoriens forståelser av selvkonstruksjon (2004b:75). Problemet med en forståelse av et akkumulerende selv, mener

---

⁴ Modernitetsteoretikere som Giddens og Beck, utgjør sammen med perspektiver inspirert av feministisk teori - perspektiver som peker på kjønnsarrangementets seiglivhet - byggesteinene i Aarseths (2008a) teoretiske rammeverk.

Skeggs, er at den representerer en form for selv som er utilgjengelig for dem som ikke tilhører den privilegerte middelklassen. Slik er det også med det refleksive selv. Skeggs mener Giddens forståelse av selvet er frakoblet struktur. Det tar ikke hensyn til at "the possibility of having a self may itself be a classed, raced or gendered issue" (Skeggs 2004a: 53).

The method of constructing a biography is seen to be a neutral method, something than one just does, rather than something (...) dependent upon access to discourses and resources. (...)Giddens relies completely on everybody having equal access to the resources by which the self can be known, assessed and narrated" (Skeggs 2004a: 53)

For Skeggs, som er inspirert av Bourdieus teorier om klasse, og følgelig er opptatt sosial ulikhet, er manglende tilgang på ulike ressurser – materielle, kulturelle, og sosiale (se for eksempel Bourdieu 1995) – det som i all hovedsak skiller arbeiderklassens disposisjoner fra middelklassens. Det refleksive selv er dermed et middelklasseselv. Det er et privilegert individ som krever tilgang til bestemte former for kunnskap og teknikker for deretter å kunne benytte dem på en måte som gjenkjennes som reflektiv. Når Giddens foreslår det refleksive selv som en universell måte å forstå senmoderne selvkonstruksjon på, er det langt mer skadelig enn andre forståelser av selvet, mener hun. Universaliseringen innebærer en patologisering av andre måter selvet kan ta form gjennom. Mennesker som ikke oppviser den påkrevde refleksiviteten – det vil si arbeiderklassefolk - blir sett på som mangelfulle eller ufullstendige individer, heller enn individer som mangler adgang til teknikkene og kunnskapen som kreves for et refleksivt selv (Skeggs 2004b: 81-82). Skeggs mener at det refleksive selv på denne måten fremstår som en senmoderne versjon av "den rasjonelle aktør". Det er et selv som kan kjenne og vurdere sitt potensial og gjøre strategiske valg med utgangspunkt i rasjonell refleksjon (Skeggs 2004b: 82). De problematiske aspektene ved Giddens teori er altså i følge Skeggs knyttet til at han ikke tar hensyn til hvordan struktur i form av kroppsliggjorte og klassede meningsskjemaer spiller en sentral rolle i dannelsen av sosialisert subjektivitet, og dermed også for hvem man er og har mulighet til å kunne bli. Isteden tillegger han alle individer, uavhengig av bakgrunn, en overdreven handlingsfrihet.

All den tid økt refleksivitet fremstår som en sentral "endingsstrategi", og arbeiderklassefolk defineres av sin mangel på refleksive ressurser, kan det, om vi følger Skeggs, se ut til at potensialet for nye meningstilskrivelser av hverdagslivet i familien for mennesker med arbeiderklassebakgrunn ikke er tilstede – heller ikke de som er knyttet til endring av kjønnsarrangementet. Den høyt utdannede middelklassen derimot, som har tilgang på de

refleksive ressursene som behøves for å skape sitt eget selv, fremstår som individualiserte og likestillingsorienterte, og i takt med samfunnets hurtige endringer. Implikasjonene av et slikt utgangspunkt for min studie av et segment arbeiderklassefamilier, vil være at sjansen for at jeg finner likestilte handlingsorienteringer eller motivasjoner blant disse er liten.

Når jeg i oppgaven er ute etter et rammeverk som også gir mulighet til å gripe eventuelle nye meningstilskrivelser av livet i familien blant arbeiderklassefamilier der begge foreldrene jobber heltid mens barna er små, er spørsmålet om Skeggs innvendinger mot Giddens teori etterlater et for statisk utgangspunkt. Det er ikke nødvendigvis tilfellet – det er nemlig et visst potensial for endring av motivasjoner og handlingsorienteringer i Skeggs teoretiske utlegninger. Hun peker på at individer, innenfor bestemte og kroppsliggjorte begrensninger, kan ta i bruk konstruktive og kreative strategier for å fremstå som respektable;

(...)It is not an account of how individuals make themselves but how they cannot fail to make themselves in particular ways (...) the women are not the originators of their identities but are located in temporal processes of subjective construction (...) Within these constraint they deploy many constructive and creative strategies to generate a sense of themselves with value (Skeggs 1997: 162, se også Adams 2006: 517).

Problemet med Skeggs teoretiske bidrag til å forstå arbeiderklassens kreative strategier i forhold til de spørsmålene jeg stiller i denne studien er imidlertid, og fremfor alt, fokuset i hennes teoretiske utgangspunkt og analyser. Når hun mener at arbeiderklasseindivider, som kvinnene hun har intervjuet, kan ta i bruk kreative strategier for å oppleve seg selv som *verdifulle*, handler det underforstått om å finne måter å kompensere for å være lenger nede på den samfunnsmessige rangstigen enn den privilegerte middelklassen. Det handler om det Skeggs (1997) betegner som respektabilitet. Og det er strategiene for denne kompensasjonen som altså kan være konstruktive, kreative, og bidra til endrede praksiser og motivasjoner. Skeggs er altså opptatt av meningen som produseres gjennom grensemarkering eller disidentifikasjon, og det er i klasse som sosial ulikhetsmarkør at endringspotensialet i hennes utlegninger ligger. Et sentralt poeng her, er at Skeggs skriver fra en britisk kontekst, der klasseforskjellene er langt mer betydelige enn hva de er i Norge. Jeg er ikke så sikker på at det nødvendigvis er respektabilitetsstrategier som danner utgangspunktet for eventuelle endringer i motivasjoner og praksiser i segmentet av arbeiderklassefamilier jeg har intervjuet. Når det gjelder kjønn, synes dessuten slike respektabilitetsstrategier hos Skeggs (1997) å gå sammen

med videreutviklinger av tradisjonell kvinnelighet⁵. Jeg mener derfor det er behov for et rammeverk som - likt Skeggs - tar hensyn til ulike kroppsliggjorte disposisjoner samtidig som det tillater kreative strategier, men som heller enn i klasse som sosial ulikhetsmarkør tar utgangspunkt i klasse som erfaringsverden. Dette mener jeg noen bestemte forsøk på en hybridisering mellom Bourdieus fenomenologiske teori om habitus og felt og en variant av refleksivitetsbegrepet åpner for. Før jeg går i gang med å gjøre rede for denne, kan det være nyttig med en beskrivelse av noen sentrale begreper i Bourdieus perspektiv, som hybridiseringsperspektivet trekker på, samt noen mulige implikasjoner av hans teoretiske utgangspunkt.

Bourdieu's habitus og praktiske sans

Bourdieu's subjektforståelse er en helt annen enn den vi finner hos Giddens, og det er hans forståelse av selvet Skeggs trekker på i sitt perspektiv over. Hos Bourdieu representerer habitus, forstått som en kroppsliggjøring av sosiale strukturer, det som konstituerer menneskers identitet. Sagt med Bourdieus egne ord er habitus ”varige og overførbare system for persepsjon (...), verdsetting og handling, som fører til at det sosiale blir instituert i kroppene (eller i dei biologiske individa)” (Bourdieu og Waquant 1995: 112). Feltene er på sin side systemene av objektive relasjoner som strukturerer habitus. Selv om habitus er individualisert, reflekterer den delte kulturelle kontekster. Kulturelle likheter, som de mellom mennesker med lik sosial klassebakgrunn for eksempel, blir skrevet inn i kroppen og reproduseres gjennom personenes handlinger i feltet. Disse handlingene er for alltid en konstituerende respons til allerede eksisterende sosiale strukturer (Adams 2006: 514). Feltene vi beveger oss gjennom er ulike, men det tenderer til å være slik at mennesker med samme sosiale bakgrunn stort sett beveger seg innenfor de samme sosiale feltene. Det vil si at denne identitetsdannelsen bidrar til å reprodusere ulikhet mellom mennesker med ulik sosial bakgrunn.

Et sentralt poeng hos Bourdieu er at habitus også er en ubevisst formasjon. ”The various characteristics of habitus are enacted unthinkingly; that is partly what defines them as habitual” (Adams 2006: 514). Den umiddelbare lettheten vi erfarer med å forstå det som skjer i våre daglige liv, har sammenheng med at habitus ikke bare er en kroppsliggjøring av feltets

---

⁵ Det gjelder også i Skilbreis (2003) studie. Hvordan hennes intervjupersoner skiller seg fra mine kommer jeg tilbake til i kapittel 3.

spilleregler. Den er også med på å konstituere feltet som en forståelig verden; en verden der det finnes mening og verdier ”det er bryet verdt å investere energi i” (Bourdieu og Waquant 1995: 113). Habitus kan foregripe feltets spilleregler gjennom en praktisk sans - en umiddelbar oppfattelse av feltet som en forståelig verden som kaller på visse handlinger (Aarseth 2009: 17).

(...) Når habitus går inn i ein relasjon med ei sosial verd som den er produktet av, så har habitus det som fisken i vatnet og verda blir oppfatta som noko som kjem av seg sjølv, som noko sjølvsgt” (Bourdieu og Waquant 1995: 113).

Når mennesker altså befinner seg i situasjoner der deres prerefleksive, kroppslige disposisjoner møter strukturene de er konstituert under, noe som Bourdieu altså mener at oftest er tilfelle, er det med andre ord et optimalt samsvar mellom habitus og felt. Han legger dermed, i motsetning til Giddens, vekt på en prerefleksiv pregning av vår subjektivitet - det er kroppsliggjorte disposisjoner som avgjør hva som fremstår som meningsfylt for det enkelte individ. Følgelig er det i den gjensidige tilpasningen mellom habitus og felt at meningen i hverdagslige gjøremål og relasjonelle forhold ligger. Problemet, skriver Aarseth

(...)er at meningen dermed også er uløselig klebet til denne relasjonen. I tilfeller der den gjensidige tilpasningen forstyrres, når habitus ikke lenger står ovenfor de forhold den ble produsert under, forsvinner også meningen (2009: 17).

Her mener jeg det er *mulig* å trekke en parallell til den innledende debattens implikasjoner. Stefansen og Skilbrei (2010) tegner et bilde av en arbeiderklasse som finner mening i kjønnstradisjonelle familiekonstellasjoner, blant annet som følge av rollen kjønn spiller for konstruksjonen av et meningsfylt selv, og på grunn av et bestemt syn på hva som er det beste for barnet. Likestillingsprosjektet gjør veien deres til et godt liv lenger, fordi det ikke samsvarer med deres meningstilskrivelse tilknyttet livet i familien. Med utgangspunkt i Bourdieus rammeverk kan dermed likestillingspolitiske ”tvangstiltak”, som økt fedrekvote eller fjerning av kontantstøtta, forstås som noe som skaper en dissonans mellom deres kroppsliggjorte meningskjemaer og familien som felt. Når hjemmet spiller en så sentral rolle for kvinnenens konstruksjoner av selvet, eller når parene er opptatte av at omsorgen for barna skal ytes i trygge omgivelser hjemme, vil det si at meningen i feltet kan tenkes å forsvinne i møtet med likestillingsprosjektets ambisjoner. Det er viktig å merke seg at dette bare er en mulig teoretisk utlegning av kritikkens implikasjoner, men om vi antar at det kan forstås slik,

er spørsmålet om en slik tenkt dissonans nødvendigvis må medføre et meningstap? Selv om Bourdieu ofte kritiseres for et rammeverk som legger for stor vekt på sosial reproduksjon (se for eksempel Järvinen 1999), er det flere som har påpekt at det nettopp i denne dissonansen ligger et endringspotensial hos Bourdieu. Det er dette potensialet som danner utgangspunkt for hybridiseringen, som vil utgjøre mitt perspektiv i denne oppgaven.

Refleksiv dissonans?

McNay argumenterer, likt Giddens, for at det samfunnet vi lever i i dag er karakterisert av økt sosial mobilitet, institusjonell refleksivitet, en økende differensiering av sosiale felt og en økende utyeliggjøring av grensene mellom andre (1999: 106-107). For McNay åpner samfunnsendringenes natur for noe bestemt. Hun definerer refleksivitet som en kreativ mulighet, men som en som er forhåndbundet til begrensningene av den sosiale strukturen som er kroppsliggjort i ens habitus. McNay hevder at teoriene om habitus og felt ikke fullt ut forklarer hvordan bevegelse mellom felter, som altså er spesifikt for vårt senmoderne samfunn, kan dempe habitus' makt i formasjonen av subjektivitet eller identitet (Adams 2006: 517). Hun tar utgangspunkt i det som kan forstås som en ansats til et refleksivitetsbegrep hos Bourdieu. Han påpeker at i de sjeldne tilfellene det oppstår en mistilpassing mellom habitus og felt – altså når kroppsliggjorte strukturer utfordres av nye, ytre strukturer - utløses det en økt refleksivitet. Rasjonelle valg kan i slike situasjoner ta over for prerefleksive disposisjoner. Hos Bourdieu tillegges disse refleksivitetsspåkallende situasjonene minimal betydning, særlig sammenliknet med hva det gjør hos Giddens. Men ettersom slike situasjoner kan tenkes å oppstå oftere i det senmoderne, mener McNay (1999: 107) at det kan være grunn til å tillegge Bourdieus refleksivitetsbegrep større betydning. "(...)The habitus cannot be said to always ensure unproblematic alignment between the demands of the field and subjective dispositions" (McNay 1999:108). Sentralt hos McNay er det at refleksivitet av denne typen ikke må forstås som en generell kapasitet i en verden av økte valgmuligheter, men som noe som oppstår i konkrete forhandlinger mellom nye felter eller strukturer. Og i slike konkrete situasjoner der det oppstår en mistilpassing mellom habitus og felt, vil individet gjøre refleksive forsøk på å gjenskape meningen i feltet. Istedenfor et meningstap, kan dermed en slik dissonans føre til nye motivasjoner og praksisorienteringer for å videreføre den opprinnelige meningen.

Om vi ser tilbake på eksempelet der jeg trekker noen teoretiske implikasjoner ut fra den innledende debatten i passasjen om Bourdieu over, kan vi med utgangspunkt i McNays rammeverk forstå det på en litt annen måte. Likestillingspolitiske tiltak vil muligens for arbeiderklassefamiliene og -kvinnene i Stefansens (2011) og Skilbreis (2003) studier kunne skape en dissonans mellom deres meningsskjemaer tilknyttet livet i familien og en ny strukturell ramme som følge av tiltakene. Men istedenfor at det behøver å oppstå et meningstap i denne situasjonen, kan man tenke seg at den åpner for nye praksiser som tar sikte på at bevare meningen i feltet.

Oppsummering

I tidligere forskning på feltet tegnes det samme bildet som jeg skisserte i oppgavens innledning; Studiene av arbeiderklassefolk viser en arbeiderklasse som er orientert mot familien som kollektiv, og som finner mening i kjønnsstradisjonelle praksiser. I Aarseths (2008) studie av kunnskapsbaserte middelklassepar fremstår derimot en likedeling av arbeidsoppgavene som helt sentralt på grunn av partene i parenes orientering mot individuell selvskaping ute og hjemme. Studiene befester altså koblingen mellom likestilling og individualisering, og dermed også motsetningsforholdet mellom likestilte praksiser og en kollektiv familieorientering. Det samme synes også å være tilfellet med teoretiske perspektiver på feltet. I Giddens (1992) teoretiske rammeverk er koblingen mellom selvskapende og individualiserte individer og likestilte, eller rene relasjoner helt sentral. Dette knyttes ikke hos Giddens til noen bestemt klasse, han beskriver tendensene som om de er en allmenngyldig samtidsdiagnose. Noen av innvendingene Giddens teori er blitt møtt med rettes imidlertid tid med utgangspunkt i klasse. Skeggs (2004a og b) anklager Giddens for en forståelse av selvet som er utilgjengelig for dem som ikke tilhører den privilegerte middelklassen. All den tid refleksive selv fremstår som sentral endringsstrategi, kan det også synes om hun indirekte kutter forbindelsen til endrede motivasjoner og handlingsorienteringer i arbeiderklassen, og dermed til muligheten for likestilte relasjoner blant disse. Det finnes imidlertid et visst potensiale for endring hos Skeggs. Hos henne er dette knyttet til respektabilitetsstrategier – til at arbeiderklasseindivider innenfor bestemte kroppsliggjorte begrensninger kan ta i bruk kreative strategier for å fremstå som respektable – noe jeg ikke nødvendigvis mener at behøver å være utgangspunktet. Jeg foreslår derfor et perspektiv som likt Skeggs tar høyde for at individer har ulike kroppsliggjorte meningsskjemaer, og som tillater kreative strategier, men som tar utgangspunkt i klasse som erfaringsverden, heller enn

som sosial ulikhetsmarkør. McNays (1999) perspektiv kombinerer elementer fra Bourdieus fenomenologiske teori om habitus og felt med en utvidelse av det hun mener er anslag til et refleksivitetsbegrep hos ham. I stedet for at meningen forsvinner når kroppsliggjorte meningsskjemaer møter nye strukturer, slik det antydes hos Bourdieu, åpner hun for at dette kan danne utgangspunkt for nye praksisorienteringer for å gjenopprette meningen i feltet. Om vi ser de problematiske aspektene jeg trekker frem ved de tidligere studiene i sammenheng med dette perspektivet, kan vi tenke oss at en kollektiv familieorientering i seg selv kan danne motivasjon for avkjønnede praksiser, men også at orienteringen i møtet med nye strukturer – slik som for eksempel mangelen på en kvinnelig hjemskaper – kan danne utgangspunkt for nye praksisorienteringer, *for eksempel* i form av en likedeling av oppgavene ute og hjemme.

3 Metode

Oppgavens empiriske materiale består av narrative, temasentrerte og semistrukturerte dybdeintervjuer med fem par, der partene i parene er intervjuet hver for seg. Personene jeg har intervjuet har ikke utdanning utover videregående skole, de jobber alle heltid i faglærte eller ufaglærte yrker, og de har små barn. Ti intervjuer med lavt utdannede og heltidsarbeidende småbarnsforeldre i rutinebaserte yrker danner altså utgangspunkt for de kommende analysene. I dette kapitlet er hensikten å si noe om de metodologiske avveielene som er blitt gjort i forbindelse med utformingen av denne studien, og å gjøre rede for hvordan min tolkning av gode hverdagsliv i familier fra dette segmentet av arbeiderklassen er blitt til. Jeg vil også komme inn på aspekter ved troverdighet, bekreftbarhet og etikk mot slutten av kapitlet. Aller først vil jeg diskutere bakgrunnen for utvalgsriteriene mine.

Utvalgsriterier og intervjupersoner

Likestilte arbeiderklassepar?

I tidligere studier på feltet tegnes et bilde av en arbeiderklasse som finner mening i kjønnsstradisjonelle familiekonstellasjoner. I Skilbreis (2003) studie synes kvinnene i renholds- og dagligvarebransjen å være svært opptatte av å utøve husholdsoppgavene hjemme for å skape seg som ekte kvinner, og de ønsker ikke innblanding i husholdsarbeidet av sine mannlige partnere. De jobber av nødvendighet for familien, og ser ned på kvinner som velger å jobbe av andre grunner. I Stefansen og Farstads (2010) studie er arbeiderklasseforeldrene opptatte av å gi barna omsorg i trygge omgivelser i familien, og derfor legger de gjerne til rette for at mor skal kunne gå hjemme på deltid eller med ulønnet permisjon frem til barnet fyller to år. Kjønnsstradisjonelle praksiser fremstår altså av ulike grunner som meningsfulle i begge disse studiene av arbeiderklassefolk. Men hvordan ser dette ut for par der begge foreldrene - også kvinnene - bevisst har valgt å jobbe heltid samtidig med at de har små barn? Kan valget om å gjøre det tyde på en likestillingsorientering? Denne nysgjerrigheten dannet utgangspunkt for utvalgsriteriene mine.

På den ene siden ville jeg snakke med arbeiderklassefamilier som hadde tatt et valg som kan forstås som likestillingsorientert; Jeg ville at begge parter i parene skulle jobbe omtrent like mye ute. Kvinners selvforsørgelse, og en tilhørende nedbygging av samlivet som

forsørgelsesinstitusjon, er en forutsetning for et likestilt samliv. At både den mannlige og den kvinnelige parten i parene skulle jobbe heltid, var derfor ett av utvalgskriteriene mine. Et annet kriterium var at de skulle jobbe heltid samtidig med at de hadde barn mellom 1 og 6 år – de skulle være heltidsarbeidende småbarnsforeldre. At kvinner jobber omtrent like mye som sin partner er vanligst når kvinnene er høyt utdannede, og mindre vanlig når kvinnene har lavt utdanningsnivå (Kitterød og Rønsen 2010). Enda mindre vanlig er det - som jeg var inne på i kapittel 1 - at lavt utdannede kvinner jobber heltid når barna er små (Kitterød 2005). Slik jeg så det, ville det at kvinnene hadde valgt å jobbe heltid, selv om de hadde små barn, *kunne* bety at jobben for dem hadde en utvidet betydning. Det vil si at likedelingen ute kunne tenkes å handle om noe mer enn økonomi. Kanskje kunne også valget innebære at parene hadde en moralsk overbevisning om likestilling som noe viktig, og at likedelingen ute dermed med ble fulgt opp av en likedeling av arbeidsoppgavene hjemme?

På den andre siden trengte jeg en tilnærming til klasse, og den jeg har valgt kan betegnes som pragmatisk. Uansett hvordan man vrir og vender på det, vil en inndeling i klasse basert på noen få kriterier være en forenkling av virkeligheten og den vil ha problematiske aspekter knyttet til seg. Dahlgren og Ljuggren (2010: 20) påpeker at det ikke finnes en korrekt definisjon av klasse, men at ”ulike definisjoner, mål og metoder kan passe bedre til noen temaer og problemstillinger enn andre”. Jeg har valgt samme inndelingsmetode som flere av de tidligere studiene på feltet familieliv og klasse har benyttet seg av (se f.eks Stefansen og Farstad 2010, Lareau 2002, Aarseth 2008a). Tanken var at jeg gjennom å gjøre det skulle være i stand til å sammenlikne mine intervjupersoner med studier av folk med samme, eller ’motsatt’ bakgrunn på et tydelig grunnlag. Inndelingsmåten jeg har benyttet tar utgangspunkt i informantenes utdanningsnivå og type yrke. Middelklassefamilier regnes som familier der begge foreldrene har høyskole- eller universitetsutdannelse og jobber i yrker som krever det, mens arbeiderklassefamilier regnes som familier der ingen av foreldrene har høyere utdanning, og hvor begge jobber i ufaglærte eller faglærte yrker (jf. Stefansen og Farstad 2010). To av utvalgskriteriene gikk derfor på at intervjupersonene ikke skulle ha utdanning utover videregående skolegang, og at de skulle jobbe i yrker som heller ikke krevde det. Stefansen og Farstad (2010:123) beskriver dette perspektivet på klassebegrepet som et som fokuserer på kulturelle dimensjoner. Ulempen med tilnærmingen vil være at enkelte strukturelle dimensjoner, som parenes økonomi, ikke benyttes som kriterium i utvalgsprosessen, selv om lønn gjerne henger sammen nettopp med utdanningsnivå. Jeg kommer tilbake til parenes økonomiske situasjon litt senere.

En annen ting jeg ønsket, men som ikke like direkte er et utvalgs-kriterium, var å intervju partene i parene hver for seg. Det innebar at både mannen og kvinnen i parene måtte kunne tenke seg å stille til selvstendig intervju. Årsaken til det var at jeg ønsket muligheten til å gripe eventuelle kjønnede forskjeller i intervjupersonenes versjoner av hverdagslivets mening. Var kvinnene opptatte av noe annet enn mennene? I tilfelle hva, og hva kunne det henge sammen med? Slike ting ønsket jeg muligheten til å fange.

Så hvem er intervjupersonene? Kort oppsummert er de heteroseksuelle par som bor sammen med et eller to biologiske barn i alderen 1-8 år. Selv er intervjupersonene mellom 22 og 35 år gamle. De er samboende eller gifte, og bosatt i kommuner like utenfor Oslo. De bor i rekkehus, eller del av tomannsbolig, på boligfelt der flertallet av naboene også er i småbarnsfasen, og i relativt landlige omgivelser. Med ett unntak har ikke intervjupersonene utdanning utover videregående skolegang, og de jobber i yrker som kan falle innenfor kategoriene faglært manuelt arbeid, ufaglært omsorgsarbeid, eller rutinebasert kontorarbeid (se Stefansen og Farstad 2010: 123). Jeg vil anslå at gjennomsnittslønningene blant intervjupersonene ligger rett i overkant av 300000 i året.

Tre av parene – Cecilie og Edvard, Anette og Robert, og Renate og Thomas - har ett barn i alderen 1-2 år, og to av parene – Hege og Bård, og Tale og Eivind – har to barn, et som er 4 år, og et i 7-8 års alderen. Det vil si at alle parene har et barn som går i barnehage, mens to av dem også har et som nylig har begynt på skolen. Parene med ett barn er de yngste, de er mellom 22 og 26 år, og parene med to barn er i begynnelsen av 30-årene. Yrkene som er representert er; elektriker, barnehageassistent, brannmann, sekretær, regnskapsassistent, hjelpepleier, og kjøreskolelærer. Bård er den eneste av informantene som har fullført to år studier ved en privat høyskole etter videregående skole.

Parenes økonomiske situasjon varierer noe. Ettersom begge parter i alle parene jobber heltid, har de fleste samlet sett en ganske god økonomi. Det varierer imidlertid litt mellom de yngste og de eldste parene. De eldste parene har etter det jeg forstår relativt solid økonomi. De har to heltidsinntekter på gjennomsnittsnivå, og eier del av tomannsbolig. De to yngste parene har litt mindre å rutte med. Det aller yngste paret bor på tidspunktet jeg treffer dem gratis i en leilighet hjemme hos hans foreldre, for å spare penger til å kjøpe seg hus. Dette paret lever i utgangspunktet på en kombinasjon av to isolert sett relativt lave lønninger. Samlet sett sitter imidlertid også dette paret bedre i det rent økonomisk, enn familier med tilsvarende lønnsnivå og en deltidssinntekt. Om parenes økonomiske situasjon som helhet, kan det sies at det ikke

fremstår som økonomisk nødvendig for dem at både mannen og kvinnen jobber heltid. Dermed skiller de seg sannsynligvis fra Skilbreis (2003) intervjupersoner hvor det fremstår som nødvendig at kvinnene jobber.

Rekrutteringsprosessen

De mange utvalgskriteriene gjorde ikke rekrutteringsprosessen spesielt enkel. Riktignok så det svært lyst ut til å begynne med. I og med at jeg ønsket å intervju heltidsarbeidende småbarnsforeldre, syntes det som en god idé å lete etter potensielle intervjupersoner i barnehager. Logikken var enkel; har man barn i barnehage er det sannsynligvis fordi begge foreldrene er yrkesaktive. Jeg tok derfor kontakt med tre barnehager, to i Oslo, og en litt utenfor. I disse fikk jeg anledning til å komme for å presentere prosjektet og rekruttere intervjupersoner på foreldremøter. Fire par pekte seg ut etter kontakten med de tre barnehagene. I to av tilfellene var bare mor til stede på foreldremøtet, og det skulle vise seg at far, når han ble spurt, ikke var interessert i å delta. Dermed stod jeg igjen med intervjuavtaler med bare to par etter tre barnehagebesøk. Det var ikke helt hva jeg hadde håpet på, og jeg følte det var på tide å endre strategi. Først og fremst bestod denne i å utvide søkelyset fra venner av venner, til kjente av bekjente, medstudenter og familie. Etter en tid gav dette resultater i ytterligere to par som ville stille til intervju. Det siste paret fremstod imidlertid lenge som 'umulig' å finne. Jeg vurderte en ny barnehagerunde, men fant ut at det ville bli for tidkrevende. Isteden gikk jeg systematisk til verks og la ut invitasjoner til deltagelse i ulike nettfora, deriblant på mamma-nettsider og på Facebook. Jeg kom også i kontakt med en helsesøster som tok 'oppdraget' med å finne par med nevnte bakgrunn svært seriøst. Ingen av disse tiltakene – verken de på nett eller kontakten med helsesøsteren - gav resultater. For helsesøsteren sin del viste det seg at de kvinnene hun fra tidligere hadde fått inntrykk av at jobbet heltid, i realiteten jobbet 80 prosent eller mindre. Etter å ha vært i kontakt med svært mange var hennes konklusjon at parene jeg var ute etter ganske enkelt ikke fantes. Lavt utdannede mødre jobber ikke heltid når barna er små, mente hun.

Stefansen (2011: 45) peker på at folk med lav utdanning oftere takker nei til deltakelse i forskningsprosjekter, enn folk med høy utdanning. Responen jeg fikk fra barnehagene *kan* tyde på at arbeidet med å få tak i intervjupersoner ville vært enklere om jeg hadde vært ute etter de siste. Mangel på positiv respons var likevel ikke hovedproblemet mitt. Flere av kvinnene helsesøsteren var i kontakt med, de som altså jobbet 80 % eller mindre, ønsket for

eksempel å delta, og responsen fra barnehagene var svært god. Det største problemet var å finne mange nok par av lavt utdannede foreldre hvor også mor jobber heltid mens barna er små. Om ikke annet syntes de problematiske aspektene ved rekrutteringen å bekrefte statistikken; dette er ingen stor gruppe (jf. Kitterød 2005). Helt på tampen fikk jeg imidlertid napp gjennom et familiemedlem, og det siste paret var omsider på plass.

Narrative intervjuer som kunnskapskilde

Jeg gikk altså inn i studien med et ønske om å finne ut mer om hva som utgjør hverdagslivets mening for noen representanter fra et segment av arbeiderklassen, der også mor jobber heltid mens barna er små. Jeg ville få innsikt i hva disse parene er opptatte av når det kommer til hverdagslivet hjemme og på jobb, eller hva som for dem fremstår som viktig å få til på daglig basis. Mer enn hvordan de organiserte hverdagslivene sine, ønsket jeg derfor tilgang på meningen som lå bak de daglige gjøremålene hjemme (Aarseth 2008a). Sagt med litt andre ord; Hva er det som gjør at det fremstår som meningsfullt for disse parene å organisere hverdagen sin slik de gjør?

Mening er noe som vanskelig lar seg telle, kvantifisere, og ei heller observere. Kvalitative intervjuer beskrives derimot som en velegnet metode for å få innsikt i informantens tanker, følelser og erfaringer (Thagaard 2003: 83). For å belyse oppgavens problemstilling valgte jeg en intervjumetode som regnes for å være spesielt godt egnet for å gripe hva informantene selv erfarer som meningsfylt, nemlig en narrativ tilnærming til intervjuet (jf. Hollway og Jefferson 2000, Thagaard 2003). Narrative tilnærminger tar utgangspunkt i at intervjuersjonene formidler mening gjennom måtene de uttrykker seg på, og fortellingene regnes for å være basert på informantenes fortolkninger av virkeligheten (Thagaard 2003: 117-119). Thagaard (2003: 118) skriver; ”For informanten er formålet med å konstruere en beretning å sette erfaringene sine inn i en sammenheng som oppfattes som meningsfylt”. Nettopp slike virkelighetsfortolkninger eller meningssammenhenger, som kan si noe om informantenes erfaringsverden, og dermed også hvilken rolle enkelthendelser og praksiser spiller i en ’større sammenheng’, var det jeg ønsket å få tak i.

Den narrative tilnærmingen jeg benyttet meg av i studien, er delvis inspirert av det Hollway og Jefferson (2000) kaller fri assosiasjons narrativ metode. Denne tar sikte på å lokke frem fortellinger om gitte temaer, men også på å følge opp det informantene kommer inn på

underveis, som ikke nødvendigvis, eller umiddelbart fremstår som relevant i forbindelse med temaet man snakker om. Slike frie assosiasjoner, mener Hollway og Jefferson (2000: 39) at kan gi forskeren ytterligere tilgang på personlig mening av sentral karakter. Et av hovedprinsippene bak den frie assosiasjons narrative tilnærmingen til intervjuet er at man skal stille så åpne, men konkrete, spørsmål som mulig (Hollway og Jefferson 2000: 34). Hollway og Jefferson (2000: 34) peker på at jo åpnere de konkrete spørsmålene er, jo større er sannsynligheten at man får tilgang til informantens meningsrammer, og derigjennom også muligheten til å finne ut hva som virkelig er meningsfylt for informanten i tilknytning til et gitt tema. Det vil si at man får muligheten til å forstå meningen innenfor konteksten av informantens liv. Med åpne spørsmål unngår dessuten forskeren i for stor grad å sette agendaen for samtalen. Det motsatte mener Hollway og Jefferson (2000:31) at ofte er tilfelle med mer strukturerte tilnærminger til intervjuet. Strukturerte intervjuer innebærer ikke bare at forskeren setter klare rammer for hva det skal snakkes om, og derigjennom i prinsippet kontrollere hva slags informasjon som blir produsert, men også at han eller hun bestiller spørsmålene gjennom sitt eget språk (Hollway og Jefferson 2000:31). Et annet prinsipp i tilnærmingen er derfor at man skal stille oppfølgingsspørsmål med utgangspunkt i informantens egne måter å ordlegge seg på (Hollway og Jefferson 2000: 36). Tanken er at intervjupersonenes egne meningssammenhenger sier noe viktig om deres emosjonelle investeringer.

Sentralt er det at det er fortellingene om noe, og ikke holdningene til noe, man ved bruk av denne metoden er ute etter å få frem. Fortellingene om noe forstår jeg verken som beskrivelser av faktiske praksiser, eller som diskurser alene, men som meningstilskrivelser tilknyttet levde erfaringer. Aarseth (2008a: 65) betegner det jeg er ute etter som ”jakten på emosjonelle betydninger”. I praksis innebærer det at man under intervjuet skal være like oppmerksom på *hvordan* informantene snakker om noe, som hva de snakker om. Om man opplever tegn på opplevelse av lyst eller frustrasjon i samtalen, kan det være ting som er spesielt viktige å følge opp, nettopp for å fange temaer som synes å ha en emosjonell klangbunn hos intervjupersonene (Aarseth 2008a: 65, Hollway og Jefferson 2000). Det er det intervjupersonene synes å være spesielt opptatte av når det kommer til hverdagslivet hjemme og på jobb jeg har vært ute etter å fange.

I studien har jeg valgt en temasentrert og semistrukturert tilnærming til det narrative intervjuet. Det betyr at jeg har benyttet en *noe* strammere variant, enn den Hollway og

Jefferson (2000) skisserer. Gjennom en semistrukturert variant får forskeren anledning til å følge opp informantenes fortellinger, og samtidig et visst sammenlikningsgrunnlag som følge av at alle informantene har vært innom flere av de samme temaene (Thagaard 2003: 85). Kombinasjonen av disse to aspektene var det jeg ønsket å sikre. Jeg konstruerte derfor en intervjuguide⁶ (se vedlegg 1) med noen få åpne spørsmål, som alle kretset rundt temaer tilknyttet hverdagslivet hjemme og på jobb.

Praktisk gjennomføring – intervjufortellingenes gang og hjemmet som kontekst

Alle intervjuene ble gjennomført i informantenes hjem. Tre av hjemmene besøkte jeg to ganger, mens jeg i to tilfeller gjennomførte intervjuer med både den mannlige og kvinnelige informanten på samme dag. I disse tilfellene ble det altså med ett besøk. Å intervju informantene hjemme hos dem selv opplevde jeg som en stor fordel. Blant annet tror jeg det kan ha bidratt til den avslappede atmosfæren som ofte preget selve intervjusamtalen. Særlig for informantene selv, som var i sitt eget domene. Jeg tror også det var en fordel å snakke om hverdagslivet i familien, der hverdagslivet i familien faktisk fant sted. Flere ganger opplevde jeg at informantene relaterte fortellingene sine til ting i eller rundt hjemmet. Det kunne være en fortelling om hageflekken utenfor, om fotballbanen jeg hadde passert på veien til huset, eller om rentøyskurven på vaskerommet. Et litt morsomt eksempel kan være fra intervjusamtalen med Hege, da rommet vi satt på sett og vis utgangspunkt for en fortelling om parforholdets dynamikk. Intervjuet fant sted i en slags ”ekstra-stue” med to stresslesser, et lite bord og med en liten flatskjerm-TV på veggen. Hege kunne fortelle at TVen hadde kommet på plass som følge av at hun og samboeren sjelden ble enige om hva de skulle se på på TV på kveldstid. De hadde også en TV på soverommet, og tidligere hadde det ofte blitt til at en av dem gikk dit for å se på noe der. Nå som de hadde fått TV i den andre stua også, kunne begge to sitte oppe samtidig og se på hver sine ting. På den måten opplevde Hege at de på en måte tilbrakte tid sammen, selv om de satt i hver sin sofa i hvert sitt rom. Dessuten kunne de gå og legge seg sammen samtidig. Hjemmet som kontekst kan dermed, slik jeg ser det, ha dannet utgangspunkt for rikere fortellinger enn om jeg for eksempel skulle ha intervjuet informantene på kafé.

---

⁶ I utformingen av intervjuguiden lot jeg meg delvis inspirere av intervjuguiden i Aarseths (2008a) avhandling, som bygger på prinsipper fra den samme intervjumetoden som jeg har benyttet her.

En annen ting, som jeg vil komme tilbake til ved noen anledninger i de kommende analysekapitlene, er at noe av det jeg observerte hjemmet hos informantene bidro til å underbygge innholdet i fortellingene deres. Uten å foregripe for mye kan jeg si at dette dreide seg om ting som hvordan kvinnene gikk kledd når jeg kom på besøk, hjemmenes 'stand', og kommunikasjonen parene i mellom. Hjemmet, og observasjonene jeg gjorde mens jeg var på besøk, fikk dermed på sett og vis en bekreftende funksjon.

Selve intervjusamtalen forløp som regel som en avslappet samtale om hverdagslige ting. Den ble innledet ved at jeg delte ut informasjonsskriv og informert samtykke, og ved at jeg spurte om det var greit at jeg satte båndopptakeren på. Forut for dette hadde vi gjerne småpratet litt om løst og fast, og hvis det var første gang jeg var på besøk, hendte det at jeg var blitt vist rundt i huset på intervjupersonens eget initiativ. Stemningen hadde i så godt som alle tilfellene rukket å få en avslappet karakter allerede før vi tok fatt på intervjuet, og jeg opplevde derfor at informasjonsskrivet og det informerte samtykket på en god måte markerte at vi nå var over i det mer seriøse – at jeg hadde inntatt "forskerrollen" (Skilbrei 2003: 31). Med utgangspunkt i Hollway og Jeffersons (2000) prinsipper om åpne og konkrete spørsmål, begynte jeg gjerne intervjusamtalen med at jeg ba intervjupersonen om å fortelle litt om hvordan en vanlig hverdag så ut hjemme hos dem. Dette viste seg å være et egnet spørsmål for å sette samtalen i gang – det var et spørsmål som ga mye å bygge videre på. Deretter konsentrerte jeg meg først og fremst om å være en god lytter (jf. Hollway og Jefferson 2000: 31). Jeg forsøkte å oppmuntre informantene til å snakke videre om temaer de virket opptatte av, og forfulgte resonnementene deres gjennom å stille oppfølgingsspørsmål der jeg prøvde å ta i bruk ord de selv hadde brukt for å beskrive noe. Når temaer fremstod som tømt, trakk jeg frem et av de åpne spørsmålene fra intervjuguiden. Denne hadde jeg mer eller mindre lært meg på forhånd, men jeg hadde den med, i tilfelle jeg skulle glemme noe. Jeg benyttet også intervjuguiden til å markere avslutningen på intervjuet. Når jeg følte at jeg hadde tilstrekkelig informasjon, eller om samtalen var passert over halvannen time, sa jeg at jeg trodde vi var igjennom, og at jeg bare skulle sjekke intervjuguiden for å være sikker.

Troverdige data?

Selv om jeg gjennomgående opplevde at intervjusamtalene fløt godt, er det ikke til å stikke under en stol at noen av dem fremstår som rikere enn andre. Stefansen (2011: 49) peker på at kjønn og sosial bakgrunn kan virke inn på hva slags kontakt forskeren og informanten oppnår,

og at det dermed også vil ha betydning for kvaliteten på de empiriske dataene man får. De mannlige informantene i min studie var gjennomgående *noe* knappere i tonen enn de kvinnelige. Dette tror jeg at mer enn om mitt kjønn, kan ha handlet om tema for intervjuene. Det er lett å tenke seg at hverdagslivet i familien er noe kvinnene er vant til å snakke om både med venninner og kolleger, mens mennene kanskje oftere kun snakker om dette med partneren sin. Om de da gjør det i det hele tatt. Hvor rike data man får har også å gjøre med den personlige kontakten man oppnår med den enkelte informant. To av kvinnene jeg intervjuet beskrev seg selv flere ganger i løpet av intervjusamtalen som svært sosiale, og med disse kvinnene fløt samtalen så godt at jeg var nødt til å avbryte den da vi var passert godt og vel halvannen time. I disse tilfellene var det enkelt for meg å innta rollen som den lyttende part. I samtaler som fløt noe tregere, ser jeg på intervjuutskriftene at jeg noen steder kan oppfattes som mer ledende. Dette har jeg vært oppmerksom på i arbeidet med analysene.

I likhet med Stefansen (2011: 49), skriver Skilbrei (2003) om tillitsutfordringene som kan oppstå når man intervjuer personer som har andre livsprosjekter enn en selv. Det er ikke til å komme unna at mitt livsprosjekt og informantenes er av ganske ulik karakter. Likevel tror jeg ikke det var noe informantene bet seg merke i, eller tenkte noe særlig over. En av grunnene til det tror jeg kan være alderen min. Jeg er noen år yngre enn de fleste av informantene jeg intervjuet, og det kan være grunnen til at ingen stilte spørsmålsteget ved det faktum at jeg ikke har barn. Om jeg skulle gjette, vil jeg tro at informantene antok at jeg ville stifte familie så snart jeg hadde fullført utdanninga mi, og fått en jobb. De fleste av dem hadde fått barn da de var omkring min alder. De snakket også på en måte som om de antok at jeg kjente meg igjen i episoder de fortalte om – litt av typen sånn har jo alle (vi sammenlikner oss med) det, og da har sikkert du det sånn også. Det var ingen som brukte denne betegnelsen, men mitt inntrykk var at de opplevde både meg og dem selv som helt vanlige folk, og at dermed heller ikke hadde noe behov for å fremstille seg på måter de ellers ikke vil gjort ovenfor meg.

Dette jeg er inne på over, er knyttet til dataenes troverdighet. Begrepet troverdighet dreier seg om hvorvidt innsamlingen av datamaterialet er gjennomført på en tillitsvekkende måte (Thagaard 2003: 178). Refleksjoner omkring konteksten dataene samles inn i og aspekter ved relasjonen mellom forsker og informant, men også hva slags data man får ved å ta i bruk bestemte metodiske tilnærminger er blant det som kan gi leseren innsikt til å vurdere dette. Når det gjelder metoden jeg har benyttet meg av, gir denne et svært åpent utgangspunkt, og som jeg er inne på er det langt på vei informantene som definerer retningene samtale tar.

Det behøver ikke bety at de fremstillingene av hverdagslivet i familien jeg sitter igjen med, ikke utelukkende er idealfremstillinger eller selvpresentasjon. Om så skulle være, er det ikke nødvendigvis noe stort problem. Det ville i tilfelle gitt meg tilgang på hva informantene forstår som ideelle familieliv, noe som i seg selv er interessant. Mitt inntrykk er imidlertid at informantene ikke hadde noen betenkeligheter ved å trekke frem ting de opplevde som problematiske i dagliglivet. Gjennomgående fremstod de som veldig ”rett-frem”. De kunne fortelle om ting de slet med i forholdet, om ting som gjorde elementer ved hverdagslivet vanskelig å håndtere, eller om rusproblemer i nær familie. Temaer som det siste, opplevde også Stefansen (2011: 49) at forekom i intervjuene med dem hun betegner som arbeiderklasseinformantene i sitt materiale. Hun peker på at det kan reflektere at det er høyere forekomst av slike typer problemer i arbeiderklassen enn i middelklassen, men også at middelklassefolk kanskje oftere redigerer bort problemer når de blir intervjuet – ”enten fordi de ikke opplever dem som relevante for samtalen eller fordi det ikke passer med bildet de vil gi av seg selv” (Stefansen 2011:50). Nå har ikke jeg intervjuet middelklassefolk i denne studien, men likevel innbiller jeg meg at jeg ville fått langt flere idealfremstillinger av hverdagslivet i familien om så var tilfelle, nettopp på grunn av mulige ønsker om å fremstille seg på bestemte måter. Parene jeg intervjuet syntes ikke å være like opptatte av å skape et bestemt bilde av seg selv. Det betyr selvsagt ikke at mitt materiale er fritt for idealfremstillinger. I analysene har jeg vært opptatt av å påpeke eventuelle ambivalenser i fortellingene, og av å trekke frem fortellinger hvor informantene beskriver ting de har gjort som eksempler på mer konkrete praksiser.

Analyseprosessen

Flere aspekter kan altså virke inn på hva slags datamateriale man får, men jeg er tilbøyelig til å være enig med Widerberg (2001: 91) når hun skriver at problemet med intervjuundersøkelser aldri er at man ikke får tilstrekkelig med materiale, men heller at man får så mye interessant materiale at man ikke helt vet hvordan man skal håndtere det. I etterkant av intervjuene satt jeg igjen med drøye 200 sider intervjuutskrifter, som skulle danne utgangspunkt for analysen. Jeg var spesielt på jakt etter de aspektene ved hverdagslivet som i fortellingene fremstod som viktige for informantene. Like opptatt som av hva de snakket om, var jeg derfor, som jeg tidligere var inne på, av *hvordan* de snakket om det de trakk frem. Hva snakket informantene spesielt intens om? Og hva var det som gjorde nettopp disse tingene viktige for dem?

Selve analyseprosessen ble gjort i tre, eller kanskje heller fire omganger. Jeg vil si fire, fordi prosessen starter gjerne allerede når man befinner seg i intervjusituasjonen, og senere når man setter i gang med å transkribere. Slik var det i alle fall for meg. Jeg transkriberte intervjuene forløpende, og i sin helhet, i etterkant av hvert intervju. Samtidig med at jeg skrev ut informantenes fortellinger, begynte jeg å gjøre meg noen tanker om hva disse fortellingene 'egentlig' handlet om. Etter hvert som flere og flere intervjuer var transkribert, begynte jeg også å få noen vage ideer om ting som gikk igjen. Dette, sammen med notatene jeg gjorde rett etter intervjuene, kan betegnes som analysens innledende fase.

Etter at alle intervjuene var gjennomført – vel og merke med unntak av intervjuene med partene fra det siste paret - dem som jeg en lang stund slet med å få tak i – tok jeg fatt på analysens andre fase. Denne bestod i en variant av det Thagaard (2003: 131) kaller en personsentrert tilnærming. I mitt tilfelle innebar det at jeg gikk i gjennom intervjuutskriftene fra hver enkelt informant, på utkikk etter de temaene som fremstod som ekstra viktig for informanten å formidle. Temaene som fremstod som viktige forsøkte jeg samtidig å se i lys av det helhetsbildet intervjufortellingen gav. Særlig på jakt var jeg etter de forbindelseslinjene informantene selv trakk mellom ulike ting de var inne på. Et eksempel kan være i intervjuet med Renate, der hun på et tidspunkt forteller meg at hun "hata" å gå hjemme i permisjon. Tidligere i intervjuet har hun beskrevet seg selv som en rastløs person – som en som skal ha "for mange baller i lufta" - og fortalt at hun før hun fikk barn hadde to jobber, og flere verv i en fotballklubb, samtidig som hun selv var aktiv utøver. Når hun senere altså kommer inn på tiden i permisjon, forteller hun: "det er jo fordi jeg hater å sitte stille at jeg ikke har likt å gå hjemme og ikke sant, det henger jo sammen". Renate trekker altså noen forbindelseslinjer mellom bestemte egenskaper ved seg selv som person, ting hun "ikke får gjort så mye med", og det at hun mislikte å gå hjemme i permisjonstida. Implisitt her ligger det dessuten at å gå hjemme med barn på heltid er noe som ville passet Renate dårlig.

Den neste fasen av analysearbeidet kan minne om det Thagaard (2003: 153) betegner som en temasentrert tilnærming. I denne fasen sammenliknet jeg det jeg tolket som sentrale forbindelseslinjer, eller meningssammenhenger fra enkeltintervjuene, med hverandre. At jeg skiller denne fasen fra den foregående her, betyr ikke nødvendigvis at skillet var så klart i praksis. Med en gang man har gjennomgått en personsentrert tilnærming til et intervju, og tar fatt på et annet, er man på utkikk etter likeheter og ulikheter. Her kan imidlertid et slikt skille være hensiktsmessig for å illustrere at analysearbeidet på mange måter er en trinnvis prosess;

man beveger seg nærmere og nærmere en helhetlig forståelse. Det jeg var ute etter, var å se om meningen informantene syntes å tillegge ulike praksiser kunne minne om hverandre, eller hva det syntes å handle om hvis de ikke var slik. For eksempel snakket tre av kvinnene 'uoppfordret' – ingen av de åpne spørsmålene mine tok for seg dette - om permisjonstida i relasjon til arbeidslivet. Spørsmålet jeg da måtte stille meg var hvorvidt forbindelseslinjene de trakk syntes å handle om det samme. Spørsmål av denne typen stilte jeg meg gjennomgående for hvert av temaene jeg tolket som sentrale, og som jeg fant igjen i flere av intervjuene. Denne prosessen, sammen med de foregående, ledet frem til noen begreper og forestillinger om hva som var viktig for disse parene når det kom til hverdagslivet i familien.

Den tredje fasen av analyseprosessen handlet om å se disse funnene i lys av teori på feltet. Det betyr ikke at de foregående fasene var teorifrie, men at jeg i denne fasen hadde dette som en mer eksplisitt målsetning. Særlig viktig for meg var det å se det jeg etter hvert mente at fremstod som meningsfylt for disse parene i relasjon til de flere ganger nevnte studiene av arbeiderklassekvinner og – familier (Skilbrei 2003, Stefansen 2011), samt Aarseths (2008a) studie av kunnskapsbaserte middelklassepar. Mens Skilbrei (2003) blant annet beskriver det å utøve tradisjonelt kvinnelige husholdssysler som meningsfylt for arbeiderklassekvinnene i sin studie, finner Aarseth (2008a) at hennes intervjupersoner finner mening i en avkjønnet og prosjektbasert tilnærming til hverdagslivets gjøremål. Hvordan kunne min intervjupersoners fortellinger forstås i lys av dette? Var det noe som tydet på at de hadde tatt opp i seg en selvskapingsorientering lik den Aarseth beskriver? Syntes kvinnene i min studie å finne mening i utøvelsen av tradisjonelt kvinnelige oppgaver? Eller syntes det å være noe annet som drev disse parene?

Bekreftbare tolkninger?

Begrepet bekræftbarhet dreier seg om vurderinger og refleksjoner knyttet til rollen som fortolker i en kvalitativ studie (Thagaard 2003). For at andre skal ha mulighet til å vurdere forskerens funn og resonnementer, er det viktig å være åpen om prosessen som har ledet frem til det datamaterialet man har fått. Det er dette jeg har forsøkt å legge til rette for gjennom redegjørelsene over. Et annet aspekt er knyttet til forskerens forforståelse. Den som tolker har alltid med seg en bestemt kunnskap inn i studien som gjøres (Thagaard 2003: 142-143), og denne kan det være nyttig at leseren får innsikt i.

Når det gjelder min forståelse forut for studien skinner det sannsynligvis igjennom i passasjen der jeg begrunner utvalgskriteriene mine, at jeg på forhånd anså det som en mulighet at parene jeg skulle snakke med hadde tatt opp i seg idealer som i litteraturen forbindes med høyt utdannede middelklassefolk. Særlig gjaldt dette idealet om selvutvikling, eller å skape sitt eget selv. Dette hang nok sammen med at jeg på den tiden var spesielt opptatt av litteratur som tegnet et bilde av at middelklassefolk – på grunn av ønsker om å reprodusere middelklassebarn og orienteringen mot å være i konstant utvikling – var fremtidsretta og moderne, mens arbeiderklassefolk var mer opptatt av livet her og nå, og dermed også ble stående på stedet hvil (se for eksempel Lareau 2002). Jeg så for meg at jeg ved å intervju potensielt likestilte arbeiderklassepar kunne bidra til en mer nyansert forståelse av et slikt bilde. I min forforståelse lå dermed de samme forbindelseslinjene som jeg problematiserer i forbindelse med tidligere studier i kapittel 2, nemlig en forbindelse mellom selvskaping, eller individualisering og endring. Uten å for gripe for mye, var dette en forståelse jeg ble nødt til å revidere etter analysene av datamaterialet mitt. Det vil si at funnene mine i langt større grad enn tankene jeg hadde forut for dem styrte retningen oppgaven etter hvert tok.

Etiske betraktninger

Når man får anledning til å intervju andre mennesker om deres liv og tanker har man et ansvar for å forvalte den tilliten det innebærer på en god måte. Widerberg (2001: 165) påpeker at det etiske perspektivet bør løpe som en rød tråd gjennom hele forskningsprosessen. For meg har dette vært viktig. Jeg ventet med å gå i gang med intervjuene til prosjekt og intervjuguide var meldt inn til, og godkjent av Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD). Datamaterialet er dessuten oppbevart og anonymisert i tråd med deres retningslinjer. Informantene figurerer i oppgaven med pseudonymer, og jeg har i enkelte tilfeller endret kjønn på barn, yrke og lignende, for å ivareta informantenes anonymitet. Før intervjuene gjorde jeg informantene oppmerksomme på at de ville komme til å kjenne igjen seg selv og sin partner i den endelige oppgaven, men at ingen utover det skulle kunne dra kjensel på hvem de var. Jeg gav også ut et kortfattet skriv med informasjon om prosjektet, samt informert samtykke. Informasjonsskrivet informerte om at de når som helst kunne trekke seg fra prosjektet uten å oppgi grunn, og om hvilke anonymitetshensyn som ville bli tatt.

Arbeidet med oppgaven har ikke bydd på store etiske utfordringer. Temaet – hverdagslivet hjemme og på jobb – er i seg selv ikke av en spesielt sensitiv karakter. Likevel hendte det,

som jeg er inne på i et tidligere avsnitt, i noen få tilfeller at informantene kom inn på ømtålige emner. I slike tilfeller unngikk jeg å oppmuntre informantene til å fortelle videre, blant annet gjennom å la være å stille oppfølgingsspørsmål, eller ved å dreie samtalen inn på et nytt spor, samtidig som jeg forsøkte ikke å virke avvisende. Informasjon jeg oppfatter som sensitiv har jeg valgt å utelate fra analysene.

Det er også knyttet et etisk ansvar til fremstillingen av resultatene. I analysene har jeg lagt vekt på å ligge så nær informantenes fortellinger som mulig, blant annet ved å gjengi sitater i sin helhet eller i parafasert form. Jeg håper og tror mine gjengivelser og tolkninger av hva informantene erfarer som meningsfylt i sine daglige liv, er noen de selv ville gått gode for. Det er tross alt det jeg har vært ute etter å oppnå.

4 Relasjoner mellom jobb og hjem

Innledning

”Klassede ulikheter i praksis og ideologi rundt familielivet skapes også av ulikheter i praksis og ideologi rundt yrkesaktivitet”, skriver Skilbrei (2003:148). Jobbens betydning i den enkeltes liv, vil dermed kunne tenkes å ha betydning for hvordan han eller hun forholder seg til, og tenker om, livet på hjemmebane. I dette kapitlet er tema hvordan relasjonen mellom hjem, familie og jobb, kommer til uttrykk i intervjupersonenes fortellinger. Jeg skal se nærmere på hvilken betydning arbeidet synes å ha for intervjupersonene, og hvordan betydningen arbeidet tillegges må forstås i relasjon til intervjupersonenes livsanskuelse for øvrig. Særlig opptatt vil jeg være av hva det å arbeide synes å bety for de heltidsarbeidende småbarnsmødrene jeg har intervjuet. Det er disse som har gjort det som må kunne betegnes som et relativt utradisjonelt valg, gjennom å være yrkesaktive på heltid samtidig med at de har små barn (jf. Kitterød 2005). Hva handler yrkesaktiviteten om for disse kvinnene? Jobber de for at familien skal være sterkere rustet økonomisk? Opplever de jobben som en arena for selvutvikling, og er det derfor de har ønsket å vende tilbake til arbeidslivet så tidlig? Eller handler det å være yrkesaktive for dem om noe annet?

Kvinnenes forhold til jobben – sosial selvrealisering

I litteraturen om arbeiderklassekvinner fremstilles arbeidet først og fremst som noe kvinner gjør av nødvendighet for familien (Gullestad 2001, Skilbrei 2003). I Skilbreis studie (2003) vektlegger kvinnene i renholds- og dagligvarebransjen penger som den viktigste grunnen til at de i det hele tatt har lønnsarbeid. Andre begrunnelser for å jobbe blir nærmest suspekter sett fra disse kvinnenes ståsted; ”Kvinner som arbeider mens de har små barn, til tross for at det strengt tatt ikke er en økonomisk nødvendighet, er egoistiske”, mener de (Skilbrei 2003: 148). For kvinnene i min studie fremstår det ikke som økonomisk nødvendig for familien at de jobber heltid. I samtalene tegnes det derimot et ganske annet bilde av jobbens betydning. Måten de snakker om jobbene sine på gjør det tydelig at det å jobbe for *dem* handler om noe mer enn å tjene til livets opphold. Gjennomgående oppgir de å trives ”kjempegodt” i jobbene sine, og flere forteller at jobben deres betyr ”veldig mye” for dem. To av kvinnene omtaler dessuten det å arbeide som ”viktig”. Hovedgrunnen til det synes å være jobbens funksjon som

en arena for sosialisering med andre voksne. ”Gode kolleger” og ”det sosiale” er det som oftest nevnes som årsak når kvinnene snakker om hvorfor de trives så godt på jobb. Særlig interessant mener jeg det er at tre av kvinnene i intervjusamtalen tegner en kontrast mellom det å jobbe og det å gå hjemme i permisjon. En av dem som gjør det, er sekretæren Tale. Hun forteller at hun vet at det er mange som velger å være hjemme med barna sine til de begynner på skolen, men at hun selv ”til og med” syntes at det ”var tøft” å gå hjemme med barna det første året.

De tolv månedene. Som jeg måtte være hjemme (...)så var jeg så rastløs. Jeg ville komme meg ut i arbeidslivet, for å komme seg ut i arbeidslivet det er det sosiale, det er det... Man blir så sosial, man kommer seg blant mennesker.. Man kommer litt i en annen verden da, enn den som man har hjemme på en måte.

I fortellingen representerer arbeidslivet en ”annen verden” enn tiden hjemme i permisjon. Som yrkesaktiv kommer Tale seg ut blant mennesker - hun får ta del i det sosiale livet utenfor hjemmet. Å gå hjemme på heltid derimot opplever hun som ”tøft”. Det gjør henne ”rastløs” og misfornøyd. Hun er ikke alene om å fremstille fødselspermisjonen på en måte som gjør at den fremstår som sosialt isolerende. Hege, som er assistent i barnehage, forteller at mens hun gikk gravid med sitt første barn gråt hun ”nesten hver dag” fordi hun ikke visste hva hun skulle gå hjemme å gjøre - ”sitte der og se i veggen (...) se på Glamour hver eneste dag?”. Hun understreker at dette var før hun fikk barn og visste hva ”ståa blei” da. Likevel er det ting i hennes fortelling som tyder på at voksenkontakt var noe hun savnet de årene hun gikk hjemme med sine to barn;

(...) når jeg først traff noen folk, så prata jeg hele tida. Jeg prata på inn- og utpust, fordi, altså, du blir så... du har ingen å prate med vet du. Bare det babyspråket du sitter og prater med babyen. Og så suger du tak i en voksen på gata, og bare ”HEI!” (ler) ”prat med meg, vær så snill!” (ler).

Hege fortelling om permisjonstida, er en som jeg mener illustrerer behovet for voksensosialisering godt. Når hun gikk hjemme, og muligheten først bød seg, *sugde* hun tak i den voksne hun traff på, og prata på ”inn- og utpust”. Måten hun snakker om dette på gjør at det å kunne sosialisere med andre voksne mennesker fremstår som noe svært viktig for henne. Beskrivelsen av tiden hjemme med barna på heltid står dessuten i sterk kontrast til det bildet hun tegner av livet på jobb;

Det betyr veldig mye å ha en jobb å gå til, å ha kollegaene mine. (...) jeg merker også det når du får godord tilbake, og veldig mye positivitet når du kommer, og du får en klem og..bare ”hei, men så hyggelig å se deg”. Flate, det er jo kjempebra. Det er veldig viktig.

På jobben har Hege kollegene sine som møter henne med ”godord” når hun kommer og det er ”veldig mye positivitet”. Jobben er som Tale beskrev ”en annen verden” eller ”noe annet enn det som skjer akkurat innenfor her” som er Hogs ord om det samme. Det er et sted hvor man får tilfresstilt noen sosialiseringsbehov man ikke får utløp for hjemme, og som man aller minst får utløp for når man går hjemme alene på heltid. Derfor mener Hege det er ”viktig for hele kroppen (...) å ha en jobb”.

Regnskapsassistenten Renate kommer inn på et annet aspekt som gjør at det fremstår som viktig å jobbe, og som synes å være representativt for kvinnene i intervjumaterialet - nemlig hvordan det å ha det bra selv gjør en til en bedre mor. I likhet med de to andre kvinnene hadde hun en tøff permisjonstid. Før hun fikk barn hadde hun to jobber, og spilte håndball og var aktiv i klubbstyret på fritida. Hun beskriver seg selv som en person som er avhengig av å ha ”for mange baller i lufta”, helst skal det skje ting hele tiden. Da hun gikk hjemme i permisjon ble hun ”rastløs”. Hun ”hata å gå hjemme”, og sier at ”det er jo fordi jeg hater å sitte stille at jeg ikke har likt å gå hjemme og ikke sant, det henger jo sammen”. Etter tre måneder var hun så ”møkklei”, at samboeren hennes Thomas måtte steppe inn og ta ut en måned av sin fedrekvote på et langt tidligere tidspunkt enn de egentlig hadde planlagt. Hun hadde behov for å komme seg ut å gjøre noe annet. Nå som datteren har begynt i barnehage, og hun selv er tilbake i jobb, opplever Renate at ting går mye bedre;

Så sånn sett så synes jeg det er veldig fint å være i jobb og hun i barnehagen. For du har mye mer igjen for.. Du har mye mer glede av det da. Når du kommer hjem.. Så... (...)Nei, det tror jeg bare er positivt. Det er jo positivt for min del, og da blir det positivt for hennes del. Så det.. ja. På grunn av at du har mer å gi, på en måte.

Selv om hun opplever at det ”blir lite tid til henne [datteren]”, er Renate mindre ”irritert og sliten” enn det hun var da hun gikk hjemme i permisjon. Når hun har det bra har hun også mer å gi datteren, og de får et større utbytte av tiden sammen. Det å jobbe fremstår altså ikke i Renates fortelling som noe som går på bekostning av barna, slik det antydes av Skilbreis

(2003) intervjupersoner. Tvert i mot synes det at kvinnene får det bedre med seg selv ved å jobbe å være positivt for barna, fordi man da har mer å gi.

Som Hege og Tale, knytter Renate misnøyen med å gå hjemme til noen bestemte trekk ved seg selv som person – trekk, eller behov, som de ikke får tilfredstilt når de går hjemme på heltid. At kvinnene arbeider mens barna er små handler ikke om at de ikke vil være sammen med barna sine – gjennomgående synes de det blir for lite tid til dem, noe jeg også vil komme tilbake til - men om det de går glipp av ved å gå hjemme på heltid. Å gå hjemme oppleves som sosialt isolerende og skaper en følelse av rastløshet, mens på jobben så møter de kolleger og de får ta del i verden utenfor hjemmets fire vegger. Gjennom jobben får de dermed dekket noen sentrale behov, og derfor har de det også mye bedre når de jobber. Slik sett har også jobben en betydning i seg selv, i motsetning til hva den synes å ha for arbeiderklassekvinnene i Skilbreis (2003) studie. For kvinnene i min studie handler ikke arbeidet om økonomisk nødvendighet. Det handler om at de får realisert noen behov de ikke får dekket hjemme.

Mennenes forhold til jobben – ”det er en jobb”

De mannlige intervjupersonenes fortellinger om jobben forløper ganske annerledes enn kvinnenes. Ingen av mennene i mitt intervjumateriale snakker for eksempel om det å jobbe som noe ”viktig”, eller om arbeidet som noe som betyr ”veldig mye” for dem, slik som kvinnene gjør. Dette mener jeg må ses i sammenheng med at det er kvinnene, og ikke mennene, som gjennom sitt heltidsarbeid bryter med tradisjonell praksis, eller doxa. Tale relaterer seg til at valget hennes om å jobbe heltid mens barna er små er utradisjonelt når hun forteller at hun vet

(...)det er mange som velger å gjøre det på den måten, at de er hjemme sammen med barna de første årene. Så går de ut i arbeidslivet etter hvert, når barna har begynt på skolen da, og alt dette her ikke sant.

Mange av kvinnene Tale sammenlikner med velger altså annerledes enn hun selv, og slik er det sannsynligvis for alle kvinnene jeg har intervjuet. Derfor *kan* det tenkes at de bevisst eller ubevisst opplever det som viktig å begrunne hva arbeidet gir dem utøver det rent økonomiske. For mennene er situasjonen sannsynligvis en ganske annen. Sjansen er stor for at så godt som alle andre menn de kjenner, eller vet om, også jobber fulltid samtidig med at de har små barn. At menn jobber fulltid er tross alt langt vanligere enn at de ikke gjør det. Når de mannlige

intervjupersonene ikke snakker om det å jobbe som noe betyr veldig mye for dem, tror jeg derfor ikke det behøver å bety at det å jobbe for disse mennene ikke erfares som meningsfylt på noen som helst måte, men at det er så selvsagt for dem å arbeide at de ikke tenker hvordan det ville vært for eksempel å gå hjemme med barna på heltid. De har heller ikke gått hjemme i permisjon i nærheten av like lenge som kvinnene, og har dermed heller ikke noe å sammenlikne heltidsarbeidet sitt med på samme måte som dem. En relativt typisk fortelling om jobben blant de mannlige intervjupersonene, kan være Thomas sin. Han er elektriker, og snakker om jobben sin slik;

Nei, det er en jobb. Det er for så vidt en jobb jeg trives i, men... det er ikke noe jeg brenner for sånn sett.

Thomas ”brenner” ikke for jobben sin, han trives riktignok, men den synes ikke å ha noen stor betydning for ham utover det. Når han forteller at jobben ”er en jobb” forstår jeg som synonymt med at jobben for ham først og fremst er et middel for å tjene til livets opphold. Edvard beskriver jobben sin som truckfører på et lager på omtrent samme måte. Han forteller at det først og fremst handler om ”å ha en jobb, bare for å tjene penger”. Det økonomiske aspektet, eller forsørgerorienteringen, er altså tydeligere til stede i de mannlige intervjupersonenes fortellinger enn det er i kvinnenes. Det kan tyde på at mennene i større grad oppfatter jobben som noe de gjør for å sørge for familiens økonomi, enn det kvinnene gjør. Dette siste kan ha sammenheng med at det strengt tatt ikke er økonomisk nødvendig for flertallet av kvinnene i studien å jobbe heltid. Sammen med det at kvinnene bryter med tradisjonell praksis med sitt heltidsarbeid, kan det utgjøre en mulig forklaring på hvorfor kvinnene synes å tillegge arbeidet en ’større’ betydning enn mennene.

Hjertet er hjemme

Jobben spiller åpenbart en viktig rolle i hverdagslivene til de kvinnelige intervjupersonene i segmentet av arbeiderklassen jeg har snakket med. Men at jobben blant dem tillegges en større betydning enn økonomi alene, betyr som vi skal se på ingen måte at arbeidslivet har tatt over for hjemmet som meningssfære, slik Hochschild (1997) argumenterer for at i økende grad er i ferd med å skje i boka med den selvforklarende tittelen *Timebind – when work becomes home and home becomes work*. I boka spør hun seg hvilke erfaringer hjemme og på jobb som kan skyldes at stadig flere foreldre velger å jobbe fulltid eller lenger (Hochschild 1997:35). Hun intervjuet foreldre som arbeidet i en større bedrift om livet hjemme og på

jobb, og det hun fant var at så godt som alle hun snakket med fortalte at familien gikk foran jobben. Dette stod imidlertid i motsetning til hvordan de faktisk organiserte livene sine. Få av intervjupersonene hennes vurderte å justere ned de lange arbeidsdagene sine, på tross av at bedriften de arbeidet i tilbød fleksitid og andre familievennlige løsninger. Dette hang sammen med at hjemmet, særlig for kvinnene, opplevdes som et sted med for mange krav. Hjemme ble de møtt i døra av oppmerksomhetskrevende barn og ektefeller, samt en haug med oppvask og annet husarbeid. Hjemmet ble en jobb nummer to⁷ (Hochschild 1997: 37). På arbeidet derimot ble de møtt av blide og positive kolleger, med humor og velvilje. Flere fortalte at de kom tidligere på jobb, og dro senere hjem enn det de faktisk behøvde, for å slippe unna alle kravene hjemme (Hochschild 1997: 38). Hochschilds (1997) konklusjon var derfor at hjem og jobb hadde fått en reversert betydning. Hjemmet var blitt jobb og jobb var blitt hjem. Mine intervjupersoner beskriver også gjennomgående livet i familien som langt viktigere enn livet på jobb. Forskjellen fra Hochschilds studie, er at det for disse parene også synes å gå sammen med måtene de organiserer livene sine på.

Til tross for at Hege mener det er ”viktig for hele kroppen” å jobbe, og jobben spiller en sentral rolle i hennes liv som arena for sosialisering med andre voksne, vurderer hun å redusere stillingens sin til 80 %. Grunnen til det er at hun ønsker seg mer tid hjemme med barna. Ideelt sett skulle hun gjerne utlukkende jobbet tidligvakter, som i barnehagen innebærer å arbeide fra sju til halv tre, slik at ettermiddagene hjemme ble lengre. Dette med arbeidstider er et tema som går igjen i intervjuene, både i samtalene med de mannlige og de kvinnelige informantene. Hjelpepleierassistenten Cecilie, for eksempel, trives ”kjempegodt” i jobben sin – ”veldig godt med kollegaene mine”, og forteller at det er innenfor helsevesenet hun ønsker å jobbe. Likevel tror hun ikke at hun kommer til å gjøre det særlig lenge – ”rett og slett fordi arbeidstidene er så ugunstige”. I jobben sin reiser rundt til pleietrengende i kommunale boliger eller har vakter på et pleiehjem, og yrket innebærer et eller to kveldsskift i uka, samt jobb annenhver helg. Det er ”to helger for mye i måneden”, som hun sier. Misnøyen med arbeidstidene toppet seg da hun så vaktlista for julen, hvor hun var satt opp til å jobbe fra 15-22 på julaften;

Men det er jo også sånn som fikk meg til å tenke litt da, at jeg som er så glad i å, eller så opptatt av å være med familien min, og, og i utgangspunktet, så er julen en sånn

---

⁷ Hochschild (1997) betegner dette som et annet skift, og jeg vil diskutere hvordan dette kan forstås i relasjon til mine intervjupersoners fortellinger om livet hjemme i kapittel 5.

kjempehøytid for min del. Jeg har jo alltid vært kjempeglad i julen. Og da når jeg får meg familie, så skal jeg ikke få lov til å feire den med de... Så da... Begynte jeg vel allerede da å tenke at det her går ikke.

Hun fikk ordnet det slik at ”en snill sjel” tok vekten for henne, men for Cecilie som er så ”opptatt” av å være sammen med familien sin, fremstår helsevesenet med sine arbeidstidskrav som et vanskelig sted å jobbe. Yrket hennes ”passer ikke til familielivet. Ikke sånn som jeg vil ha det”. Derfor er hun nå på utkikk etter en annen, mer familievennlig jobb. I situasjoner der det oppstår en konflikt mellom livet hjemme og på jobb, er det altså arbeidslivet som skal vike for familielivet, og ikke motsatt. Dette blir også tydelig i to av fedrenes fortellinger om relasjonen mellom jobb og hjem. Før Bård ble far jobbet han som selger på provisjon. Han omtaler seg selv i denne ”fasen” som en ”lykkejeger”. Ofte jobbet han ti-tolv timer daglig for å tjene mest mulig penger. Han hadde også nær hundre reisedøgn i året. Nå har han fått seg en annen jobb innenfor samme bransje, med mulighet til å jobbe fra åtte til fire. Den nye jobben innebærer også litt reising, men ”nå reiser jeg egentlig når det passer her [hjemme]”. Han forteller at det var viktig for ham med en jobb som var ”mulig å kombinere med familielivet”, og utdyper;

Nettopp for å få muligheten og litt tid sammen med de da [ungene]. Hvis jeg kommer hjem klokka åtte, så kunne jeg strengt tatt likevel kommet hjem klokka tolv. For da får man ikke gjort noe sammen, annet enn å.. ja.. pent lite. Så det er litt sånne ting man prøver å legge til rette for.

Da Bård ble far valgte han bevisst å gå over i jobb som gir ham langt mer tid hjemme sammen med familien sin. Som familiefar har helt andre ting enn å tjene mest mulig penger blitt det viktigste i livet;

(...)jeg pleier å si det at god lønn, det måler jeg i hvor fint jeg har det på fritida. Så hvis jeg tjener mye, og ikke har fritid, så har jeg.. da tjener jeg jo dårlig. Da har jeg ikke noe fritid, til å bruke det på. (...)Det er kanskje ikke overtid som betyr noe, eller foretningmiddag. Det er heller det å kunne dra på fisketur med familien.

I likhet med Bård, har Eivind bevisst valgt et yrke som lar seg kombinere med livet i familien. Som brannmann jobber han ett 42-timers skift i uka, hvilket vil si at han i utgangspunktet arbeider mer enn normaluke, men foruten de to døgnene han er på jobb, er han hjemme hele dager. Han forteller at;

Jeg kunne ikke hatt noen annen arbeidstid jeg. (...)Det hadde blitt sånn alt for mye tid til jobb i forhold til familie da. Rett og slett. Så det er jo også derfor jeg har den jobben jeg har da. Eller.. jobba for å få en sånn jobb. Det har mye med familien å gjøre og da, ikke bare yrkesinteressen.

Eivind har altså ikke valgt jobben sin ut fra yrkesinteresse alene, han har bevisst valgt en jobb som gir mye tid hjemme med familien, og det er helt tydelig at familien for ham er første prioritet. De dagene han ikke er på jobb leverer han sønnene sine senere i barnehagen og på SFO, og henter dem tidligere enn vanlig, slik at han får mest mulig tid sammen med dem hjemme. Familien går utvilsomt foran jobben for både mennene og kvinnene i mitt materiale. Men dette er altså ikke bare noe de synes å si, slik som Hochschilds (1997) informanter, men noe som følges opp ved at arbeidslivet gjennomgående tilpasses livet i familien, og ikke motsatt.

Når Ellingsæter (2009: 160) skriver at vi kan snakke om et tosporet foreldreskap i forhold til lønnsarbeidet – ett for fedre og ett for mødre, som følge av at far i nær alle småbarnsfamilier bruker mer tid til lønnsarbeid enn mor, er det en fremstilling som egner seg dårlig for å beskrive forholdet til yrkesaktivitet mellom fedrene og mødrene i min studie. Kvinnene og mennene i mitt materiale jobber omtrent like mange timer ute, og begge forsøker etter beste evne å tilpasse yrkeslivet til livet i familien. Om kvinnene kan sies å være ”unormalt” opptatte av å ha en jobb å gå til, kan mennene kanskje sies å være ”unormalt” familieorienterte i sitt syn på jobben?

Mønsteret jeg finner med at arbeidslivet skal tilpasses familielivet, og ikke motsatt, er det samme som Skilbrei (2003: 186) fant i studien av kvinner i renholds- og dagligvarebransjen. De hadde bevisst valgt seg ut en jobb de mente gikk godt sammen med det å ha barn. Selv om meningen som tillegges arbeidet blant kvinnene i min studie og Skilbreis studie er av svært ulik karakter, synes altså prioriteringen av familien å oppleves som den samme. Skilbrei beskriver denne prioriteringen som å handle om hvor man har hjertet. Hjertet er utvilsomt også blant både mennene og kvinnene i min studie hjemme, selv om jobben ikke er uviktig den heller.

Relasjoner mellom jobb, hjem og klasse

I Skilbreis (2003: 213) studie opplever arbeiderklassekvinnene at det som skiller dem selv fra ”yrkeskvinner”, eller middelklassekvinner, er forholdet mellom familie og arbeid. De mener at de selv føler sterkere for barna sine, og i større grad tar ansvar for barn, mann og hjem (Skilbrei 2003: 215). De uttrykker ikke sterke ønsker om ikke å være yrkesaktive men aksepterer at det er en side ved livet deres, og jobber i prinsippet like mye som andre yrkesaktive. Når de likevel lar livet i familien ”ese ut” i betydning, mener Skilbrei (2003:215) det handler mindre om tid enn det handler om mening. Hun viser til en av intervjupersonene i Gullestads (1989:188, i Skilbrei 2003:215) studie, Kari, når hun beskriver hva som for kvinnene oppleves som en stor forskjell mellom kvinner som dem selv og middelklassekvinner; ”it is wrong if a woman lives at work and the home is only a place where she is”. Man skal altså ikke leve for jobben, man skal leve for familien og hjemmet. Det handler, som jeg var inne på over, om å være klar på hvor man ”har hjertet”. Det uttrykker kvinnene i renholds- og dagligvarebransjen gjennom hverdagsmiddager, å ha det rent, og å være hjemme når de ikke er på jobb (Skilbrei 2003:215). Hjemmet er deres primære selvrealiseringsarena, og arbeidet gjør de bare av nødvendighet for familien. Kvinner som velger annerledes enn dem selv - de som de opplever at prioriterer jobben foran familien - ser de ned på.

Som vi har sett snakker kvinnene i segmentet av arbeiderklassen jeg har intervjuet om jobbene sine på en ganske annen måte enn Skilbreis informanter. Jobben har for kvinnene i min studie nettopp en verdi i seg selv – det er et sted som stimulerer behovet for sosial omgang med andre voksne. Arbeidet fremstår dermed som en komplementær arena til livet hjemme, men det er livet hjemme som er viktigst, også for dem. Den eneste i mitt materiale som snakker ned om par der begge jobber normalarbeidsdager når de har små barn, er en mann. Eivind jobber, som jeg var inne på tidligere, ett todøgnsskift i uka, og de øvrige hverdagene er han hjemme. Han forteller at ”Jeg kunne ikke jobba 8-16. Ikke hvis hun [kona Tale] skulle [fortsette å] jobbe fullt”. ”Det er helt på trynet”, mener han, at begge foreldrene skal jobbe fulle arbeidsdager hver dag mens barna er små. Han kan ikke ”skjønne at noen vil ha det sånn... og at det er nødvendig å ha det sånn heller”. Det han mener foreldre som prioriterer yrkeslivet går glipp av, er nære forhold til barna sine, og at de ikke får den samme muligheten til å ”være tilstede” for dem som han.

Eivind er altså den eneste blant mine intervjupersoner som skaper et skille mellom sånne som velger som ham selv, og folk som velger å arbeide mer når barna er små – folk som altså velger annerledes enn ham selv når det kommer til relasjonen mellom jobb og hjem. Like fullt mener jeg at noe av det som skiller dette segmentet av arbeiderklassen fra den høyt utdannede middelklassen, nettopp er forholdet til jobben. Det har ikke like *konkret* så mye med relasjonen mellom jobb og hjem å gjøre, som det har å gjøre med hvilken rolle arbeidet spiller i den enkeltes livsutforming. Når Skilbrei (2003: 214) skriver at kvinnene i renholds- og dagligvarebransjens forhold til jobben sannsynligvis skiller seg fra middelklassens vektlegging av jobben som en individuell utviklingsmulighet, er det nettopp det samme jeg mener å se er den store forskjellen mellom representantene fra segmentet av arbeiderklassen jeg har intervjuet, og de kunnskapsbaserte middelklasseparene i Aarseths (2008a) studie.

Selvskapende jobber versus jobben som sosialiseringsarena

I sin studie av middelklassepar med høy utdanning og kunnskapsintensive jobber finner Aarseth (2008a) at arbeidet for parene inngår som et ledd i det som kan betegnes som en *helhetlig selvskapingsprosess*. Informantene snakker gjennomgående om jobben ”som den faglige biten ved deg” eller som et ”mer som et karaktertrekk ved en”, og dette, skriver Aarseth, er ikke karaktertrekk eller faglige biter som bare *er* der;

Sakens kjerne er nettopp at det ikke handler så mye om hvem man *er*, men om hva man *gjør*; om å være kontinuerlig involvert i en prosess der man skaper sitt eget selv (Aarseth 2008a: 79-80).

Jobben fremstår som en sentral arena for denne selvskapingen. Derfor er det også viktig med yrker som tilbyr kontinuerlige muligheter for utvikling, hvor man hele tiden har noe å strekke seg etter. Om de opplever ”stillstand” på jobb i form av for rutinepregede oppgaver, er det et problem. Aarseth betegner dette som ”angsten for det jevne” – en angst som ikke bare handler om å bli påført begrensninger som vil få betydninger for deres markedsverdi som arbeidstakere, men også for deres eget selv (2008a: 90). Mangel på utviklingsmuligheter på jobb handler om å visne som skapende subjekt, ikke bare på jobben, men også i livet for øvrig. Måten de kunnskapsbaserte middelklasseparene i Aarseths studie snakker om jobbene sine på, står i sterk kontrast til intervjupersonene i denne studien. Som jeg er inne på over, er det de mer uformelle aspektene ved arbeidslivet som trekkes frem når de snakker om hvorfor

de trives på jobb. Jobben som selvutviklingsarena fremkommer ikke som noe tema i intervjuene. Tvert i mot trekker Tale frem 'det motsatte', når hun som en av få relaterer trivselen på jobb til arbeidsoppgavene sine;

Jeg trives med det jeg gjør, jeg trenger ikke.. jeg trenger ikke anstrenge med så mye, for å gjøre det bra. Men.. jeg anstrenger meg kanskje litt, men det er ubevisst, det jeg gjør. Og det er så deilig, å ha en sånn jobb hvor du gjør ting ubevisst. Hvor du er flink helt ubevisst.

Det jeg tolker det som at Tale beskriver her, er en jobb hvor arbeidsoppgavene fremstår som mer eller mindre intuitive, i hvert fall for henne. Hun slipper å "anstrenge" seg så mye for å få oppgavene løst, fordi hun har de evnene som kreves for å gjennomføre dem; hun er "flink helt ubevisst". At det går på det jevne, som Aarseths (2008a) intervjupersoner altså uttrykker en angst for, synes bare å være positivt. Hun lengter ikke etter en jobb hvor hun har noe å strekke seg etter, eller som tilbyr henne en mulighet til å utvikle seg - hun er fornøyd med å mestre de arbeidsoppgavene hun har så godt som hun gjør. For intervjupersonene i denne studien synes det på mange måter, i motsetning til hva det gjør for de høyt utdannede middelklasseparene i Aarseths studie, å handle mer om hvem man *er*, mer enn hva man *gjør*. Kvinnene, som først og fremst er de som tillegger jobben en større betydning enn økonomisk inntjening, jobber fordi de har behov for sosialisering med andre voksne, eller blir rastløse hvis de bare går hjemme. Tale *er* flink på de oppgavene hun skal løse, derfor trives hun også så godt. Det er noen bestemte egenskaper ved seg selv de har behov for å få utløp for, eller å realisere, de synes å få dekket på jobb. Jobben fremstår dermed i langt større grad som en komplementær arena der de får realisert noen egenskaper ved seg selv de ikke får realisert hjemme, heller enn at den fremstår som en arena for selvskaping. Jeg gjenfinner med andre ord ikke noen orientering mot individuell selvskaping blant representantene fra dette segmentet av arbeiderklassens forhold til jobben. Dette *kan* tenkes å henge sammen med klasse, slik det går frem av kapittel 2, men må også forstås i relasjon til de ulike mulighetene jobbene tilbyr.

Ulike arbeidsliv og ulike prioriteringer

De tydelige forskjellene jeg mener å finne i forholdet til jobben mellom mine intervjupersoner og de kunnskapsbaserte middelklasseparene Aarseth har intervjuet, kan tenkes å henge sammen med de ulike arbeidslivene de tilhører. Når jobben fremstår som en hovedarena for selvutfoldelse, knyttes det ofte til framveksten av en postindustriell økonomi, der det å oppnå

suksess nettopp er knyttet til optimalisering av menneskelige ressurser og muligheter (Aarseth 2008a: 84). Dette henger sammen med at en større del av arbeidet har rettet seg mot produksjon og forvaltning av kunnskap og informasjon. I det ”nye arbeidslivet” produseres gjerne ikke konkrete ting, men kunnskap og ideer, som på mange måter kan sies å være knyttet til personene som produserer dem (Ellingsæter og Solheim 2002). Det vil si at forbindelsen mellom det som skapes og den som skaper blir svært tett – og selvskapingsorienteringen fremstår på mange måter som en integrert del av feltet. I en forlengelse av utviklingen mot et mer kunnskapsintensivt arbeidsliv har det også skjedd et skifte i arbeidslivets organisering. Enkeltmennesket har fått økt ansvar og innflytelse på arbeidets utforming, og er i større grad blitt involvert i selve arbeidsprosessen (Ellingsæter og Solheim 2002, Aarseth 2008b: 52-53). Dette kan betegnes som en personliggjøring av arbeidslivet, og nettopp denne personliggjøringen gjør noe med grensene mellom jobben og livet for øvrig, mener Aarseth (2008b: 53); ”Jo større betydning jobblivet får for det personlige livet, jo større muligheter får også det personlige livet for den enkeltes muligheter i jobblivet”. Det er altså disse utydelige grensene som gjør at jobben i stadig større grad fremstår som selvutviklingsarena for mennesker som tilhører det kunnskapsbaserte arbeidslivet, slik som middelklasseparene i Aarseths studie.

Arbeidslivet mine intervjupersoner tilhører, er ikke på samme måte knyttet til kunnskap og informasjon. De har definerte arbeidstider, og om arbeidsdagene ikke er like, gjør de i prinsippet de samme arbeidsoppgavene hver dag, enten det er barnepass i barnehagen, regnskapsføring, eller om det er service og vedlikehold på elektriske anlegg. Dette kan også være grunnen til at arbeidsoppgavene ikke blir tillagt en stor betydning i fortellingene deres om jobben, som hva de mer uformelle aspektene blir. Et sentralt poeng er også at de ikke har investert i yrkene sine gjennom utdanning. Det er lett å tenke seg at man har ganske andre forventninger til og målsetninger med jobblivet om man bruker flere år på å utdanne seg til et bestemt yrke eller til en tittel, enn om man ikke gjør det. Det er imidlertid langt fra tilfeldig at intervjupersonene har den type jobber de har samtidig med at de har små barn. Flere av parene har bevisst valgt å stifte familie før eventuell utdanning og karriere. Cecilie forteller;

Vi valgte faktisk å sette barn før utdannelse, for vi har alltid egentlig ønsket å være unge foreldre, og føler at vi har mye mer å stille opp med, ovenfor Noah og.. følge opp i idrett og skolesammenheng og barnehage og..ja, det var på en måte mer viktig for

oss. Så tenkte vi at, ja, vi tar jobb og utdanning og karriere og alt det der etterpå, så..
Jeg tror vi valgte veldig riktig tid å få barn.

Utdanning og karriere fremstår som framtidige, og eventuelle mål i Cecilies fortelling. Langt viktigere var det for henne og Edvard å få barn på et tidlig tidspunkt. Betydningen av å etablere familie vil jeg komme tilbake til i kapittel 6. Her vil jeg nøye meg med å påpeke at arbeidslivet disse parene tilhører henger nøye sammen med en sterk orientering mot at familien kommer først. Det er på ingen måte tilfeldig at de jobbene de har, men det henger nøye sammen med livsanskuelsen deres.

Oppsummering

Det å være yrkesaktive handler for kvinnene i denne studien om noe annet enn hva det synes å gjøre både for intervjupersonene i Skilbreis (2003) og Aarseths (2008a) studie. Mens arbeiderklassekvinnene i Skilbreis (2003) studie arbeider av økonomisk nødvendighet for familien, arbeider disse kvinnene også for seg selv - for å realisere noen sider ved seg de ikke får utløp for ved å gå hjemme. Samtidig er det viktig for dem å poengtere at de ved å gjøre det, også blir bedre mødre. Men selv om arbeidet slik sett er meningsfullt i seg selv, og en viktig del av hverdagen, betyr det ikke at den har en betydning i kraft av å være en individuell utviklingsmulighet. Mens arbeidet for de kunnskapsbaserte middelklasseparene i Aarseths (2008a) studie representerer en sentral arena for selvskaping – der hva de gjør fremstår som viktigere enn hvem de er – er jobben for intervjupersonene mine et sted hvor de får realisert sider ved seg som allerede er der. Til tross for at jobben, særlig i kvinnes liv, fremstår som en viktig arena, er den imidlertid langt fra primær. Familien kommer først, og både mennene og kvinnene i studien forsøker etter beste evne å tilpasse jobben etter familiens behov. Å etablere familie er også noe de prioriterer foran utdanning og karriere. Hva som skjer i møtet med to-inntektsfamiliens mangel på en kvinnelig hjemskaper når familielivet fremstår som så viktig for intervjupersonene, er tema i neste kapittel.

5 Avkjønnet arbeidsfelleskap og familien som skjermet rom

Innledning

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på parenes fortellinger om hverdagslivet hjemme. Det jeg er ute etter, er å tegne et bilde av hva de synes å være spesielt opptatte av når det kommer til livet i familien. I og med at begge parter i disse parene jobber fullt, har de ikke noe bakkemannskap hjemme til å sørge for hjemmets ve og vel. Et helt sentralt tema vil derfor være hvordan parene opplever og håndterer mangelen på en kvinnelig hjemskaper. Er disse kvinnene, slik som Skilbrei (2003) intervjupersoner opptatte av å utøve de tradisjonelt kvinnelige arbeidsoppgavene hjemme, eller er det noe som tyder på at de opplever å havne i et andre skift? Eller er det tegn til økt mannlig involvering hjemme i intervjufortellingene, og hva skyldes i tilfelle det?

Tidsklemma

Et tema som går hyppig igjen i mitt intervjumateriale, er mangel på tid eller "tidsklemma". Gjennomgående opplever parene at de timene de har sammen hjemme på ettermiddagene ikke strekker til alt det de ønsker å gjøre. Som Cecilie påpeker; "det er jo ikke veldig mye tid igjen av dagen etter en full barnehagedag og en full arbeidsdag". En av dem som har engasjert seg i tidsklemmedebatten, og det hun mener er en tendens til å definere moderne familiers hovedproblem som en "tidskrise" (se for eksempel Ellingsæter 2004: 128 og 2005), er sosiolog Anne Lise Ellingsæter. Hun mener tidsklemma er blitt en metafor for vår tid (2005). Satt på spissen, skriver Ellingsæter, handler opplevelsen av tidsklemma om et ganske enkelt regnestykke; Mødres økte yrkesaktivitet har minsket tiden til omsorg i familien, og selv om fedrenes familietid har økt noe, er det ikke tilstrekkelig til å kompensere for mødrenes reduksjon (2004: 128-129). Tomrommet etter mødrene, eller etter den kvinnelige hjemskaperfiguren, skaper dermed et "omsorgsunderskudd" (Ellingsæter 2004: 129). Det tidskriseforståelsen dermed ser ut til å handle om, er at foreldre bruker for lite tid med barna sine, og at den tiden de får sammen med dem blir for hektisk og oppjaget. Ellingsæter hevder imidlertid det er på "høy tid" å rette et kritisk søkelys mot "tidskrise" og "omsorgskrise" (2004: 129). Hun mener kriseforståelsen hviler på en uklar, og udokumentert, forståelse av at

god tid er den viktigste forutsetningen for å skape gode foreldre og en god barndom. Mengde tid og tilgjengelighet er blitt det som synes å definere et godt eller riktig foreldreskap, noe Ellingsæter mener at ikke nødvendigvis er tilfellet.

Som vi skal se synes den opplevelsen av tidsklemma informantene gir uttrykk for delvis å handle om en forståelse av hva de opplever som det beste for barna, samt et ønske om å tilbringe mer tid sammen med dem. Til en viss grad synes dermed tidsklemma også for dem - som Cecilies sitat så smått antyder – å handle om kombinasjonen av få timer hjemme og nok tid med barna. Nå forbindes da også tidsklemma først og fremst med familier med to fulltidsarbeidende foreldre. Ettersom det er middelklasseforeldre som bruker mest tid i arbeidslivet, mener Ellingsæter (2005: 305) at det heller ikke er rart at det er de som er mest aktive i tidsklemmedebatten. Med tanke på at begge foreldrene i parene jeg har snakket med er i fulltidsjobber, og følgelig mangler en kvinnelig hjemskaperfigur, er det kanskje minst like rart at også de opplever å ha for lite tid hjemme i hverdagen. Likevel mener jeg at den opplevelsen av mangel på tid som kommer til uttrykk i informantenes fortellinger handler om noe *mer* enn for lite tid hjemme og til barna som følge av at kvinnene jobber fulltid. Det handler, som vi skal se, om hva tiden hjemme ideelt skal brukes til, og hva den 'må' brukes til – hvorav det siste kan relateres til klasse.

Viktigheten av rene hjem - "husmorkompetanse" eller kroppsliggjorte "husmorkrav"?

Noe som slo meg da jeg besøkte informantenes hjem i forbindelse med intervjuene, var hvor rene og ryddige de var. De var ikke ryddige på en måte som gav inntrykk av at det var ryddet og vasket i 'en fei' før jeg kom – hjemmene gav et langt mer 'systematisk' inntrykk enn som så. De var rett og slett så rene og ryddige at jeg la merke til at de var det. Og dette altså til tross for at alle familiene har minst ett barn under fire år, og dermed befinner seg i en fase hvor man kan tenke seg at matsøl, skittentøy og leker spiller en helt sentral rolle i hverdagen. At rene og ryddige hjem representerte noe sentralt for intervjupersonene, og først og fremst for kvinnene, skulle vise seg å bli bekreftet gjennom intervjusamtalene. Særlig to av dem snakket spesielt intenst om rydding og vasking. De kunne fortelle ting som at de ikke klarte "å slappe av hvis ikke det er rydda overalt" eller at "det er da [når det er ryddig] jeg føler at jeg har kontroll". Viktigheten av å ha det rent og ryddig hjemme, er ikke et ubeskrevet blad i litteraturen om arbeiderklassekvinner. I sitt doktorgradsarbeid fra 1980-tallet fant for

eksempel Gullestad (2001: 116) at det å ha rene og ryddige hjem for de unge arbeiderklassekvinnene hun intervjuet, var viktig for evalueringen deres av seg selv. Rene hjem underbygde deres kvinnelige identitet som en 'god husmor', og om de klarte og holde det rent og ryddig hjemme fremstod de som vellykkede husmødre. For disse kvinnene representerte dermed renslighet og ryddighet en viktig kulturell verdi. Det var noe de dømte seg selv, men også andre etter. Kvinner som hadde rene hjem var gode husmødre, og de hadde sannsynligvis også gode samliv med sine ektefeller (2001: 117).

I Skilbreis (2003) avhandling om kvinner i renholds- og dagligvarebransjen knyttes ryddighet og renslighet på tilsvarende vis til en variant av husmorrollen. Også for dem handler det å holde hjemmet i en viss stand om å være gode husmødre. Å ha det rent og ryddig hjemme blir for kvinnene en måte å benytte kjønn som noe positivt på, skriver Skilbrei, for gjennom å ivareta de tradisjonelt kvinnelige oppgavene hjemme utviser de kvinnelig kompetanse (2003: 152). De realiserer seg selv som "ekte kvinner", og mottar fra venner, naboer og kolleger – slik som kvinnene i Gullestads studie - bekreftelse på at deres måte å være kvinne på er riktig (Skilbrei 2003: 216).

I avhandlingen beskriver Skilbrei (2003: 152) hvordan fokuset på renslighet og ryddighet synes å være noe som henger sammen med klasse. Hun peker på hvordan ustanselig husarbeid for arbeiderklassekvinner i England blir en måte å skape distanse til de under seg på den samfunnsmessige rangstigen på. Det faktum at arbeiderklassekvinner gjør mer husarbeid enn middelklassekvinner, også i Norge, mener hun at kan handle om noe av det samme (2003:152). Ryddingen kan altså også for dem tenkes å handle om å skape distanse til andre. Både Gullestads og Skilbreis studie skaper assosiasjoner til Skeggs og hennes begrep om respektabilitet⁸. Respektabilitet beskrives av Skeggs (1997) nettopp som en viktig markør når man skaper en grense mellom seg selv og de man oppfatter som under, men også over, seg i samfunnet;

Respectability is one of the most ubiquitous signifiers of class. It informs how we speak, who we speak to, how we classify others that we study and how we know who we are (or are not) (Skeggs 1997: 1).

Å fremstå som respektable er noe de som anses for ikke å være respektable, oftest er opptatte av. Om det ikke var slik at arbeiderklassefolk ble klassifisert som farlige, truende, patologiske

---

⁸ Skilbrei (2003) trekker selv på Skeggs respektabilitetsbegrep et annet sted i sin avhandling.

og respektløse, skriver Skeggs (1997:1) ”respectability would not be of concern”. Skeggs tolker nettopp rene hjem eller barn med rent tøy, som et uttrykk for respektabilitet blant arbeiderklassekvinnene hun har intervjuet. Spørsmålet er om det å realisere seg som respektable ”husmødre”, gir en god beskrivelse av hva ryddingen dreier seg om for kvinnene i denne studien?

Når jeg nå skal argumentere for at det er en del ting i mitt materiale som tyder på at ryddingen for kvinnene handler om noe annet enn å fremstå som respektable, eller å utvise kvinnelig kompetanse, vil kontekstuelle forhold i de ulike studiene kunne tilby en mulig forklaring; Skeggs tar utgangspunkt i en britisk kontekst, der klasseforskjellene må anses for å være langt mer betydelige enn de er i Norge, også i dag. Skilbrei har intervjuet kvinner som tross alt befinner seg langt – kanskje lengst – nede på rangstigen i et norsk yrkeshierarki, og Gullestads studie ble gjennomført for nesten tredve år siden, i en tid da kjønnsnormene var langt sterkere enn de er nå. Informantene i denne studien lever i et norsk ”klassesamfunn”, de har helt vanlige jobber og de tjener greit eller ganske godt, og de befinner seg i et annet ”tidsklima” enn kvinner og menn for tredve år siden.

Særlig to aspekter ved intervjupersonenes fortellinger om ryddingen er det som gjør at jeg mener renslighet og ryddighet for *dem*, heller enn om respektabilitet eller kvinnelig kompetanse, synes å handle om en form for kroppsliggjorte krav til hjemmets stand. Det ene er *måten* kvinnene snakker om ryddingen på. Et sentralt poeng her er at de verken snakker om hvor ryddig andre kvinner de kjenner eller vet om har det, eller om svigermødre som kommer innom og sjekker standarden eller lignende. Jeg finner altså ingen tendenser til at ryddighet er noe de vurderer andre kvinner rundt seg etter, eller som de opplever å bli vurdert etter selv, slik Gullestad og Skilbrei gjør. Derimot snakker de om ryddingen, eller nærmere bestemt *ryddighet*, på en måte som gjør at det fremstår som et ’personlig’ behov, som noe som sitter i kroppene deres;

(...)jeg har en.. jeg har en sånn derre.. jeg synes liksom det er mer avslappende å sitte når det ikke er noen leker på gulvet, og overalt liksom og sånn... Ehm, ja. Jeg vet ikke åssen jeg skal si det. Det er veldig avslappende da. For jeg klarer ikke... jeg klarer ikke rot.

Det ligger noe åpenbart kroppslig i Tales fortelling. Hun ”klarer ikke rot”, og rydder ganske enkelt for å kunne slappe bedre av. Et ryddig hjem er mer ”avslappende” enn et rotete hjem –

det er et sted det er langt mer behagelig å være, enn det er å være i et hus der det ligger leker rundt omkring overalt. En av de to dagene hun hadde alene hjemme⁹ samme uke som jeg intervjuet henne benyttet hun derfor til å vaske huset ”fra topp til tå”. Å sørge for å holde det rent og ryddig synes altså å være noe Tale gjør for sin egen del. Hun synes å gjøre det for å klare å slappe av. Hege har det på samme måte. Hun forteller at hun har et hobbyrom som hun ”driver mye med”, hvor hun blant annet holder på med ”scrapbooking”¹⁰. Men ”(...)hvis resten av huset er rotete, og jeg setter meg der, så klarer jeg ikke slappe av, jeg klarer det ikke”. Hege klarer altså ikke slappe av med det hun beskriver som avslapningsaktiviteten sin dersom det er rotete ellers i huset. Da er det lett å forstå hvorfor hun prioriterer å holde det ryddig. Det jeg mener de to kvinnenes fortellinger kan forstås som et uttrykk for, er at de ikke rydder for at andre skal se at de klarer å holde hjemmet i orden, men at de rydder for sin egen del - for å unngå det stresset de opplever når huset er i uorden. Behovet for å ha det ryddig rundt seg synes å ha befestet seg i dem som en form for kroppsliggjort meningsskjema, noe jeg vil komme tilbake til.

Det andre aspektet jeg mener tyder på at ryddighet og renslighet for kvinnene i min studie *ikke* handler om å utvise kvinnelig kompetanse, er at det ikke synes så spille noen stor rolle *hvem* som rydder og vasker. Blant annet er de ikke fremmede for å sette arbeidet ut. Renate forteller for eksempel at både hun og samboeren Thomas ”hater å vaske, så da har vi vaskehjelp (ler)”. Robert og Anette har også fått noen som kommer og vasker for seg, og Hege og Bård planlegger å gjøre det samme. De vil imidlertid vente til Hegas sykemelding løper ut, og hun er tilbake i full jobb. Det sentrale poenget her, er at det ikke spiller noen stor rolle hvem som tar seg av ryddingen og vaskingen – det viktigste er at det blir gjort. Det er med andre ord at det *er* ryddig, og ikke ryddingen i seg selv, som fremstår som viktig. Dermed synes det heller ikke for disse kvinnene – i hvert fall går det ikke frem av fortellingene deres – å handle om å realisere seg selv som ”ekte kvinner” gjennom tradisjonelt kvinnelige sysler, slik Skilbrei (2003) altså mener å se at det gjør for informantene i hennes studie. Hadde det vært viktig for kvinnene å utvise kvinnelig kompetanse, skulle man tro at de helst ville gjort arbeidet selv, og at de ville vært like opptatte av prosessen forut for resultatet som av resultatet alene. For dem synes det ganske enkelt heller å handle om at når det er rent

---

⁹ Mannen hennes Eivind og barna var på tur i bobilen deres

¹⁰ Scrapbooking er en hobbyaktivitet der man klipper ut og limer sammen fotografier, utklipp, og papirfigurer, for eksempel, til album, kort eller egne bilder.

og ryddig, så slapper de av. Det er når det er ryddig og rent rundt dem at kvinnene synes å finne roen.

En mulig forklaring på hvordan ryddig- og renslighetsbehovet har 'satt seg' i kroppene deres, kan være å se tilbake på familiene informantene er oppvokst i. De fleste av mine informanter – og dette gjelder også de to kvinnene hvis fortellinger jeg har lagt vekt på her – er vokst opp med hjemmeværende eller deltidsarbeidende mødre. De er altså oppvokst i hjem med en kvinnelig hjemskaperfigur – med en ”mor som gjorde mor-ting”, som Bård sier det. Kvinnene i Gullestads studie kunne dermed fint vært mine informanters mødre. De jobbet deltid eller var hjemmeværende, og de hadde små barn på åttitallet, da flertallet av mine informanter ble født og vokste opp. Kvinnenes tilsynelatende kroppsliggjorte krav til hjemmets stand *kan* altså tenkes å være 'etterlevninger' etter en form for klasserelatert husmorstandard med opphav i informantenes oppvekstsfamilier. Det vil si at dette med ryddige hjem kan tenkes å være en form for innsosialisert praksis, som ikke nødvendigvis kan begrunnes rasjonelt, men som like fullt – og kanskje nettopp derfor – oppleves som viktig. Problemet for familiene i denne studien er imidlertid at de i utgangspunktet ikke har noen kvinnelig hjemskaper til å ivareta en slik standard¹¹. Å klare å holde det så ryddig og rent hjemme som disse parene får til, til og med samtidig med at de har små barn, *må* være en tidkrevende affære. Og her kommer det jeg mener er en tydelig ambivalens i kvinnenens fortellinger inn i bildet. Tiden de bruker til å holde det rent og ryddig går nemlig på bekostning av noe langt viktigere.

Ambivalent ryddighet

Noe jeg altså enda ikke har vært inne på, men som like fullt er helt sentralt, er at det fremkommer en tydelig ambivalens i kvinnenens fortellinger om ryddingen. Tale, for eksempel, mener det er ”slem” av henne å være så opptatt av å ha det ryddig, mens Hege opplever at det blir ”helt feil”, og det er en helt bestemt grunn til det. Det er nemlig først når det er ryddig og rent at de - som Tale sier det - kan ”bruke litt tid til ungene”;

Sånn som i dag for eksempel, så er det jo ryddig fordi at jeg gjorde det i går. Men vanligvis, hvis ikke det er ryddig, så klarer ikke jeg å slappe av før det er rydda overalt, før jeg kan bruke den tida på ungene.

Med litt andre ord forteller Hege;

---

¹¹ En vaskehjelp fyller delvis en slik funksjon, men vaskehjelpen rydder ikke.

Jeg prøver å ikke gjøre det, jeg prøver å ikke tenke på å bruke så mye av energien min på det, for jeg føler at det blir helt feil. Men fokuserer på at hvis jeg klarer å ha det ryddig, så har jeg mye bedre tid til Emil og Linus når de kommer hjem fra skolen og barnehagen. Og da har jeg det mye bedre, og de det mye bedre.

I de to utsagnene fremstår behovet for å ha det ryddig nærmest som en form for tvang. Det er ikke noe lystbetont over ryddingen disse to kvinnene bedriver, det fremstår heller som noe de opplever at de *må* gjøre for å ha det bra, og når de har det bra får de det også bedre med barna sine. Kontrasten er stor til en av intervjupersonene som Aarseth (2008a) i avhandlingen om de kunnskapsbaserte middelklasseparene, trekker frem i et kapittel om hjemmet som praksisfelt. Torill snakker om deler av husarbeidet på en ganske annen måte enn Hege og Tale;

Men jeg kan jo kose meg veldig med å gå rundt og (...) tørke litt støv der og har en blomst der og... Jeg kan nyte det, og sånn sett så bruker jeg kanskje litt mer tid da, og tenker jeg kan nyte dette og jeg rydder ikke, jeg pusler. (...) For det gjør meg veldig godt at ting – at det er ryddig rundt meg (Aarseth 2008a: 103).

Aarseth (2008a: 103) beskriver Torills fortelling som en som fremhever at gjøremålene hjemme er knyttet til lyst og mening. Bildet er et helt annet enn det som tegnes i fortellingene til Tale og Hege¹². For dem gjør det ikke bare godt at det er ryddig rundt dem – det gjør vondt om det ikke er det, og de pusler ikke for den umiddelbare gledens skyld – de rydder for å oppnå et resultat. Enda mindre lystbetont synes ryddingen å være fordi tiden som blir brukt til å rydde og vaske fremstår som uforenelig med tiden brukt sammen med barna. Derfor ”prøver” Hege også å la være ”å tenke på å bruke så mye av energien” sin på det - hun opplever at det blir ”helt feil” om tiden til rydding og vasking skal gå på bekostning av tiden med ungene. For at det er tiden med dem som er viktigst blir tydelig når Hege forteller;

Men dette huset er svært og jeg klarer ikke å holde det alltid ryddig jeg, og da blir jeg sånn at noen ganger, så kan det bare være viktig for meg å rydde dette rommet da, som jeg pleier å sitte i, som jeg kan sitte i og slappe av. Og da, da veit du med deg sjøl, at det er viktig for deg sjøl å være sammen med barna dine

”Noen ganger” klarer altså Hege å fire ned på kravene til hvor ryddig det må være rundt henne, og da kan hun nøye seg med bare å rydde det rommet hun pleier å sitte i, slik at hun i

---

¹² Jeg vil komme tilbake til noen ”større” implikasjoner av forholdet til huslige sysler mellom mine intervjupersoner og de kunnskapsbaserte middelklasseparene i Aarseths (2008a) studie litt senere i kapitlet.

det minste har ett sted hvor hun kan sitte og slappe av. Det mener hun sier noe om hvor viktig det er for henne ”å være sammen med barna” sine. Det sier helt åpenbart også noe om hvor viktig det at det er ryddig rundt henne er for at hun skal kunne slappe av.

Det er et gjennomgangstema i intervjuene at tiden som brukes på husholdsoppgaver er uforenelig med tiden som brukes sammen med barna. Husholdsoppgavene helst skal gjøres unna når barna ikke er tilstede, og dette gjenfinner jeg som tema i intervjusamtalene med både med de mannlige og de kvinnelige intervjupersonene. Edvard, for eksempel, forteller at

når han [sønnen] først sover så er det ting som skal gjøres. Når man først har muligheten til for eksempel å dra i butikken, eller rydde og.. alle sånne ting.

Edwards beskrivelse har selvsagt mye å gjøre med at deres to år gamle sønn krever sitt av tilsyn på dagtid. Men de er to, og det er først når sønnen sover at han opplever å ha *muligheten* til å dra i butikken eller rydde. Bård, som er den eneste av informantene som i perioder har ganske fleksible arbeidstider på jobb, og derfor også kan komme hjem ”veldig tidlig” innimellom, benytter seg av denne muligheten til å

(...)gjøre litt hjemme før unga kommer hjem(...)Sånn at man ikke behøver å gjøre det når dem kommer hjem(...)prøver å gjøre klar litt mat eller.. Kanskje henger opp en klesvask, sånne type ting.

I begge fortellingene går det altså frem at husrelatert arbeid helst ikke skal gjøres når barna er våkne, eller er hjemme. Intervjupersonenes betoning kan minne om det Walkerdine og Lucey beskriver som ”sensitive mothering”, men som her altså gjelder både mødrene og fedrene; når moren er sensitiv ovenfor barna kan hun ikke gjøre husarbeid. Hun må være tilgjengelig, og de husholdningsoppgavene hun eventuelt gjør må være av pedagogisk art (1989: 20). I min studie er det ingen av foreldrene som snakker om å benytte husholdningsoppgaver eller andre hverdagssysler som utgangspunkt for pedagogisk lek eller læring. Pedagogiske hverdagssysler er derimot et sentralt tema i Stefansen og Aarseths (2011) artikkel om foreldreskap i middelklassen. Foreldrene i deres studie er opptatte av hele tiden å følge opp det de oppfatter som barnas indre driv etter å lære og utforske nye ting. Når det kommer til småbarn, kan det dreie seg om å følge opp interessen barna synes å vise for ”a puddle of water, a heap of sand, drawing a painting, or householdchores of different kinds” (Stefansen og Aarseth 2010: 394). Om barna synes å vise interesse for husarbeidet vil det altså kunne danne et utgangspunkt for lek, men også læring. Et tenkt eksempel kan være at mor og far kutter opp salat, og at barnet

viser interesse for hva de holder på med. Situasjonen kan danne utgangspunkt for å lære barnet navnet på de ulike grønnsakene, litt om hva de vanligvis brukes til, hvilke farger de har, eller lignende. Poenget med slik oppfølging, skriver Stefansen og Aarseth, er imidlertid like mye den emosjonelle nærheten som oppstår mellom foreldrene og barna i slike situasjoner av ”mutual sharing”, som de pedagogiske aspektene ved læringen (2011:396). Gjennom berikende, og utviklende aktiviteter, og den felles delingen av disse, oppstår et emosjonelt fellesskap mellom foreldrene og barna. Aarseth og Stefansen (2011: 390) betegner dette som ”enriching intimacy” – berikende intimitet – og det sentrale her er altså at lysten, eller leken, og arbeidet veves sammen med hverandre på en måte som kombinerer intimitet og selvutfoldelse.

For intervjupersonene i min studie synes derimot leken, eller lysten, og arbeidet å være to separate sfærer. Bård er ytterligere inne på dette når han snakker om snekringa han har holdt på med hjemme i forbindelse med at de har bygd hus. Da har var liten holdt faren hans alltid på med slike ”prosjekter” og ofte var Bård med. Når jeg spør ham om han også har tatt barna sine med på snekringa han har holdt på med, svarer han;

Nå bor vi jo såpass tett i sammen med veldig mange andre barn, og da blir jo ofte fristelsen for dem å leke med barn, er jo veldig stor, uavhengig av om vi ikke har noe å gjøre, eller om vi driver på med noe. Så.. Ja. Veldig viktig at dem også får den friheten til å leke alene og. Ikke bare blir sysselsatt hele tiden.

Å ta barna med på snekringa forbinder Bård med sysselsetting, nesten som om det er ensbetydende med å sette dem i arbeid. Han opplever det som ”veldig viktig” at barna også får ”friheten” til å leke alene, og at man ikke bare skal sette dem til å gjøre ting hele tiden. Tiden sammen med barna, og barnas alenetid, synes altså å skulle være skjermet fra det vi nå kan kalle hjemmets jobb. Med andre ord synes det, til forskjell fra hva Stefansen og Aarseth (2011) finner i studien av middelklasseforeldrene, å være noen klare antydninger til et skille mellom lysten og arbeidet, eller plikten, i intervjupersonenes fortellinger, og tiden med barna skal være fri fra det siste – den synes å skulle være ’bekymringsfri’.

Familien som skjermet rom – en bekymringsfri sone fri fra plikt og må

Det er imidlertid ikke bare tiden med barna som ideelt sett synes å skulle være skjermet fra plikt og 'må'. Bekymringsfri tid¹³ – tid hvor en ikke har noe hengende over seg, og hvor en selv bestemmer hva en skal gjøre – fremstår i intervjufortellingene som selve idealet for et godt familieliv. Det er når familiene får slik tid sammen, de synes å kose seg aller mest. Særlig tydelig mener jeg dette blir gjennom plassen ferier og helger har i intervjufortellingene. Thomas sin fortelling om han og Renates forrige sommerferie er en jeg mener fanger dette godt;

Vi var fire uker nordpå, og så var vi ei uke... Bestemora til Renate har hytte på Sørlandet. Vi var ei uke der. Det var veldig deilig å bare komme seg bort fra alt og bare.. Koble helt av. Det tror jeg vi hadde godt av. Alt som henger over deg, det kan du ikke gjøre noe med, så det er bare å... bort med det. Slappe helt av. Det var ei deilig uke.

På ferie er det "bort med" "alt som henger over deg" - man trenger ikke forholde seg til hverdagens plikter. Isteden kan man bare "slappe helt av", og kose seg sammen helt uten bekymringer. Hjemme hos Hege og Bård, forteller Hege, er "fredager litt hellige"; "Da... prøver vi å kose oss hjemme. Eh, for da er det liksom ikke noe lekser, og ikke noe.. og sånn, man må ikke være i seng til liksom åtte". På fredagene behøver de ikke forholde seg til de samme leggerutinene, guttene kan være "oppe litt lengre", og de kan slappe av sammen, "spise god mat, se på TV...". Dette fremstår i Heges fortelling som den optimale måten å tilbringe tid sammen på i familien.

Et annet eksempel som jeg mener illustrerer hvordan tiden i familien ideelt sett skal være kan være Edvards fortelling. Han beskriver jobben sin på lager som "veldig stressende", og forteller at den kan gjøre ham "veldig sliten". Derfor blir helgene ekstra viktige; "Da er det litt deilig å... det blir ekstra viktig å få helg sammen, å bare kunne slappe av ". Både han og Cecilie forteller at de drømmer om å ta seg fri et halvt eller et helt år, for å reise sammen med familien – "Bare for å oppleve. Få tid, ikke stresse. Det hadde vært deilig". Da Cecilie gikk

---

¹³ Begrepet er inspirert av Stefansen og Skogens (2009) "care-free time", som dreier seg om arbeiderklasseforeldrene i deres studie ønske om at barna skal kunne leke fritt, og slik sett skånes fra vokseninnblanding og voksenverdenen så lenge som mulig. Her brukes det i en videre betydning, og handler om tid skjermet fra hverdagens plikter, eller jobb.

på barneskolen, gjorde foreldrene hennes nettopp det. Moren hennes er ufør, men faren tok ulønnet permisjon, og så var de et halvt år i en ”sånn norsknorsk” by i Spania.

Så jeg har jo veldig sånn gode minner med... fra den turen. Så det har jo jeg veldig lyst til at vi også skal få til. Kanskje ikke akkurat der i den supernorske byen, men at vi kan(...) Men at vi da kunne hatt muligheten til å gjøre sånn som mine foreldre gjorde(...) bare hadde fri et halvt år.

Å ta seg fri et halvt år fremstår som den optimale formen for familietid. Det er tid skjermet fra Edvards ”stressende” jobb og, som jeg var inne på i kapittel 4, fra Cecilies ”ugunstige arbeidstider”. Dessuten er det tid fri fra tidsklemma parene synes å erfare i hverdagen. Det er tid hvor man slipper å ”stresse”, hvor man kan ta det helt med ro og bare være. Og det er slik bekymringsfri tid, skjermet fra hverdagens plikter, parene synes å ønske mest mulig av. Som Cecilie kommer inn på, er det nær ensbetydende med hva et godt familieliv skal være; ”å ta det rolig og være litt sånn familie, å lese litt bok og... bare ta det helt med ro”.

En tilsynelatende kuriositet, men som jeg mener kan bidra til å underbygge at familien ideelt sett synes å skulle være en avslapningssfære - også i hverdagen - er måten kvinnene gikk kledd på da jeg var på besøk for å intervju dem. Med unntak av en av dem, Tale, som jeg møtte rett etter at hun kom hjem fra jobb, gikk alle kvinnene kledd i joggebukser i mykt bomullsstoff eller fleecelignende materiale. De var med andre ord svært avslappet kledd. Intervjuene med disse kvinnene ble gjennomført på kveldstid, etter at middagen var inntatt og, etter alt å dømme (tatt de rene og ryddige hjemmene i betraktning) husarbeidet var unnagjort. Dermed kunne det virke som det var tid for å slappe av, ta det rolig, og bare kose seg. Det er i hvert fall det jeg opplevde at kvinnes bekledding signaliserte.

Tilbake til tidsklemma

Om vi ser tilbake på tidsklemma jeg innledningsvis beskriver, er det mellom disse idealene om familietid skjermet fra plikt og mål, og opptattheten av rene og ryddige hjem, jeg mener å se at det klemmer. Nærmere bestemt synes erfaringen av tidsklemma å være knyttet til noen (klassede) kroppsliggjorte og tidkrevende krav til hjemmets stand - og mangelen på en kvinnelig hjemskaper til å ivareta disse - kombinert med en bestemt oppfatning av hvordan livet i familien og tiden med barna ideelt sett bør være. Sagt med andre ord ser det ut til å dreie seg om et misforhold mellom muligheten til å opprettholde en ”husmorstandard”

hjemme og samtidig bevare familien som en bekymringsfri avslapningssfare. Når Ellingsæter betegner tidsklemma som en situasjon der strukturer, rytmer og kulturelle meningsskjemaer er i utakt med et endret hverdagsliv (2005: 320, se også Aarseth 2008a: 28), eller Skilbrei (2003: 211) definerer tidsklemme som noe som først inntreffer dersom det er et prioriteringsdilemma eller kilde til dårlig samvittighet, mener jeg derfor de er inne på noe som har overføringsverdi til parene i denne studien. Det oppstår et prioriteringsdilemma mellom kravene til hjemmets stand, samt de andre nødvendige gjøremålene hverdagslivet innebærer, og muligheten til å kunne slappe av sammen som familie, når det ikke finnes bakkemannskap hjemme til å ivareta de første. Som et slags ”svar” på denne erfarte tidsklemma, synes parene imidlertid å ha kommet opp med noen kreative løsninger. Med utgangspunkt i McNay (1999) kan vi forstå disse løsningene som en måte å bevare meninga i feltet på. Vi kan tenke oss at familiene, stilt ovenfor mangelen på en kvinnelig hjemskaper, må finne nye måter å bevare hverdagslivet slik de ønsker, en hvordan foreldregenerasjonen deres for eksempel håndterte det.

Rasjonalisering av hjemmets gjøremål

Parene har nemlig innført en rekke ”systemer”, for å redusere tiden brukt på det jeg forstår som hverdagens plikter. Disse systemene kan være så mangt, men de handler som Hege sier om å finne måter ”å gjøre det lettere for deg sjøl på, når du føler at du ikke har noe energi når du kommer hjem fra jobb”. Parene som har to barn, Hege og Bård, og Tale og Eivind, er de som har flest slike. Et eksempel kan være Tales ”rentøyskurv”;

alt det som er skittent, det vasker vi først, og når det har tørka, så putter jeg det opp i rentøyskurven hvis ikke jeg har tid, og da.. da dagen etter.. ja, når Tobias trenger den buksa si, så går jeg og leter oppi den rentøyskurven, og der vet jeg at den er.

Med innføringen av renhetskurven slipper Tale som ”hater å brette klær” å gjøre det. Klærne går fra skittentøyskurven, via vaskemaskinen og rett i rentøyskurven – det er en effektivisering av ellers tidkrevende arbeid. Hverdagsmiddagen, som inngår i hverdagens må, er også gjenstand for effektivisering eller rasjonalisering. Nesten alle informantene forteller at det går i ”hurtigmat”, fordi ”det der tidspresset vi lever i, det gir ikke deg mulighet til å lage en saus fra bunnen av”. Hurtigmat i seg selv er en måte å effektivisere tilberedningen på. Men for å unngå at middagene utelukkende skal bestå av ”en pizza som du bare putter i ovnen”, har Hege og Bård kommet opp med en løsning. En dag i uka skriver de opp hva de skal ha til middag de neste dagene, og så handler de inn til det.

Så da er det jo, da bare tar du det opp på morgningen eller dagen før da. Så har du det klart, og så veit du at da jeg kommer hjem i dag fra jobb, så skal jeg ha poteter og kjøttkaker liksom. Og det er jo mye enklere. Går mye fortere og.. jeg har funnet ut det blei mye mer annerledes når det ble lagt opp sånn

”Noen ganger så sklir det ut selvfølgelig”, men når det fungerer går middagen både ”enklere” og ”fortere”. Samboeren Bård mener at man alltid kan ”bli mye bedre til å samhandle” om slike ting, og at de innimellom blir ”litt straffa” for ikke å bruke nok tid på ”mange avtaler på forhånd”. Bårds fortelling kan tyde på at det er oppstått et slags fellesskap rundt denne rasjonaliseringen hjemme. Jeg kommer tilbake til noe av dette litt senere. Sentralt her, er det at slike systemer, eller det vi kan betegne som en rasjonalisering av hverdagens må, fremstår som meningsfullt for disse parene. Gjennom systemer som middagslister og rentøyskurv, samt andre systemer for rydding og lignende, går dette langt raskere unna enn hva det ellers ville gjort. Parene frigjør på denne måten tid til det som fremstår som mest meningsfullt, nemlig å kunne slappe av litt sammen, også i hverdagen.

En innvending kan imidlertid være at hjemmet kan synes å få en ”taylorisert” karakter. I sin studie mener Hochschild (1997) å se at det var nettopp dette som var i ferd med å skje i familiene hun intervjuet. Uten at det var deres hensikt benyttet familiene seg av effektiviserende prinsipper hjemme, som en slags løsning på tidsklemma de opplevde da de kom hjem til familien etter lange dager på jobb (Hochschild 1997: 49). Men i tillegg til å gjelde husholdsoppgaver – det vil si det andre skiftet, eller hjemmets jobb – syntes det også blant disse familiene å vokse frem et tredje skift - en form for rasjonalisert kvalitetstid (Hochschild 1997: 50). Også tiden brukt på de nære relasjonene i familien fikk det Hochschild (1997) betegner som en industriell tone. Familiene satte av avgrenset tid til intensiv hygge, for på denne måten å kompensere for tiden som gikk tapt ellers. Hochschild mener prinsippet som syntes å ligge bak var at de gjennom å sette av tid til intense perioder med samvær, skulle unngå at relasjonene tapte kvalitet (1997: 50). Hun mener slik rasjonalisert kvalitetstid kan minne om en kontoravtale, og det er blant annet dette hun mener at tyder på at hjemmet har blitt jobb og jobb er blitt hjem, slik jeg var inne på i kapittel 4 (Hochschild 1997:50).

Den store forskjellen mellom det Hochschild mener å se i sin studie, og det jeg finner i mitt materiale – mener jeg – er fremfor alt at rasjonaliseringen for mine intervjupersoner synes å være noe de nettopp gjør med hensikt. Det synes å være en bevisst, eller kreativ løsning for å

bevare det vi kan betegne som meningen i feltet. Middager må lages hver dag og klær må vaskes, og for at kvinnene skal klare å slappe av må det være rent og ryddig, men jo mindre tid de bruker på disse tingene – eller jo mer effektivt det gjøres unna – jo mer tid får de til det de ønsker mest av; nemlig bekymringsfri tid skjermet fra hverdagens plikter og må. Poenget, kan man kanskje si, er at tida til samvær med hverandre nettopp ikke skal få en rasjonalisert karakter. For å summere opp kan vi med Eivinds ord si at; ”(...)en blanding mellom rutiner og... og ha god tid og ja... å leve harmonisk da. Det er det som er målet”. Om man har gode rutiner for hverdagens må får man bedre tid, og muligheten til også å leve harmonisk.

Rasjonalisering versus romantisering av hjemmet

Rasjonaliseringa av de hverdagslige gjøremålene hjemme, som jeg altså mener at kjennetegner mine intervjupersoners omgang med husholdsoppgavene, er svært forskjellig fra de hverdagsinvesteringene Aarseth (2008a) beskriver i sin studie av høyt utdannede middelklassepar. Parene i Aarseths studie skiller ikke på samme måte mellom de pliktbetonte og de lystbetonte aspektene ved hverdagen. Derimot synes de å integrere hjemmets jobb (eller plikten) og avslapningen (eller lysten) gjennom å omdefinere husholdsoppgavene til felles prosjekter. For eksempel, skriver Aarseth (2008b: 58), er intervjufortellingene med de kunnskapsbaserte middelklasseparene preget av tunge investeringer i familien, blant annet i form av omfattende bygge- og oppsussingsprosjekter, og av en lite lettvent omgang med maten. Som et eksempel trekker hun frem en av intervjupersonene sine, Eirik. Han har gjort et prosjekt ut av å gjøre middagen til den ”lille festen” hver dag. For ham er det viktig å legge ”skaperkraft i tilberedningen”, fordi det er da han mener de gode samtalene rundt middagsbordet oppstår. Skaperkraften innebærer i praksis at alt av mat skal lages fra bunnen av, og at det helst skal varieres og lages noe nytt så ofte som mulig (Aarseth 2008 b: 61). Det er lite sannsynlig, slik det går frem av Aarseths beskrivelse av Eiriks middagsprosjekt, at han frivillig ville tydd til hurtigmat eller posesaus, slik som mine informanter gjør for å spare tid. Kontrasten er dessuten stor til Hege og Bårds mer rasjonaliserte forhold til middagstilberedningen, der tanken bak nettopp er at middagen skal kunne gjøres unna så raskt som mulig. Et slikt system for å gjøre ”det lettere for deg sjøl” er meningsfullt for mine intervjupersoner, mens det motsatte synes å være tilfellet blant segmentet av middelklassen Aarseth intervjuet. Hennes intervjupersoner synes å ha en høy grad av orientering mot det som kan benevnes som en egalitær gjør-det-selv-holdning, eller mot en romantisering av hjemmets gjøremål. Aarseth beskriver involveringen i husholdsprosjektene som en kreativ

glede, som i påfallende stor grad er knyttet opp mot investering av krefter og kompetanse - det ser ut til å være en forbindelse mellom arbeidsmessige investeringer og det gode liv, mener hun (2008b: 61). Denne prosjektbaserte måten å organisere gjøremålene hjemme på, som i følge Aarseth altså synes å kjennetegne de kunnskapsbaserte middelklasseparene, er dermed nært knyttet til orienteringen om individuell selvutvikling. For parene i min studie, som ikke viser tegn til en slik orientering, fremstår derimot rasjonaliseringa å være knyttet til det gode liv, i den forstand at den frigir tid til å kunne slappe av sammen, eller til å ”leve harmonisk”.

Likestilt arbeidsfelleskap

Et helt sentralt poeng i dette kapitlet, men som jeg enda ikke har vært inne på, er at husholdsoppgavene, eller hverdagens må, og omsorgsoppgavene tilknyttet barna i disse familiene ikke er noe som faller på kvinnene alene. Med unntak av ett av parene, som jeg vil komme tilbake til, er husholdsoppgavene noe parene synes å dele likt seg i mellom. Et eksempel på en arbeidsfordeling kan være morgene hjemme hos Tale og Eivind. Tale beskriver dem slik;

Vi står opp sånn kvart på seks, og så vekker vi ungene sånn kvart over seks, og finner frem klær, frokost, matpakker... Deler på jobben. Han lager noe, og jeg lager noe. Jeg finner frem klær, han lager matpakkene. Og så er det da ut av døra da, senest syv. Og så kjører Eivind Tobias til skolen, mens jeg kjører Sander i barnehagen.

Fordelinga Tale forteller at hun og Eivind praktiserer minner veldig om den Cecilie beskriver hjemme hos seg og Edvard;

Det blir jo mer sånn, det... det kommer litt sånn an på hvem som er på badet først av oss to, på en måte. Fordi den som er ferdig først, den går automatisk på Noah, og så begynner å kle på han, men.. (...) nå har det jo blitt en sånn ny rutine at jeg går på kjøkkenet og smører matpakke til han da. Og at han [Edvard] kler på.

På morgenen har de to parene funnet hver sin ”rutine” på hvem som gjør hva. En kler på, og en smører mat, og har de to barn kjører de en hver til sitt. Det er ingen som synes å ha noe mer ansvar enn den andre. Og likedelingen blant parene synes ikke bare å gjelde morgener og omsorgsrelatert arbeid. Hjemme hos Renate og Thomas har de funnet en svært enkel løsning på hvordan de skal fordele husarbeidet seg i mellom;

Det..husarbeidet tar vi fiftyfifty. Jeg hater å støvsuge, så han støvsuger. Jeg takler ikke at han vasker klær, så jeg vasker klær. Nei, det går... jeg hater å lage mat, han lager mat. Det har bare delt seg det. Jeg tror ingen av oss er misfornøyd med hvordan det fungerer. Og begge hater å vaske, så da har vi vaskehjelp (ler)

Husarbeidet, forteller Renate, har bare delt seg for dem, med utgangspunkt i personlige preferanser, eller hva de liker eller misliker å gjøre. Derfor er det heller ingen konflikter knyttet til arbeidsdelingen hjemme. Og nettopp konflikter rundt arbeidsdelingen synes det å være påfallende få av. Det er ingen av intervjupersonene, verken av de mannlige eller de kvinnelige, som gir uttrykk for at de er misfornøyd med arbeidsfordelinga, eller synes å oppleve at for mye av ansvaret faller på dem¹⁴.

Når Bård beskriver parforholdet som et ”lag” og sier at man må ”bruke litt ekstra krefter” når den andre ikke kan, mener jeg han er inne på noe som synes å være betegnende for parene i denne studien; de står sammen om familien som fellesskap, og har like mye ansvar for alt det bærer med seg. Samboeren hans, Hege, har vært sykemeldt i en lengre periode etter at de fikk barn nummer to, og i denne perioden har Bård måttet trå til litt ekstra for å ”holde hjulet i gang”;

(...)det er en del av det å være... å være et lag, er at man må bruke litt ekstra krefter når den andre er syk da. Og da er det blitt sånn, kanskje jeg har gjort mer her hjemme enn hun har gjort.

Jeg tolker det som at Bård beskriver et arbeidsfellesskap som fungerer selv om en ligger nede, og det spiller ikke noen rolle at det er kvinnen som er satt ut av spill. I en periode er det han som har hatt hovedansvaret hjemme, men Hege er på bedringens vei, og det er i ferd med å ”jevnes ut”. Bård opplever det som en ”stor fordel” at ”begge parter kan løse hverandres oppgaver”, og at det å ”ha en interesse for det” er ”viktig”. Likedelinga av arbeidsoppgavene hjemme er dessuten det han mener er den største forskjellen mellom sin egen familie og familien han vokste opp i. Oppvekstfamilien sin beskriver han som ”mer sånn tradisjons... tradisjonelt da, eller gammeldags om du vil” hvor ”mor gjorde mor-ting og far gjorde far-ting”. Selv har de ikke ”skilt så veldig mye på oppgaver som er hennes eller mine”. Den ene dagen tar hun en ”stor ryddesjau” og neste gang tar han det. Han føler ikke at han behøver å ta

---

¹⁴ Unntaket er paret der de nettopp ikke praktiserer likedeling – der er konfliktene omkring husarbeidet mange, noe jeg altså kommer tilbake til senere.

”noen veldig stilling” til om han synes den ene eller andre måten å fordele oppgavene på er best, men at det er mer ”praktisk” for hans egen familie at det er mer ”type likestilling på det”. Han forteller at ”de tradisjonelle mannsoppgavene, de er vel på min skulder... ja.. mens det øvrige prøver vi å bytte litt på da”. Det er altså de tradisjonelt kvinnelige oppgavene mennene og kvinnene deler på, noe jeg mener må forstås i relasjon til at de mangler en kvinnelig hjemskaper som kan ivareta disse. For dette er et gjennomgangstema i intervjuene. Oftest er det mennene som klipper plenen, eller snekrer, mens omsorgsarbeidet og husholdsoppgavene synes å være likt fordelt partene i mellom.

Avkjønningen av husholdsoppgavene synes ganske enkelt å ha tilpasset seg innenfor rammen av mangelen på en kvinnelig hjemskaper, uten at det har noe med en orientering mot - eller moralsk overbevisning om - likestilling å gjøre. Det er ”praktisk” at begge kan ta i et tak der det trengs. I likhet med blant de kunnskapsbaserte middelklasseparene i Aarseths (2008a) studie synes dessuten likedelingen av arbeidsoppgavene hjemme å henge nært sammen med livsanskuelsen deres. Som jeg var inne på i kapittel 2, kobles likedelinga hjemme blant de høyt utdannede middelklasseparene til deres orientering mot individuell selvskaping. For at begge skal ha den samme muligheten til å skape seg selv, er en likedeling ute og hjemme en forutsetning. For de familieorienterte parene i min studie, kan vi tenke oss at likedelinga, sammen med en rasjonalisering av arbeidsoppgavene hjemme - som vi nå vet at begge tar del i - er en forutsetning for at begge parter skal ha den samme muligheten til å kunne slappe av sammen med familien etter at alt annet er gjort unna. For at arbeidsfordelinga hjemme skal fungere så knirkefritt som den synes å gjøre hjemme hos disse parene, er det imidlertid helt avgjørende at far, som vi nå skal se, viser samme orientering mot familien som arbeidsfellesskap som mor.

Et av parene skiller seg nemlig ut fra de andre i studien når det kommer til arbeidsdelingen hjemme. Hjemme hos Robert og Anette faller nesten alt av husarbeid og omsorgsrelatert arbeid tilknyttet sønnen deres på to år på henne. Arbeidsfordelinga handler ikke - som man i tråd med de tidligere studiene jeg har vært innom kanskje skulle tro - om at hun ønsker å utøve tradisjonelt kvinnelige arbeidsoppgaver for å konstruere seg som ekte kvinne (Skilbrei 2003), ei heller handler det om at han er mye på jobb eller er spesielt opptatt av jobben sin. De er det eneste av parene som jobber i *samme* faglærte yrke, og de jobber like mye – fra åtte til fire – hver dag. Arbeidsdelinga hjemme hos dem synes ganske enkelt å ha blitt til fordi Robert bruker veldig mye av tida si på fotball. Fotballen er det temaet Robert kommer inn på

flest ganger i løpet av intervjusamtalen, og det fremstår som noe veldig viktig for ham. Han er trener for et guttelag og sportssjef i den lokale fotballklubben, og forteller at han bruker ”tre-fire kvelder i uka der (...) halvannen til to, to og en halv time om kvelden, eller i helga”. Frem til knærne hans ”røyk” for en del år siden var han selv aktiv fotballspiller, og han forteller at ”det ble jo kjedelig å ikke være involvert i miljøet”. Derfor har han altså tatt på seg to roller i klubben som han er så ”veldig glad i”. Han får litt godtgjørelse for innsatsen, men ”i forhold til det du legger ned av tid og jobb, så er det ikke lønna. Det er bittelitte grann (...) det er dugnad egentlig”. Han holder altså ikke på med dette fordi han tjener penger på det, og for at innsatsen slik sett skal komme familien til gode – fotballen synes for Robert å representere noe meningsfullt for ham selv. For Anette blir Roberts bruk av tid på fotballen svært problematisk. Hun synes nettopp å havne i et andre skift hjemme – hjemmet blir en lite lystbetont sfære fylt av konstante krav;

Når jeg kommer hjem fra jobb, altså du blir jo ganske sliten av å være [der]... i, i åtte timer. Og kommer hjem, så er det liksom ofte at OK planen for middag, den faller ofte på meg. Å *lage* middag faller ofte på meg, og så går det liksom... så bruker jeg tid på, eller så har jeg jo lyst til å bruke tid på Mathias når han er hjemme, eller når han kommer hjem fra barnehagen. Og så skal han legge seg, og da er jeg som regel skutt.

Etter en full dag på jobb, følger et nytt arbeidsskift hjemme, og på kvelden er Anette utslitt. Hun sier at ”å gå på jobb fra åtte til fire, og så skulle være husmor etterpå (...)sånn skal det ikke være føler jeg” – ”det er ikke meg”. Hun og Robert har hatt en del ”feider” på grunn av at arbeidsdelingen hjemme har blitt som den har blitt, og Anette virker svært utilfreds med situasjonen. På intervjutidspunktet er hun gravid med deres andre barn, og hun forteller;

Hvis det skal bli en nummer to, så må det bli en forandring, fordi det funker ikke. Og han har sagt at det skal det bli, så da får vi se. (...)Neida, men det, det går ikke, da kommer jeg til å ta med meg ungene og flytte hjem, holdt jeg på og si.

Kombinasjonen av heltidsarbeid ut og hjemme tærer sånn på Anette, at hun nesten ikke synes det går lenger. Men Robert har lovet endring og det ”tror” hun også det kommer til å bli. Det sentrale poenget her er imidlertid – om vi sammenlikner Robert og Anettes situasjon med de øvrige intervjupersonene – at hvis det ikke synes å være en felles enighet mellom partene om at livet i familien kommer først, så vil arbeidet hjemme kunne falle på den ene, og da sannsynligvis først og fremst på kvinnen. Robert viser ikke like tydelig som de øvrige

mennene hvor han har hjertet, når han bruker så mye av tida si på noe som ikke er familierelatert. Det betyr helt sikkert ikke at han er noe mindre glad i familien sin enn de andre mennene, men de viser det altså gjennom å ta del i hjemmelivet på en annen måte enn ham. Fedrenes familieorientering synes altså å være et helt sentralt utgangspunkt for likedelingen hjemme hos disse parene.

Oppsummering

Kombinasjonen av mangelen på en kvinnelig hjemskaper og noen bestemte krav til hjemmet som organisatorisk og emosjonell sfære ser ut til å være det som ligger bakenfor erfaringen av en ”tidsklemme” for parene i denne studien. De har imidlertid kommet opp med noen kreative løsninger for å imøtekomme denne. I tråd med McNay (1999) kan vi forstå rasjonaliseringen av hjemmets gjøremål som en måte å bevare meningen i feltet på, når kroppsliggjorte meningsskjemaer – som kvinnenens ryddighetsbehov - møter nye strukturelle betingelser i hverdagen – som mangelen på en kvinnelig hjemskaper må kunne sies å være. Gjennom rasjonaliseringen av husholdsoppgavene, kombinert med en likedeling av arbeidsoppgavene hjemme, frigjør dessuten parene mer tid til det som fremstår som hjemmets viktigste funksjon; en bekymringsfri sfære - eller et rom skjernet fra plikt og mål, samtidig som de altså opprettholder noen bestemte krav til hjemmets stand. Denne effektiviseringen, eller rasjonaliseringen, står i kontrast til romantiseringen eller estetiseringen av hjemmet som Aarseth (2008a) finner i sin studie av kunnskapsbaserte middelklassepar. Istedenfor å skille mellom plikten og lysten, slik som mine par synes å gjøre, integrerer de høyt utdannede middelklasseparene hjemmets jobb og avslapning i sine helhetlige selvskapingsprosjekter. Likedelinga av arbeidsoppgavene synes imidlertid både for de kunnskapsbaserte middelklasseparene og for representantene fra segmentet av arbeiderklassen jeg har intervjuet, å henge sammen med livsanskuelsen deres. For Aarseths middelklassepar gir likedelinga begge parter i paret samme muligheter til selvutvikling, for mine par gir det begge parter anledning til å tilbringe bekymringsfri tid sammen med familien.

6 Relasjoner og idealer

Innledning

Tema i dette kapittelet er de personlige relasjonene i familien. Jeg skal se nærmere på hvordan disse likestilte arbeiderklasseparene snakker om forholdet seg i mellom, og hvordan de snakker om relasjonen til barna sine. Når det gjelder det siste – forholdet til barna - er det særlig fedrenes fortellinger jeg vil legge vekt på. Årsaken til det er den tydelige koblingen som i litteraturen på feltet gjøres mellom nærværende faderskapspraksiser og en orientering mot individuell utvikling, eller selvskaping (se for eksempel Aarseth 2008 c). Som det går frem av de tidligere analysekapitlene, synes ikke orienteringen mot selvskaping å være en som driver disse parenes idealer og handlingsorienteringer når det kommer til livet i familien og på jobb. Derimot synes orienteringen mot familien som fellesskap å være sterk, også blant fedrene i studien. Det jeg skal se nærmere på her, er hvordan denne orienteringen synes å virke sammen med fedrenes forhold til barna sine. Før jeg kommer inn på dette, er det informantenes fortellinger om parforholdet jeg skal gå nærmere i sømmene.

Utenomhverdagslig forholdspleie

I intervjufortellingene går det ikke overraskende frem at kjæresteforholdet har endret seg etter at informantene fikk barn. At det kommer en tredje part inn i livene deres, attpåtil en som krever omsorg og tilrettelegging, har naturlig nok innvirkning på samlivet. Det informantene synes å oppleve som den største forandringen, er at tiden til kjæresterelasjonen minker og at de ikke får gjort like mye sammen som før. Robert forteller at han og Anette har ”vært veldig dårlige til å finne på ting, sånn etter at Mathias ble født” - ”vi merker vel kanskje at vi gjør mindre ting sammen nå enn før”. Cecilie mener at hun og Edvard kanskje er blitt ”litt dårlige på å gjøre ting sammen som kjærester”, mens Hege opplever at hun og Bård ”aldri” får tid sammen. Barn som hinder for romantisk utfoldelse er et av temaene Eva Illouz (1997) tar opp i et bokkapittel, viet til forholdet mellom kjærlighet og sosial klasse. I studien kapitlet bygger på, har hun intervjuet informanter med ulik sosial bakgrunn om romantiske praksiser og tanker omkring hva romantikk og kjærlighet handler om for dem. Et av funnene hun gjør, er at arbeiderklasseinformantene hun har intervjuet oppgir å oppleve romantiske øyeblikk langt sjeldnere enn middelklasseinformantene i undersøkelsen. Noe av dette synes å henge sammen

med at arbeiderklasseinformantene, i motsetning til middelklasseinformantene, opplever barn som noe som begrenser romantikkens mulighetsbetingelser og hyppighet i kjæresteforholdet (Illouz 1997: 274). En av informantene hennes sier for eksempel;

(...) you're too preoccupied taking care of your family to have a lot of time for romance. There is always some type of romance in a good marriage, but you don't get the time to go to the beach just the two of you, which would be an ideal situation (Illouz 1997: 274).

Det er altså mangelen på tid, som følge av at hun har en familie å ta vare på, som gjør at denne informanten hos Illouz ikke opplever romantiske øyeblikk så ofte som hun mener er ideelt. De få blant Illouzs middelklasseinformanter som trekker frem barn som potensielt begrensende for hyppigheten av romantiske opplevelser, fastholder at romantikk likevel alltid er mulig å oppnå, dersom man bare legger nok tid og krefter i et forhold. Ved å trekke på arbeidslivslogikk i personlige relasjoner, skriver Illouz, ser middelklassefolkene i hennes studie på romantikk som noe som ligger under deres kontroll - et resultat av vilje og innsats (1997: 274). På grunn av disse klassemessige forskjellene mener hun at kombinasjonen av barn og mangel på romantikk og fritid bare delvis kan forklares av barnas nærvær (Illouz 1997: 274). Dette er en slutning jeg skal problematisere litt senere.

Et annet funn hun gjør, som kan relateres til forholdet mellom klasse, romantikk og barns nærvær, er at romantikk som krever lite fritid sjelden rapporteres av informantene med arbeiderklassebakgrunn. Dette står i motsetning til hva hun finner blant middelklasseinformantene. Middelklassefolkene hun har intervjuet, synes å innlemme hverdagspraksiser i sine forståelser av hva romantikk kan innebære. Her, sammen med forståelsen av romantikk som et resultat av vilje og innsats, mener jeg det er en svært tydelig link til det Aarseth (2008a) beskriver i sin studie fra norsk kontekst. Som de kunnskapsbaserte middelklasseparene i Aarseths studie blant annet gjør med husholdsoppgavene hjemme – og som altså synes å prege hele deres livsanskuelse - synes Illouz middelklasseinformanter å veve arbeidsmessige investeringer sammen med lysten i sin forståelse av hva romantikk kan innebære. I begge studiene trekkes det altså en kobling mellom arbeidslivslogikk og emosjonelle relasjoner. Ved å integrere det lystbetonte med arbeidsmessige investeringer oppstår noe umiddelbart meningsfylt.

Å vaske klær, er et eksempel en av Illouz middelklasseinformanter trekker frem som noe som i utgangspunktet er uromantisk, men som likevel kan bli romantisk dersom man midt oppi det hele starter å kysse og klemme hverandre (1997:282). Alle situasjoner har romantisk potensiale – selv de mest hverdagslige - bare man altså gjør noe ut av dem. For arbeiderklasseinformantene i Illouz studie synes derimot romantikk å forutsette en frakobling fra hverdagslivet. Kvinnene i hennes studie beskriver hjemmet som et uromantisk sted å være, nettopp på grunn av husholdsoppgavene og barnas nærvær (Illouz 1997: 273). Spørsmålet er hvilke forståelser av romantikk som kommer til uttrykk blant det vi nå kan betegne som de likestilte arbeiderklasseparene jeg har intervjuet. Har for eksempel arbeidsfellesskapet hjemme et romantisk potensiale? Og hva med familietida skjermet fra plikt og må, er det et sted hvor romantikken kan utfolde seg fritt?

Romantikk som noe som faller utenfor rammene av dagliglivet i familien, gjenfinner jeg som tema i mine intervjufortellinger. Å ”pleie forholdet”, som Renate kaller det - noe som kan forstås som romantiske investeringer, eller ting man gjør sammen for å gi næring til kjæresteforholdet – synes i mer enn en forstand å skulle innebære noe utenomhverdagslig. På den ene siden er det flere ting i informantenes fortellinger som tyder på at forholdspleie skal være tid fri fra barna. Renate forteller for eksempel om en utflukt hun og Thomas hadde sammen med datteren og noen andre familiemedlemmer en ukes tid før intervjuet fant sted. Da var de i ”hoppeland” alle sammen, noe hun beskriver som både ”ålreit” og ”gøy”. Men som hun sier; ”(...)du pleier jo ikke [par]forholdet av det liksom”.

Når intervjupersonene snakker om ting de har gjort eller ønsker å gjøre sammen som par, er det gjennomgående episoder der barna ikke er til stede de beskriver. En gjenganger, som jeg vil komme tilbake til betydningen av, er ”kjærestetur”. Nesten alle intervjupersonene trekker frem kjærestetur eller ”langweekend” som noe de har ”pratet om” å få til, eller ”aldri har vært på”. Andre eksempler kan være fest med venner, vennemiddag uten barn, å være alene sammen på hytta eller kinoturer. Helt sentralt er det at forholdspleie krever barnevakt. Flere av informantene trekker frem vanskeligheten med å skaffe barnevakt som en grunn til at de ikke får gjort så mye sammen som kjærester. Tale, for eksempel, sier at det å få tid sammen ”bare vi to (..) må planlegges så nøye”. Hun og Eivind har ikke hatt så mange rundt seg som har kunnet passe barna, ”unntatt min mor som satt barnevakt en gang i blant, og så flytta hun nå til Spania”. Poenget her er altså at å tilbringe tid sammen med barna ikke forstås som noe som gir næring til forholdet. Det vil også si at det jeg i forrige kapittel beskriver som den

lystbetonte delen av hverdagen – det skjermede familierommet – ikke nødvendigvis oppleves som *forholdsp leiende*. I intervjupersonenes fortellinger synes det altså å gå et skille mellom familiefellesskapet og den romantikken, eller intimiteten, som er knyttet til parforholdet, noe som blir tydeligere i avsnittene som følger.

En annen ting jeg mener å se som tyder på at forholdsp leiing skal være utenomhverdagslig, er at når informantene først har barnefri, så skal de gjøre noe sammen som de ikke kan gjøre når barna er tilstede. Heges fortelling om en helg da ”foreldra til Bård tok med seg begge barna på hytta, og ble borte i to dager” mener jeg illustrerer dette på en god måte. Den første dagen ”trengte” de barnevakt. Bård arrangerte håndballkamp mellom ”jentene og guttene”, med påfølgende ”bankett” og fest. Men

(...)så var det den andre dagen da, den dagen vi liksom ikke hadde noe å finne på.. Og vi våkna opp og bare ”hva gjør vi nå?”(...)”skal vi dra på kino eller?”. Ja, også sjekker vi filmene, og det var ikke noen bra filmer, nei... OK, vi kan leie en film da, men det kan vi gjøre når ungene er her og. Vi må finne på noe som vi ikke kan gjøre når vi har barn liksom. At, veit du, vi var helt ute, vi visste ikke hva vi skulle gjøre vi. Vi frika helt ut, og jeg bare tenkte at herregud.. Vi satte oss i bilen, og rante en tur til [stedsnavn] (ler), det var det vi gjorde.

Heges fortelling tegner ikke bare et bilde av at hun og Bård er uvante med å få tid sammen alene, og at de derfor heller ikke helt hva de skal finne på for noe når de først har litt tid. Den illustrerer også at det de tross alt vet, er at de skal finne på noe de ikke kan gjøre når ”ungene er her”. Å se på film utgår fordi det kan de gjøre det når barna er tilstede. Ting som, slik jeg har forstått det, altså faller innenfor rammen av det skjermede rommet hjemme – å se på TV sammen på kvelden for eksempel - faller dermed utenfor intervjupersonenes forståelse av hva det innebærer å bruke tid sammen som kjærester. Kjærestetid synes altså å skulle være noe utenomhverdagslig både i kraft av at barna ikke skal være til stede, og ved at de skal gjøre noe de vanligvis ikke kan gjøre når barna er der.

Kjærestetid som rasjonalisert kvalitetstid/tredje skift?

I kapittel 5 argumenterer jeg for at rasjonaliseringa av husholdsoppgavene ikke kan forstås *helt* i tråd med det Hochschild betegner som et taylorisert andre skift. Først og fremst fordi hensikten med dette andre skiftet for informantene er at den resterende tida sammen som

familie nettopp ikke skal være rasjonalisert. På sett og vis kan det synes som om de indirekte forsøker å unngå kvalitetstid av den typen Hochschild finner i sitt materiale – det de ønsker er å kunne senke skuldrene og slappe helt av. Spørsmålet er om det likevel ikke er slik at det intervjupersonene forstår som forholdspleie kan minne om Hochschilds beskrivelser av rasjonalisert kvalitetstid. Premisset bak kvalitetstid, skriver Hochschild er at tida vi bruker på nære relasjoner kan skilles fra annen tid. Relasjonene pågår selvfølgelig hele tiden, også under kvantitetstid, men da arbeider vi passivt, og ikke aktivt, med å spesialisere oss i våre emosjonelle bånd (1997: 50),

”Quality time holds out the hope that scheduling intense periods of togetherness can compensate for an overall loss of time in such a way that relationships will suffer no loss of quality” (Hochschild 1997: 50).

Dette siste, mener jeg kan være beskrivende for informantenes fortellinger om parforholdet. Når Robert forteller at han og Anette - nettopp fordi de ”merker” at de kanskje gjør ”mindre sammen nå enn før” – ”har pratet om å bare reise bort, bare vi liksom. Bare jeg og hu”, kan det se ut som at å dra på tur ”bare vi” forstås noe som kan kompensere for manglende (utenomhverdagslig) tid sammen ellers. Altså at det å tilbringe intensiv kvalitetstid satt av spesifikt til kjæresteforholdet skal gi forholdet den næringen det behøver. Hege forteller at

Bård og jeg har aldri vært på noen sånn kjærestetur eller sånn sett, så vi har jo hatt våre ting, fordi vi aldri har tatt vare på oss da.

Bård og Hege har hatt sine ting fordi de *ikke* har ikke investert i intensiv kvalitetstid i form av kjærestetur – de har ikke ”tatt vare på oss”. Også de har imidlertid ”snakka litt om å prøve å få til en liten langweekend for oss to da”. Poenget her er at som følge av den utenomhverdagslige forståelsen informantene synes å ha av romantisk praksis, er det nettopp slik intensiv og utenomhverdagslig kvalitetstid som fremstår som nødvendig for å pleie forholdet. Når romantikken ikke forstås som noe som kan innlemmes i hverdagslivet, gjelder det å sette av tid til hverandre hvor man kan kose seg sammen ”bare vi”. På den ene siden kan det kanskje, som vi straks skal se, fremstå som noe ’berøvet’ at forholdspleien ikke synes å pågå ’hele tiden’. På den andre siden kan man tenke seg at en slik forståelse av romantikk gjør noe med forventningene til forholdet – at det kan tenkes at man har det fint sammen så lenge man får til å tilbringe kvalitetstid sammen en gang i blant.

Klasserelaterte forholdsforventinger (?) og betydningen av barn

I Illouz (1997)¹⁵ studie, som jeg trekker på over, forklares forskjellene i forståelsene av romantikk mellom representantene fra middelklassen og arbeiderklassen langt på vei av symbolsk dominans. Den terapeutiske modellen for kjærlighet, som Illouz mener dominerer vår samtid, gir privilegier til former for selvforståelse og måter å uttrykke seg på som avhenger av den kulturelle kapitalen til mennesker med universitetsutdannelse, skriver hun (1997: 248). Intimitetsidealet som promottes av det terapeutiske verdenssynet er et som innebærer

a narrative of progress: as it moves forward in time, a relationship brings to its participants an ever-increasing understanding of self and other that carries emancipator potential (Illouz 1997: 285).

Beskrivelsen er en som skaper sterke assosiasjoner til Giddens (1992) og hans begrep om rene relasjoner. Men ikke bare det - den skaper også assosiasjoner til hans begreper om refleksive, eller narrative selv. Likt Skeggs i hennes kritikk av Giddens teoretiske rammeverk (2004a og b, se oppgavens kapittel 2), peker Illouz på at arbeiderklassefolk mangler ressursene for selvforståelsen og uttrykksmåtene som kreves for det dominerende idealet for romantikk. Fordi den terapeutiske diskursen ikke er en del av arbeiderklassens kulturelle kapital, er disse mindre ”romantisk kompetente” enn representanter fra middelklassen, mener Illouz (1997: 286). Grunnen til at arbeiderklasseinformantene i Illouz studie synes å ha en snevrere forståelse av hva romantikk kan innebære enn informantene fra middelklassen, henger dermed i følge henne sammen med at de mangler den emosjonelle kompetansen - eller de refleksive ressursene - som er nødvendige for en utvidet romantisk forståelse. De har ikke tilgang på ressursene som kreves for å tillegge hverdagslige situasjoner romantisk potensiale. Derfor mener Illouz at deres kjærlighetsforhold kan forstås som berøvede. Jeg er imidlertid ikke helt sikker på om det er nødvendig å forstå det slik, i hvert fall ikke når det kommer til parene i min studie.

---

¹⁵ Det er viktig å påpeke at Illouz(1997) bok i utgangspunktet er en kritikk av det senkapitalistiske samfunnets konsumbaserte romantikk. I kapitlet om forståelser av romantikk og klasse, er ulike forhold til markedets konsumbaserte romantiske tilbud et sentralt tema. Blant annet finner hun at middel- og øvre middelklasserespondenter utviste en ”antikonsumentisk ethos”, mens arbeiderklassen ukritisk hang fast ved innholdet i masseproduserte romantiske varer (Illouz 1997: 152). På bakgrunn av dette mener hun å bekrefte Bourdieus observasjoner om at populære klasser synes å identifisere seg emosjonelt og på en deltakende måte med kulturelle produkter, mens de mest utdannede klassene kultiverer distanse (1997: 258).

Når Illouz skriver at manglende fritid og romantiske øyeblikk ikke nødvendigvis kan forklares av barns nærvær, ettersom middelklasseinformantene hennes – som følge av sin utvidede romantiske forståelse - ikke mener barn står i veien, er jeg ikke sikker på om jeg er helt enig med henne. Det jeg mener at hun kan gå glipp av i sitt fokus på symbolsk dominans er at forståelsen av barns behov og av barnas betydning også er noe som kan knyttes til klasse som erfaringsverden. Med det mener jeg at noe av forskjellen kan ligge i hva man oppfatter som mer og mindre meningsfylt. Jeg vil foreslå at betydningen av barn i parenes livsutforming også kan ha implikasjoner for utgangspunktet og forventningene man går inn i et forhold med. For som Hege sier; ”(...)man ser på det man har skapt da, når man ser på barna. Og så tenker jeg liksom at *det* har vi sammen”.

Helt sentralt er det nemlig at tid fri for barna ikke er noe parene ser ut til å prioritere. På tross av at avgrenset kvalitetstid fremstår som nødvendig for å pleie forholdet, synes parene å ønske å ha barna hos seg så mye som mulig. Edvard forteller for eksempel;

Vi har Noah mest selv. Det blir litt stille her når vi ikke har han, så vi pleier å, hvis vi har barnevakt, så sånn i titida, så begynner vi å ønske at han var tilbake, da begynner det å bli stille. Så vi pleier å ha han, vi vil helst ha han her.

Edvard og Cecilie vil helst ha sønnen Noah hjemme, og derfor pleier de heller ikke ha barnevakt så ofte. Cecilie forteller;

Vi pleier jo ofte å benytte barnevakt hvis det er noe vi skal sånn i forbindelse med flytting eller rydding, eller noe vi *må* gjøre. Rydde i boden. Da får vi barnevakt (...)vi får barnevakt hvis det er nødvendig.

De benytter med andre ord ikke barnevakt for å få tid sammen som par, men for å gjøre unna nødvendige ting. Dette må forstås i relasjon til det jeg var inne på i kapittel 5 om at husholdssysler helst ikke skal gjøres mens barna er tilstede. Når Cecilie og Edvard har barnevakt synes det å være for å ta slike hensyn, heller enn for å kunne tilbringe tid sammen som par, for aller helst vil de ha sønnen hjemme hos seg hele tiden. Hege er inne på det samme når hun sier; ” Vi kvier oss litt for å reise fra gutta, vi gjør det”. Det er altså ikke helt uten grunn at disse parene synes å oppleve at de får lite tid sammen som kjærester, all den tid forholdspleie fremstår som avgrenset fra hverdagen. På den ene siden skal kjærestetiden være barnefri, og man skal gjøre ting sammen som man ikke kan gjøre når barna er tilstede, men på den andre er det sammen med barna de helst vil være. De *prioriterer* altså å være sammen

med barna sine. Samtidig, som jeg mener Heges sitat i avsnittet over kan tyde på, synes de å ha noe sammen som par i barna sine. Kanskje kan man tolke det som at de har et fysisk bevis på kjærligheten til hverandre fordi de har ”skapt” dem sammen?

For bedre å forstå kjærestereelasjonen mellom parene, mener jeg det kan være interessant å se på hvordan intervjupersonene snakker om måten de ble sammen på. To av parene forteller at de har vært kjærester siden ungdomsskolen, og at de fikk sitt første barn sammen helt i begynnelsen av tjuårene. De tre andre parene møtte hverandre i midten av tjuårene, og samtlige ble gravide under et halvt år etter at de traff hverandre første gang. Alle graviditetene var planlagte. Et av parene som havner i siste ’kategori’ er Renate og Thomas. Thomas forteller følgende om framdriften i forholdet deres;

Det var ikke mange ukene... I hvert fall før vi flytta offisielt sammen, så tok det ikke.. jeg vet ikke om det tok en måned en gang (...). Så vi hadde vel ikke vært sammen mange månedene før hun ble gravid (...)Vi følte vel at det stemte veldig bra. Vi tenkte vel, hvorfor vente, hvis.. (...)Vi hadde lyst på barn begge to. Med hverandre.

Thomas beskriver et forhold som har tatt store steg raskt. De flyttet sammen etter kort tid, og ble gravide like etterpå. Begge to hadde ganske enkelt lyst på barn, og de hadde lyst på barn med hverandre. Det jeg mener Thomas fortelling kan forstås som et uttrykk for, er hvor sentralt det å få barn sammen er for inngåelsen av et forhold. Jeg tolker det slik at Thomas forteller at han i Renate hadde funnet den han kunne tenke seg å få barn sammen med, og derfor var det heller ikke noen grunn til å vente. Det er også et poeng at ønsket om å få barn helt åpenbart var gjensidig – det var noe han ville like mye som henne. Dette gjensidige ønsket om å få barn og etablere familie sammen, mener jeg å se at er representativ for parene i denne studien. Poenget her er altså at både de mannlige og de kvinnelige informantene synes å gå inn i forhold med en felles ambisjon om å få barn sammen. Det å få barn, eller å stifte familie, fremstår på mange måter som selve målet med kjæresteforholdet.

Ønsket om å få barn mens de enda ”var litt unge”, er også et tema i intervjusamtalen med Thomas. Dette er noe som går igjen i samtalene med Cecilie og Edvard. De er et av parene som har vært kjærester siden ungdomsskolen, og som fikk barn sammen da de var rundt tju år. Cecilie forteller at det er ”mange grunner til at vi valgte det sånn”. Blant annet ville hun at sønnen skulle ha ”besteforeldre som han husker” og ”at tanter og onkler og foreldre skal være

der leenge i livet hans”. Edvard kommer også inn på noe annet som fremstår som positivt med å få barn tidlig. Han påpeker at de blir

(...) jo tidlig ferdig med barn og. Det høres litt sånn, det kan høres litt rart ut, men så er man... Altså, vi er jo 40 år når Noah er 20, eller.. rundt der. Og da har vi muligheten til å være litt voksne sammen.

Eller som Cecilie sier det; ”Da [når sønnen er blitt stor] kan vi begynne å bli kjærester (ler)”. Begge fortellingene synes indirekte å understreke at fasen med barn, er en der forholdspleie må vike unna for noe som er langt viktigere - da står barna i sentrum. Det er en tid der det å tilbringe tid sammen med barna synes å gå foran det meste annet. Og kjærester kan de jo bli igjen litt senere.

Måten disse parene går inn i parforholdet og etablerer familie på, bryter på mange måter med det som kan fremstå som samtidens intimitetsidealer. Mitt inntrykk er at det i dag er vanlig å tenke om parforhold og familieetablering som noe som er, og bør være, en langvarig prosess. Før man flytter sammen skal man helst ha kjent hverandre en god stund, og man skal kanskje ha erfaring fra flere tidligere forhold. Samboerskapet testes deretter ut i en periode, for å se om man fungerer godt nok sammen, og om man gjør det får man kanskje barn og gifter seg etter noen år. Før barna kommer til verden skal man dessuten helst ha fullført en utdanning, etablert seg i arbeidslivet, og kanskje helst også ha vært på dannelsesreise rundt om i verden. Det bildet jeg skisserer her er et som samsvarer med Illouz (1997) beskrivelse av den terapeutiske modellen, og med Giddens (1992) beskrivelse av rene relasjoner. Man blir gradvis bedre kjent med den andre og seg selv, og man fortsetter bare å være sammen så lenge det gir begge gjensidig tilfredsstillelse. Det er forhold for forholdets skyld. Et slikt ideal må forstås i forbindelse med diskursen om individualisering i stort, hvilket også er Giddens (1992) utgangspunkt. Det er et intimitetsideal der selvskaping står i sentrum, også for parforholdet, slik vi har sett eksempler på fra Aarseths (2008a) studie.

Kjæresteforholdene til parene i min studie kan altså ikke forstås som rene relasjoner, i tråd med Giddens beskrivelse. Å få barn sammen fremstår på mange måter som forholdets ultimate mål, og ikke det å utvikle seg selv gjennom relasjonen til hverandre. Kanskje kan man satt på spissen snakke om forhold for barnas skyld, istedenfor forhold for forholdets skyld. Parene kan dermed sies å finne mening i mer tradisjonelle former å organisere forhold og familie på; de synes å være orienterte mot familien som kollektiv, mot familieetablering

som mål i seg selv. Jeg tror dette utgangspunktet gjør noe med forventningene til et forhold, i alle fall i småbarnsfasen.

Det jeg har forsøkt å antyde i det foregående er at det er mulig å tolke det som fremstår som en nedprioritering av forholdspleie litt som når Skilbrei (2003: 2010) sier at tidsklemma bare oppstår når man har et prioriteringsdilemma, og ikke når man vet hva man skal prioritere. Blant disse parene er prioriteringa av barna svært klar, både blant mennene og kvinnene; det er barna som settes først - det er tiden med dem som er viktigst. Derfor behøver det heller ikke nødvendigvis være slik at manglende forholdstid klemmer, i hvert fall ikke like mye som hva det ellers kunne gjort. På bakgrunn av dette mener jeg også det kan bli litt feil å snakke om forholdene som berøvede. Om det mest meningsfulle for parene er å tilbringe tid sammen med barna sine, samt å fylle på litt næring til parforholdet en gang i blant, oppnår de tross alt det de ønsker ved å organisere relasjonene slik de gjør.

Nærværende fedre

Barna står utvilsomt i sentrum av disse parenes livsutføring. Å stifte familie gjennom å få barn sammen, fremstår - som vi så i kapittel 4 - som langt viktigere for informantene enn å ta utdanning eller å gjøre karriere. Gjennomgående har vi sett at ulike dimensjoner ved hverdagslivet relateres til barna; mødrene jobber for å stimulere sosiale behov, men de mener også at de blir også bedre mødre når de ikke går hjemme hele dagen. Rydding og vasking fremstår som et helt nødvendig onde, men det gir bedre tid til barna når det er gjort, og skal helst gjøres unna når barna ikke er tilstede. Samtidig synes altså forholdspleien å måtte vike i en periode der barna danner sentrum for tilværelsen. Foreldreskapet er med andre ord noe disse parene synes å ta svært 'alvorlig'. Det jeg skal se nærmere på i avsnittene som følger, er hvordan fedrene snakker om forholdet til barna sine. Grunnen til det er at det særlig er her potensialet for utradisjonell kjønnet, og eventuelt 'nye' praksiser ligger. Når det er sagt, er mye av det jeg trekker frem fra fedrenes fortellinger representativt for hvordan mødrene snakker om barna sine. De synes i det hele tatt å være ganske samstemte i måten de snakker om forholdet til barna sine på.

Idealet om den nærværende eller omsørgende far regnes for å være det dominerende idealet for faderskap i våre dager, og for å ha tatt over for den forsørgerorienterte og fraværende farsrollen. "Å være nær og involvert i omsorgen for barnet ser ut til å ha blitt et kulturelt ideal for dagens fedre", skriver Brandt og Kvande (2003: 129). I en intervjuundersøkelse av 30 par,

med faderskap som tema, fant de at idealet om nærhet kom til uttrykk gjennom elementer som tid, intimitet, kommunikasjon og deltakelse (Brandt og Kvande 2003: 129). Men selv om idealet om å være en nærværende far altså betegnes som dominerende, forbindes det først og fremst med middelklassepraksiser og idealer. For eksempel er det fortsatt slik at det er middelklassefedre som tar ut lengst fødselspermisjon (Grambo og Myklebø 2009). I litteraturen på feltet synes forbindelsen mellom nærværende faderskap og middelklassefedre, dessuten å henge sammen med en forståelse av involverte faderskaps tilknytning til en selvskapingsorientering.

I artikkelen ”Samstemt selvskaping: Nye fedre i ny økonomi”, knytter Aarseth (2008c) motivasjonen bak fremveksten av den mer involverte farsfiguren til to beveggrunner som er spesifikke for det senmoderne samfunn. For det første, skriver hun, handler det om ”nye betingelser for å ha tilgang til intimitet og tilhørighet” (Aarseth 2008c: 8). Tidligere gav ekteskapet som arbeidsfellesskap og kjærlighetsarrangement forsørgerfaren tilgang på hjemmet som emosjonell sfære, men som følge av kvinners økonomiske uavhengighet og samlivsbruddenes hyppighetsfrekvens i vår samtid, er tilgangen på slik intimitet blitt sårbar. Barna kan dermed oppleves som å utgjøre et ”anker” i redselen for fravær av kjærlighet, skriver Aarseth (2008c: 8-9). For det andre synes fremveksten av de nye fedrene, i følge henne, å henge sammen med nye krav til emosjonell og sosial kompetanse i postindustriell økonomi (Aarseth 2008:9). I likhet med Giddens (1991, 1994) peker hun på at det i det senmoderne ikke lenger er nok å følge overleverte handlingsregler, men at man isteden involveres i en prosess der man må skape sitt eget selv. Dette krever en form for selvrefleksivitet som er avhengig av nære relasjoner. Det er gjennom kommunikasjon med andre den fortløpende selvfortolkningen stort sett skjer, skriver hun (Aarseth 2008c: 9). ”Både våre nære relasjoner og selvutfoldelsen er med andre ord på nye måter basert på emosjonell og kommunikativ kompetanse” (Aarseth 2008c: 9). Denne emosjonelle og kommunikative kompetansen blir også en viktig kapital i det postindustrielle arbeidslivet, og særlig i kunnskapsintensive yrker der man lever av sin egen kompetanse (Aarseth 2008c: 9).

Det handler (...) om nye lengsler etter tilhørighet og intimitet og nye krav til emosjonell kompetanse som følge av endringer i det senmoderne samfunnet. Dette er krav som (...) middelklassefedre med kunnskapsintensive jobber (...) kanskje i særlig grad er berørt av (Aarseth 2008c: 9).

Det sentrale her er altså at fremveksten av de nærværende fedrene beskrives som nært forbundet med kravet om kontinuerlig selvskaping, og følgelig til segmentet av middelklassen som jobber i den kunnskapsintensive delen av arbeidslivet. Spørsmålet er om det i sin tur innebærer at mer kollektive familieorienteringer, som altså ofte forbindes med arbeiderklassen, og som synes å kjennetegne parene i denne studien, er uforenelig med mer involverte fedre? Jeg er ikke så sikker på at denne forbindelsen nødvendigvis holder mål, eller i det minste at det er den eneste mulige. For burde ikke idealet om nærværende fedre nettopp gå særdeles godt sammen med en kollektiv familieorientering, der barna står i sentrum?

Er det noe jeg mener blir tydelig i de mannlige informantenes fortellinger om barna, er det idealet om å være nærværende fedre. Tid og tilstedeværelse er ting som går igjen i intervjusamtalene, noe jeg også har antydnet i tidligere kapitler. Eivind, for eksempel, mener at barna ikke får et

(...)så nært forhold til foreldra sine heller hvis det er sånn.. at de aldri har tid til dem. Så det er jo... det er mest det å være tilstede kanskje, mer.. for de leker jo på egenhånd og sånn også. Så det er mest å være tilstede.

I fortellingen distanserer Eivind seg fra fraværende fedre som ”aldri har tid” til barna. Som vi så i kapittel 4, er det foreldre som jobber for mye han mener går glipp av dette nære forholdet. For ham handler det å være en god far om å ta seg tid, og å være tilstede for ungene sine. Ikke for aktiviseringens skyld – de leker på egenhånd - men det handler om å være der for dem. Det er altså ikke aktivitetene, men tilstedeværelsen som står sentralt. Bård er inne på noe av det samme når han forteller at det viktigste ikke er hva man gjør med barna, men at man tar seg tid sammen;

(...)det kan jo være å lage sandslott sammen (...) For barna, eller for kontakten sin del, så kan det være større det enn å reise til Syden en uke (ler). Ikke sant? Så hva man gjør er kanskje ikke det primære, men at man gjør det. Det er det viktigste. At man deler den tiden sammen.

For begge disse fedrene synes det å ta seg tid sammen med barna å være viktig for ”kontakten sin del” eller for å skape ”et nært forhold” til dem. Om vi ser tilbake på informantenes fortellinger om parforholdet er kontrasten slående. I motsetning til forholdspleie – som jeg altså mener kan fremstå som avgrenset kvalitetstid - pågår relasjonsbyggingen med barna hele

tiden, så lenge man bare er tilstede. Mens det å bygge sandslott gjør noe med kontakten med barna, må man kanskje nettopp dra til Syden for å investere i forholdet. Å skape gode relasjoner til barna er dermed en heltidsjobb, som krever tilstedeværelse, men også deltakelse.

De to fedrene jeg trekker frem her, Eivind og Bård, har begge – i tillegg til et barn under 4 år - hver sin sønn som er noen år eldre enn barna til parene som bare har ett barn. Begge to har involvert seg som trenere for sønnenes fotballag. Eivind betegner trenerjobben som ”slitsom” – ”du kan tenke deg å ha ansvar for 18 gutter i den alderen der”. At det er slitsomt henger også sammen med at han ikke har ”noen sånn veldig interesse av å lage fotballspillere av de unga”. Han forteller;

(...) jeg vil bare at de skal spille fotball og ha det gøy. Men, nei, det går jo for det. Jeg kan jo mye om fotball, men det er ikke derfor jeg er der liksom. Det er istedenfor å stå og se på, at jeg er med. Heller enn noen som kjører, og leverer, og så stikker de, og så kommer de og henter igjen. Etterpå.

Alternativet til å trene ungene, er for Eivind å stå og se på. Ikke bare å kjøre og hente, slik som andre foreldre gjør. Igjen distanserer han seg fra foreldre som han mener ikke gir like mye for barna som han selv. Deltakelsen i barnas fritidsaktiviteter, er et konkret uttrykk for hvordan fedrene i denne studien involverer seg i barna sine. Jeg mener imidlertid at måten de snakker om involveringa på gir inntrykk av at dette handler om noe litt annet enn den involveringen jeg tidligere var inne på at Stefansen og Aarseth (2011) beskriver i forbindelse med sin studie av middelklasseforeldre. Dette er ikke en involvering som handler om å følge opp barnas indre driv etter å lære og utforske nye ting – Eivind er ikke trener for å lage fotballspillere av barna. Isteden synes det heller ganske enkelt å handle om å være der for barna sine. Selv om Edvard har en sønn som enda ikke er fylt tre år, er involvering av denne typen, noe han ”ser veldig fram til”. Han gleder seg til å ”være med på fotballtreninga”, vel og merke hvis sønnen ikke ”vil gjøre noe annet”;

(...) jeg ser veldig fram til å være med han på sånne ting da, det gjør jeg. Men... koser meg veldig nå og, det er ikke det, men det blir enda morsommere å kunne gjøre mer ting sammen da, som far og sønn eller som.. ja. Og så er det litt deilig å være såpass ung at... jeg er jo, jeg er ikke så veldig mye eldre enn han da. Så vi kommer til å ha, kommer til å kunne ha det morsomt og, sammen som ja... Bli litt venner, og ikke bare

det foreldrebåndet, men det å kunne finne på, gjøre ting sammen, som det å kunne.. litt kompiser, men likevel som...ja. Så det er mye å se fram til, mye jeg gleder meg til.

Edvard ser for seg en nær og tett relasjon til sønnen gjennom oppveksten, og han gleder seg til å kunne bli ”litt kompiser”. Han koser seg nå også, men ”det er mye å se fram til”. Helt åpenbart er dette fedre som er opptatte av å skape gode relasjoner til barna sine, også over tid – dette er nærværende fedre.

Faderskap og klasse

I artikkelen ”Different classes, different fathers?”, undersøker Plantin (2007: 104) meningen faderskapet har for fedre i ulike sosiale grupper, og han ser meningen tilknyttet faderskapet i lys av informantenes livshistorier. I studien, skriver han, lot to grupper seg identifisere; en som erfarte faderskapet som ”naturlig”, og en som opplevde faderskapet som en ”overskridende” erfaring¹⁶ (Plantin 2007: 104). Den første gruppen bestod hovedsakelig av fedre med arbeiderklassebakgrunn. For dem fremstod faderskapet som del av et planlagt livsløp – ”a normal and expected change of life which (...)formed a part of a larger context” (Plantin 2007: 104). Plantin mener at hele disse mennenes livsløp kan karakteriseres av målsetningen om ”å gjøre sitt beste”¹⁷ innenfor rammeverket av bestemte verdier og normer. Dette gjaldt også faderskapet.

(...)they emphasize simplicity in family life (...). It is thus a fairly uncomplicated picture which is presented where the men rarely reflect over the meaning of fatherhood as long as their everyday life is ‘on the rails’ (Plantin 2007: 105).

For fedrene i den andre gruppen, som hovedsaklig bestod av middelklassemenn, fremstod faderskapet på en ganske annen måte. For dem involverte det en radikal endring ”involving far-reaching alterations of their own self-image” (Plantin 2007: 105). Disse mennene trakk frem ting som at faderskapet hadde endret deres måter å tenke på, eller at det hadde fått dem til å utvide eller endre ulike målsetninger i livet (Plantin 2007: 105). Plantin trekker på Åstrøm (1990, i Plantin 2007: 106) og knytter erfaringene til middelklassemennenes livsløp. Tidlig i livene sine har de med hensikt konsentrert seg om å oppnå suksess i sine profesjonelle og offentlige liv. Senere, og gradvis, har de imidlertid utvidet målene sine til også å

---

¹⁶ Plantin (2007: 104) benytter begrepene ”natural experience” og ”radical experience”.

¹⁷ ”To do your very best” (Plantin 2007: 104).

innebefatte ”karriereambisjoner” i familien, akkurat slik som Aarseth (2008a) finner i studien av kunnskapsbaserte middelklassepar. Det vil si at faderskapet for disse mennene har blitt omformet til et refleksivt prosjekt – ”an identity-developing challenge which creates thorough changes in all areas of life”.

Beskrivelsen Plantin gir av disse fedrene, kan minne om det Brandt og Kvande (2003: 139) beskriver som ”faderskap som selvutvikling” i forbindelse med sin utlegning av idealet om nærværende fedre. Flere av fedrene i deres studie gav uttrykk for at de gjennom samværet med barna hadde lært seg ”behovsorientert kommunikasjon” eller en ”andre-orientering”, og at de dermed også hadde utviklet seg som mennesker (2003: 139). Sitatene Brandt og Kvande illustrerer med, er slående like de Plantin trekker frem; Flere av fedrene i deres materiale forteller også at det å få barn har ført til at de har ”måttet tenke på veldig andre måter” eller at ”jeg har helt klart lært mer om meg selv” (2003: 140).

Denne selvutviklende dimensjonen ved det nærværende faderskapet gjenfinner jeg ikke i intervjusamtalene med fedrene i min studie. Det behøver selvsagt ikke bety at de ikke opplever faderskapet som selvutviklende, men det er uansett interessant at de i tilfelle ikke trekker det frem, slik som middelklassefedrene i de to studiene jeg har referert til her. Det som derimot er mulig, er å se deres fortellinger om faderskapet i sammenheng med Plantins beskrivelse av faderskapet som en naturlig erfaring. Også for fedrene i min studie fremstår det å bli far som en naturlig del av et planlagt livsløp. Likevel mener jeg det handler om noe mer. Å stifte familie er ikke bare en naturlig del av livets fremdrift, det fremstår for disse fedrene (og mødrene) mer enn noe annet som selve målet med livet, slik jeg argumenterte for tidligere i kapitlet. Det er familien, og særlig barna, som danner sentrum for tilværelsen. Med dette kollektivt orienterte målet i bakhodet, mener jeg det heller ikke er rart at fedrene ønsker å investere mest mulig i relasjonen til barna sine. Den tilsynelatende koblingen mellom nærværende fedre og en individuell selvutviklingsorientering fremstår i beste fall som problematisk. At disse fedrene synes å være så opptatte av å være til stede for, og å oppnå en nær kontakt med barna sine, synes nettopp å henge sammen med at livet i familien er så viktig for dem – det er familieorienteringen som synes å være selve motivasjonskraften for involveringen i barna. En orientering mot familien som kollektiv synes dermed å gå vel så godt sammen med nærværende faderskap som en orientering mot selvutfoldelse.

Oppsummering

I Illouz (1997) studie knyttes den utvidede forståelsen av romantikk som middelklasseinformantene hennes utviser til kulturell kompetanse, eller refleksive ressurser. Disse refleksive ressursene gjør middelklassefolk i stand til å leve ut intimitetsidealene som promotes av den terapeutiske modellen, der gjensidig utvikling står i sentrum, og hvor man gradvis øker forståelsen for seg selv og den andre. Fordi arbeiderklassefolk mangler disse nødvendige ressursene, fremstår de som mindre romantisk kompetente og som romantisk berøvede, sammenliknet med middelklassefolk. I Aarseths (2008c) artikkel henger motivasjonen bak mer involverte faderskap sammen med senmoderne trekk, som økte krav om selvtutfoldelse. Likeledes knyttes faderskapet som overskridende erfaring hos Plantin (2007) til at faderskapet blant middelklasseinformantene hans har blitt omformet til et refleksivt prosjekt. I alle disse studiene trekkes dessuten en forbindelseslinje mellom det nye arbeidslivets logikk, og det Plantin (2007) beskriver som "karriereambisjoner" i familien. Det vil si at middelklassefolkene i disse studiene gjennomgående synes å trekke på selvtutfoldelseskravet fra arbeidslivet i sine personlige relasjoner. Felles for studiene er altså fokuset på selvrefleksivitet eller økt individualisering og endring, eller på selvtutfoldelse som motivasjonsfaktor for mer moderne måter å leve i nære relasjoner på, slik som rene relasjoner og nærværende faderskap.

I min studie er ikke selvtutfoldelse utgangspunktet for idealene og praksisene tilknyttet de nære relasjonene i familien. Derimot synes en sterk orientering mot familien som kollektiv å være en motivasjonsfaktor for hvordan de tenker om og beskriver at de lever sammen som par og foreldre og barn. Ettersom forholdspleie ikke synes å inngå i det skjermede familierommet, prioriteres det heller ikke. Det er tiden med barna, og med familien som helhet, som fremstår som den viktigste. Derfor mener jeg også det kan bli litt feil å snakke om parforholdene som berøvede. Når familieorienteringen synes å være så sterk i disse parenes livsanskuelse, behøver det ikke nødvendigvis være slik at manglende tid sammen som par 'klemmer'. De prioriterer det som er mest meningsfylt for dem, nemlig å være sammen alle sammen. Når det gjelder foreldre-barn relasjonen, og da særlig fedrenes forhold til barna sine, synes den samme familieorienteringen å danne utgangspunkt for en svært involvert farsfigur. Dette er fedre som er svært opptatte av å tilbringe tid sammen med barna sine, og som også involverer seg - eller ser frem til å involvere seg - i barnas fritidsaktiviteter. Selvtutfoldelsesorienteringen som beskrives i forbindelse med middelklassefolk i de tre studiene jeg trekker på, synes altså

å motivere en annen tilnærming til parforholdet enn tilnærmingen blant de familieorienterte representantene fra segmentet av arbeiderklassen jeg har intervjuet. Det synes imidlertid ikke å være noe motsetningsforhold mellom en orientering mot familien som kollektiv og nærværende faderskap. Tvert i mot synes familieorienteringen å gå sammen med nærværende faderskap som 'hånd i hanske'.

7 Avsluttende diskusjon

Kollektiv- og selvskapingsorientert hverdagsmening

Parene jeg har intervjuet er utvilsomt kollektivt orienterte. Alle avgjørelser, både de av stor og liten betydning, synes å bli tatt med utgangspunkt i familien, og særlig med hva de mener er det beste for barna i tankene. Arbeidslivet tilpasses livet i familien, både av kvinnene og mennene, etter beste evne, og om arbeidstidene ikke skulle gå sammen med livet i familien slik de ønsker det, fremstår det å bytte jobb som det mest aktuelle alternativet. Parene, eller særlig kvinnene, synes å være svært opptatte av at hjemmet skal holde en bestemt stand – det skal være rent og ryddig, slik at de klarer å slappe av. Det som er viktig, er imidlertid at det tilsynelatende kroppsliggjorte og tidkrevende renhetskravet ikke skal gå på bekostning av tiden med barna. Denne skal være skånet fra plikt og må. Derfor forsøker også parene å gjøre unna husholdssysler når barna ikke er tilstede. Noen får dessuten barnevakt når nødvendigheter som å rydde i boden skal gjøres unna. Det som fremstår som mest lystbetont i parenes fortellinger, er å tilbringe tid sammen hvor en ikke har noe hengende over seg, men bare kan slappe av og kose seg sammen alle sammen samtidig. Slik bekymringsfri tid, eller familietid skjermet fra plikt og må, fremstår som motsatsen til de mer pliktbetonte, men helt nødvendige, aspektene ved hverdagslivet, slik som hverdagsmiddager, klesvask og rydding. Å etablere familie synes på mange måter å være selve målsetningen med livet for parene i denne studien. Intervjupersonene synes å sette det å finne en partner man kan få barn sammen med foran utdanning og karriere. Det er sannsynligvis en av grunnene til at alle parene jeg har snakket med enten har fått barn sammen som svært unge, eller veldig raskt etter at de ble kjærester. Det er denne orienteringen mot familiekollektivet som viktigst, som synes å motivere hva parene erfarer som meningsfulle gjøremål i det daglige livet i familien.

Kontrasten er stor til det Aarseth (2008a) tolker som meningen bak de daglige gjøremålene for parene hun har intervjuet fra det kunnskapsbaserte segmentet av middelklassen. Gjennom å gjøre prosjekter ut av hjemmets gjøremål synes disse gjøremålene, i følge Aarseth, for parene å bli meningsfulle i seg selv. Arbeidsmessige investeringer veves sammen med det lystbetonte, og husholdssystemene blir et ledd i en pågående helhetlig selvskapingsprosess der målet synes å være optimalisering på alle områder (Aarseth 2008a). Segmentet av middelklassen Aarseth (2008a) intervjuet utvikler seg gjennom det krevende og kunnskapsintensive arbeidet, gjennom prosjektgjøringen og romantiseringen hjemme, og

selvutviklingsorienteringen står også sentralt i den emosjonelle relasjonen til barna (jf. Stefansen og Aarseth 2011). Orientering mot kontinuerlig selvskapning synes å stå i sentrum for de fleste praksiser, i motsetning til blant parene i min studie, der orienteringen mot familien som kollektiv fremstår som den fremste motivasjonskraften for hva som er viktig å få til hjemme og på jobb.

Det som fremstår som meningsfylt i disse familienes hverdagsliv har dermed langt flere fellestrekk med det vi kjenner fra litteratur om arbeiderklassefamilier. Parene fra to-heltidsinntekssegmentet av arbeiderklassen er opptatte av å ha det rent og ryddig hjemme, og de er opptatte av å være hjemme når de ikke er på jobb, akkurat som kvinnene fra renholds- og dagligvarebransjen i Skilbreis (2003) studie. Opptattheten av å ha rene hjem synes imidlertid ikke å dreie seg om det samme, selv om de kanskje har det samme opphavet. For Skilbreis informanter handler det å holde det rent hjemme om å utvise kvinnelig kompetanse, eller ekte kvinnelighet. I kvinnene i min studies fortellinger om rydding og vasking er slike kjønnete aspekter påfallende fraværende. For dem synes det ikke å spille noen stor rolle hvem som sørger for at det er rent, så lenge det *er* det. Derfor er det også høyst aktuelt for dem å sette arbeidet ut, hvilket to av parene også har gjort.

Likestilte arbeiderklassepar

På tross av at parene altså ikke synes å ha tatt opp i seg selvskapningsorienteringen, som i teorier og tidligere forskning på feltet knyttes til likestilte par- og familiekonstellasjoner, praktiserer de likedeling ute og hjemme. Eller, kan man kanskje si, selv om parene ikke har sluttet seg opp om en individualiseringsorientering - forstått som prinsippet bak selvforsørgelse og en selvstendig relasjon til barna – som langt på vei kan sies å danne grunnlag for den doble norske likestillingsmodellen, kan de like fullt sies å ha realisert den. Kvinnene jobber like mye som sine partnere ute, og mennene tar seg tilsynelatende av om lag halvparten av arbeidsoppgavene hjemme. Arbeidsfordelingen hjemme hos parene synes å bygge på at det oppleves som praktisk at begge kan ta i et tak der det til en hver tid måtte behøves, blant annet fordi dette i kombinasjon med en rasjonalisering av husholdsoppgavene hjemme korter tiden brukt på lite lystbetonte nødvendigheter ned. Noen har mer eller mindre faste rutiner for hvem som gjør hva, og for noen bygger disse på hva den enkelte liker eller misliker å gjøre. Det som er sentralt, er at de synes å dele arbeidet både ute og hjemmet omtrent likt mellom seg. De er likestilte arbeiderklassepar. Derfor synes det også å være

påfallende få konflikter rundt arbeidsdelingen hjemme, bortsett fra i paret som nettopp ikke praktiserer likedeling av husarbeid og omsorgsrelaterte oppgaver. Unntaket når det kommer til likedelingen blant flertallet av parene, er de tradisjonelt mannlige husholdsoppgavene som fremdeles synes å falle nettopp på de mannlige intervjupersonene.

Den likedelte praksisen synes ikke å handle om en moralsk overbevisning om likestilling som noe viktig i seg selv. Derimot synes likedeling å fungere som et svar – eller som en praktisk løsning på – i størst mulig grad å kunne bevare familien slik de ønsker, nemlig som et rom skjernet fra plikt og må, *innenfor* rammene av mangelen på en kvinnelig hjemskaper. Kanskje kan man si at de kunnskapsbaserte middelklasseparene i Aarseths (2008) studie og parene i denne studien stilt ovenfor samme praktiske situasjon; mangelen på en kvinnelig hjemskaper til å ivareta hjemmets ve og vel, har funnet ulike løsninger, og at disse løsningene kan knyttes til klasse. Om vi ser tilbake på McNays (1999) rammeverk, som jeg skisserer i kapittel 2, er det mulig å forstå dette som at representantene fra det kunnskapsbaserte segmentet av middelklassen Aarseth har intervjuet, og parene fra to-heltidsinntektsegmentet av arbeiderklassen jeg har snakket med, har ulike (kroppsliggjorte) menings skjemaer tilknyttet livet i familien som i møte med samme ytre struktur danner utgangspunkt for ulike kreative strategier for å bevare meningen i feltet. For intervjupersonene i Aarseths studie, som synes å ønske et optimalt utgangspunkt for selvutfoldelse, er en prosjektgjøring av hjemmets gjøremål samt en likedelt arbeidsfordeling meningsfulle strategier. For parene i min studie, som synes å ønske å bevare en ”husmorstandard” hjemme og samtidig få tid til å slappe av sammen uten noe hengende over seg, er en rasjonalisering av hjemmets gjøremål kombinert med et avkjønnet arbeidsfellesskap en måte å realisere dette på. Den kollektive familieorienteringen som synes å kjennetegne disse parenes livsanskuelse, stilt ovenfor mangelen på en kvinnelig hjemskaper, synes altså å være det som motiverer en likestilt arbeidsdeling blant disse representantene fra to-heltidsinntektssegmentet av arbeiderklassen.

Likestillingspolitikkenes nedslagsfelt

Helt sentralt er det også at likestillingsprosjektet – innenfor rammen familiene befinner seg i - ikke gjør disse parenes vei til det gode liv lenger. Det synes derimot å knappe den ned. Velferdspolitiske tiltak, som målsetningen om full barnehagedekning, gjør det mulig for kvinnene å arbeide samtidig med at de har små barn. Som vi så i kapittel 4 arbeider ikke kvinnene fordi de må, og det synes heller ikke å være økonomisk nødvendig for familien at de

arbeider heltid. De synes ganske enkelt å arbeide fordi de ønsker det. Jobben er for disse kvinnene meningsfylt i seg selv, i kraft av at den representerer noe annet enn det som skjer hjemme, og ved at den muliggjør sosial kontakt med andre voksne. Gjennom arbeidet kommer kvinnene seg ut i den offentlige verden og får etterlengtet sosialt påfyll. Å gå hjemme i permisjon beskrives av flere av kvinnene som sosialt isolerende. Det fremstår som selve motsatsen til å ta del i verden utenfor slik som jobben gir mulighet til, og tre av dem har mistrivdes med å gå hjemme på heltid så lenge av gangen. For disse kvinnene vil derfor utvidelsen av fedrekvota med stor sannsynlighet være kjærkommen. Den vil gjøre tiden de går hjemme kortere, og kanskje vil de også sette større pris på permisjonstida, slik flere av dem forteller at de gjør med livet hjemme når de samtidig jobber. Innenfor *denne* rammen har heller ikke kontantstøtta noe for seg. Det handler altså ikke om at kvinnene går glipp av eller settes tilbake i prosessen med å gjøre karriere, som ville kunnet være tilfellet for middelklassekvinner, men om at de mister kontakten med verden utenfor om de går hjemme på heltid.

Når det gjelder fedrene, kan det virke som om at det heller ikke ville vært dem i mot å gå hjemme i permisjon lenger enn de har gjort. Mens kvinnene indirekte distanserer seg fra heltidshusmoren, distanserer mennene seg fra fedre som tillegger arbeidslivet større betydning enn livet i familien. De er opptatte av at det er livet i familien, og særlig relasjonen til barna, som er det viktigste i livet. Den kollektive familieorienteringen fedrene utviser ser nemlig ut til å motivere en svært involvert farsfigur blant fedrene i mitt materiale. De er svært opptatte av å være tilstede for barna sine; de tilpasser yrkene sine for å kunne tilbringe mest mulig tid sammen med dem, de rydder ferdig og gjør klar mat før barna kommer hjem - slik at de ikke trenger gjøre det når barna er hjemme - og de deltar også aktivt i barnas fritidsaktiviteter, og legger slik sett til rette for å være sammen med barna så mye de kan. Med utvidet permisjon ville disse fedrene kunne fått enda mer tid sammen med dem som altså fremstår som viktigst livene deres - barna.

Grunnen til at parene ikke har lagt til rette for en jevnere fordeling av permisjonen i utgangspunktet, tror jeg ganske enkelt handler om at de følger den malen det er lagt til rette for av staten. De har ikke den moralske overbevisningen om likestillingsprosjektets viktighet som motivasjonskraft til å bryte ut av eksisterende mønstre, slik mange middelklassepar sannsynligvis har. Men det behøver altså ikke bety at politiske tiltak som tar sikte på økt

likestilling bryter med deres forestillinger om gode liv. Tvert i mot kan tiltak som økt fedrekvote tenkes å gjøre mulighetsbetingelsene for deres versjoner av gode liv enda bedre.

Kollektivt fundert likestilling

Innsiktene som følger av min versjon av hverdagslivets mening blant parene i to-heltidsinntekssegmentet av arbeiderklassen, bidrar ikke nødvendigvis til å reise tvil ved Skilbrei og Stefansens innledende argumenter. Når hjem og familie står så sentralt i kvinnene i renholds- og dagligvarebransjens utforming av ekte kvinnelighet, kompetanse og respektabilitet, som Skilbrei (2003, 2004) altså mener å finne, er det fullt forståelig at likestillingsprosjektet fremstår som en trussel for dem. Det er også forståelig at hjemmet og familien øker i betydning når jobben gir så lite som Skilbrei (2003) beskriver at kvinnene gir inntrykk av. Fortsatt mener jeg likevel det er problematisk samtidig implisitt å slutte at likestillingsprosjektet intensjoner om likedeling hjemme, og mer permisjonstid til far, skulle være uten betydning for menn. Hva om partnerne til Skilbreis intervjupersoner, likt mennene i min studie, også skulle være orientert mot livet i familien og barna som det viktigste - burde ikke de da få tilsvarende mulighet til å delta i livet hjemme? De samme implikasjonene gjelder Stefansen og Farstads (2010) studie. En ting er at arbeiderklasseforeldrene i deres studie ønsker at noen skal gå hjemme med barna til de fyller to år eller er modne nok til å begynne i barnehagen, men hvorfor det skal være mor, er mindre åpenbart. Om far skulle være like opptatt av relasjonen til barnet som mor, eller om mor skulle ønske seg tilbake i arbeidslivet av andre grunner enn å gjøre karriere, er det ikke like selvsagt at synet på barnet som sårbart må innebære en kjønnsstradisjonell arbeids- eller omsorgsdeling. Det er ikke sikkert noen av disse implikasjonene er aktuelle for de to studiene, men det er en mulighet, jeg mener det må åpnes for.

Det mine funn altså kan bidra med, er et mer nyansert bilde av ulike praksisers betydning for ulike segmenter blant dem som regnes for å tilhøre arbeiderklassen. Samtidig, og kanskje aller viktigst, kan de bidra til å rokke ved den tilsynelatende etablerte forbindelsen mellom kollektive livsanskuelser og manglende likestilling jeg mener går igjen i tidligere forskning på feltet om familieliv og klasse. Som jeg har vist behøver ikke en kollektiv orientering, der familien og barna står i sentrum, å gå sammen med kjønnsstradisjonell praksis verken ute eller hjemme. Orienteringen mot familien som kollektiv og ønsket om å tilbringe bekymringsfri tid sammen i kombinasjon med mangelen på en kvinnelig hjemskaper synes tvert i mot å

motivere disse parene til en likestilt arbeidsdeling hjemme. Den kollektive familieorienteringen alene fremstår dessuten som den helt sentrale motivasjonen når det kommer til fedrenes ønske om å være til stede for barna sine – eller for nærværende faderskap blant fedrene jeg har intervjuet. Det behøver altså ikke være slik at en selvskapingsorientering, eller en individualisert livsanskuelse, må være det som danner utgangspunktet for moderne, eller likestilte familiekonstellasjoner i det senmoderne. I praksis kan det like gjerne være en orientering mot familien som kollektiv.

Litteraturliste

Adams, M. (2006): "Hybridizing Habitus and Reflexivity: Towards an Understanding of Contemporary Identity?", i *Sociology*, 40(3). London: Sage Publications.

Bourdieu, P. (1995): *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: Pax.

Bourdieu, P. og L. J. D Waquant (1995): *Den kritiske ettertanke : grunnlag for samfunnsanalyse*. Oversatt av Bjørn Nic. Kvalsvik. Oslo: Samlaget.

Brandt og Kvande (2003): *Fleksible fedre: maskulinitet, arbeid, velferdsstat*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dahlgren, K. og J. Ljunggren (2010): *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Ellingsæter, A. L. (2009): *Vår tids moderne tider*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ellingsæther, A.L. og A. Leira (2006): *Politicising parenthood in Scandinavia : gender relations in welfare states*. Bristol: Policy Press.

Ellingsæter, A. L. (2005): "Tidsklemme" - metafor for vår tid.", i *Tidskrift for Samfunnsforskning*, volum 46(3).

Ellingsæter, A. L. (2004): "Tidskrise i familien?", i Leira, A. og A. L. Ellingsæter (red.): *Velferdsstaten og familien*. Gyldendal Akademisk.

Ellingsæter, A. L. og J. Solheim (2002): "Makt, kjønn, arbeidsliv: Teoretiske landskap", i Leira, A. og A. L. Ellingsæter (red.): *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Ellingsæther, A. L., T. Noack og M. Rønsen (1994): "Likestilling - et ideal for velutdannede kvinner?". *Samtidspeilet* 8(4).

Giddens, A. (1991): *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

- Giddens, A. (1992): *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism*. Oxford: Polity Press.
- Giddens, A. (1994): "Living in a Post-traditional Society", i Beck, U., A. Giddens og S. Lash: *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Grambo, A.-C. og S. Myklebø (2009): "Moderne familier – tradisjonelle valg". *NAV-rapport*, 2.
- Gullestad, M. (2001): *Kitchen-table society: a case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hochschild, A. (1997): *The timebind: When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Books.
- Hollway, W. og T. Jefferson (2000): *Doing qualitative research differently: free association, narrative and the interview method*. London: Sage.
- Holter, H (1975): "Historisk utvikling av familien i nord-europa", i Holter, H., Henriksen, H. V., Gjertsen, A., Hjort, H. (red): *Familien i klassesamfunnet* Oslo: Pax.
- Illouz, E. (1997): *Consuming the romantic Utopia: love and the cultural contradictions of capitalism*. Berkeley, California: University of California Press.
- Jamieson, L. (1998): *Intimacy: personal relationships in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
- Järvinen (1999): "Pierre Bourdieu on Gender and Power". *Sociologisk rapportserie 7*. København: Københavns universitet
- Kitterød, A. og M. Rønsen (2010): "Når jobber hun minst like mye som han?: Yrkesarbeid blant par". *Samfunnspeilet*, 24(1).
- Kitterød, A. (2005): "Han jobber, hun jobber, de jobber: Arbeidstid blant par av småbarnsforeldre". Statistisk sentralbyrå, rapport nr.10.
- Lareau, A. (2002): "Invisible Inequality: Social class and childrearing in black families and white families", i *American Social Review*, 67(5).

- McNay, L. (1999): "Gender, Habitus and the Field: Pierre Bourdieu and the Limits of Reflexivity", *Theory, Culture and Society* 16(1).
- Plantin, L. (2007): "Different classes, different fathers? On fatherhood, economic conditions and class in Sweden". *Community, Work & Family*, 93(10).
- Skeggs, B. (2004a): *Class, Self, Culture*. New York: Routledge.
- Skeggs, B. (2004b): "Exchange, value and affect: Bourdieu and the self" i Adkins, L. og B. Skeggs (red.): *Feminism after Bourdieu*. Oxford: Blackwell.
- Skeggs, B (1997): *Formations of class and gender: becoming respectable*. London : Sage.
- Skilbrei, M.-L. (2004): "Mine, dine og våre saker: likestillingspolitikk for viderekomne". *Kvinneforskning* 2(04).
- Skilbrei, M. L. (2003): "“”Dette er jo bare en husmorjobb”: Ufaglærte kvinner i arbeidslivet.” *Nova-rapport* 17(03).
- Stefansen, K. (2011): *Foreldreskap i småbarnsfamilien: Klassekultur og sosial reproduksjon*. Oslo: Unipub.
- Stefansen, K. (2010): "Spillet om pappapermisjonen", i *Dagbladet*, 21.mai.
- Stefansen, K. og G. Farstad (2010): "Classed parental practices in a modern welfarestate: Caring for the under threes in Norway", *Critical Social Policy*, 30(1).
- Stefansen, K. og K. Skogen (2010): "Selective identification, quiet distancing: Understanding the working-class response to the Nordic daycare model". *The Sociological Review*, 58(4).
- Stefansen, K. og M.-L. Skilbrei (2009): "Klasseblind familiepolitikk", i *Dagsavisen* 25. Mars
- Stefansen, K. og H. Aarseth (2011): "Enriching intimacy: The role of the emotional in the resourcing of middle-class children". *The British Journal of Education*, 32(3).
- Thagaard, T. (2003): *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Vincent, C. og S. Ball (2007): "Making up the middle-class child: Families, activities and class dispositions", I *Sociology*, 41(6).

Walkerdine, V og Lucey, H (1989): *Democracy in the kitchen : regulating mothers and socialising daughters*. London: Virago.

Widerberg, (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt – En alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Aarseth, H (2011): *Moderne familieliv. Den likestilte familiens motivasjonsformer*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Aarseth, H (2009): "Situert refleksivitet: det narrative selv mellom tilhørighet og distanse". *Sosiologi i dag* 39(3).

Aarseth, H. (2008a): *Hjemskapingens moderne magi*. Oslo: Unipub.

Aarseth, H. (2008b): "Selvskapingsromantikk i endring?: Tokarrierefamiliens nye investeringsmaksime". *Sosiologi i dag* 38(4).

Aarseth, H. (2008c): "Samstemt selvskaping: Nye fedre i ny økonomi", *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord: 37505

Vedlegg 1 – Intervjuguide

Hverdagslivet

Kan du fortelle meg litt om...

... hvordan en vanlig hverdag (familie- og arbeidsdag) ser ut hjemme hos dere?

... hva du er opptatt av hjemme/på jobb for tiden – hva fokuserer du energien din på?

... hvordan din egen familie er, sammenliknet med den du vokste opp i?

... hvordan hverdagen deres så ut før dere fikk barn?

Relasjonen jobb/hjem

Kan du fortelle meg litt om...

... hvordan du opplever at det går å kombinere familielivet med jobb?

Hva opplever du at

- Dere strever med?
- Får til?
- Savner du noe?

... hva jobben din betyr for deg?

Par/familierelasjonen

Kan du fortelle meg litt om...

... hva som er viktig for dere å få til som familie?

Hva opplever du at

- Dere får til?
- Dere strever med?

... hva dere gjør sammen som familie/par/med barna?